

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
INFORMĀCIJAS UN BIBLIOTĒKU STUDIJU NODAĻA

NACIONĀLO DIGITALIZĀCIJAS STRATĒGIJU
MĒRĶI UN UZDEVUMI

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Uldis Zariņš**

Stud.apl. uz10006

Darba vadītājs: lektore, Dr. philol. Baiba Mūze

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Veicot kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģisko plānošanu nacionālā līmenī, ir nepieciešams identificēt galvenos stratēģiskos digitalizācijas mērķus un uzdevumus, kas vērsti uz šo mērķu īstenošanu. Viens no veidiem, kā to paveikt, ir analizējot citus dokumentus, kuros šie mērķi un uzdevumi definēti.

Pētījuma mērķis ir veikt šādu analīzi un identificēt šos mērķus un uzdevumus, kas varētu tikt izmantoti, veidojot jaunas nacionālās kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģijas.

Pētījuma rezultātā neizdevās identificēt atkārtoti izmantojamus digitalizācijas mērķus un uzdevumus, kas izriet no analizētajiem dokumentiem, toties izdevās izveidot digitalizācijas stratēģiskās plānošanas konceptuālo modeli, kas var tikt izmantots nacionālo digitalizācijas stratēģiju veidošanā.

Atslēgvārdi: stratēģiskā plānošana, nacionālās digitalizācijas stratēģijas, kultūras mantojuma digitalizācija, digitalizācijas mērķi, digitalizācijas uzdevumi

In order to perform the strategic planning of digitisation of cultural heritage on a national level it is necessary to identify the main strategic goals of digitisation and tasks which will be performed in order to implement those goals. One of the possible ways to identify those goals is to analyse other documents where these goals and tasks are defined.

The aim of this research is to carry out such an analysis and to identify the goals and tasks which could be used in a creation of a new national strategy of digitisation of cultural heritage.

During the research it was concluded that it is not possible to extract universal reusable goals and tasks of digitisation from the documents analysed, however it was possible to create a conceptual model of the strategic planning of digitisation which can be used in creation of national strategies of digitisation.

Keywords: strategic planning, national digitisation strategies, digitisation of cultural heritage, goals of digitisation, tasks of digitisation

SATURA RĀDĪTĀJS

Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	7
1. Pētījuma problēmas teorētiskā analīze	11
1.1. Pētījuma problēma	11
1.2. Pētījumā lietotie termini.....	12
1.2.1. Digitalizācija.....	13
1.2.2. Digitālā bibliotēka	15
1.2.3. Digitālā kolekcija.....	19
1.2.4. Digitālais objekts	21
1.2.5. Kultūras mantojums.....	24
1.2.6. Atmiņas institūcija.....	28
1.2.7. Stratēģiskā plānošana	29
2. Teorētiskā bāze	33
2.1. Sociālais konstrukcionisms.....	33
2.2. Domēna analīze.....	34
3. Iepriekš veiktie pētījumi	36
4. Empīriskais pētījums	41
4.1. Pētījuma metodoloģija	41
4.2. Analizēto dokumentu raksturojums	42
4.2.1. IFLA/UNESCO digitālo bibliotēku manifests	43
4.2.2. Lundas principi un rīcības plāns.....	43
4.2.3. Paziņojums „i2010: digitālās bibliotēkas”.....	44
4.2.4. 2006. gada EK ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā	45
4.2.5. Augsta līmeņa ekspertu darba grupas digitālo bibliotēku jautājumos ziņojums	46
4.2.6. Pārdomu grupas ziņojums „Jaunā renesanse”	46

4.2.7.	2011. gada EK ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā	48
4.2.8.	Somijas Republikas projekts „Nacionālā digitālā bibliotēka”	50
4.2.9.	Igaunijas Republikas nozares attīstības plāns „Digitālais kultūras mantojums”	50
4.2.10.	Lietuvas Republikas „Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programma”	53
4.3.	Dokumentu analīze	55
4.3.1.	Digitalizācijas darbības sfēras	56
4.3.2.	Digitalizācijas rezultāti	65
4.3.3.	Digitalizācijas uzdevumu tipi	72
	Rezultāti un diskusija	88
	Secinājumi	90
	Izmantotie informācijas avoti	93

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

3D	Trīs dimensiju objekts
ARROW	ARROW projekts
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
CD, CD-ROM	Compact Disc, Compact Disc Read-only memory (kompaktisks)
DELOS	DELOS projekts
EK	Eiropas Komisija
EP	Eiropas Padome
ES	Eiropas Savienība
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions (Starptautiskā bibliotēku asociāciju un institūciju federācija)
IRDL	IRDL konference
IT	Informācijas tehnoloģijas
LIMIS	Lietuvas muzeju informācijas sistēma
MARC	Machine-Readable Cataloguing (mašīnlasāma katalogizēšana, bibliogrāfijas ierktu standarts)
METS	Metadata Encoding and Transmission Standard (metadatu kodēšanas un pārraides standarts, digitālo objektu apraksta standarts)
MIME	Multipurpose Internet Mail Extensions (interneta pasta vairākmērķu paplašinājumi)
NISO	National Information Standards Organization (Nacionālā informācijas standartu organizācija)
OAIS	Open Archival Information System (atvērtā arhīvu informācijas sistēma, digitālās bibliotēkas konceptuāls modelis)
ODLIS	Online Dictionary for Library and Information Science (Tiešsaistes vārdnīca bibliotēku un informācijas zinātnei)

PICTURE	PICTURE projekts
SVID	Stratēģiskās plānošanas dokuments, kas nosaka stiprās puses, vājības, iespējas un draudus
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija)
URL	Uniform Resource Locator (vienotais resursu vietrādis)
XML	Extensible Markup Language (paplašināmā iezīmēšanas valoda)
WIPO	World Intellectual Property Organisation (Pasaules intelektuālā īpašuma organizācija)

IEVADS

Pētījuma temats

Pētījuma temats ir mērķi un uzdevumi, kas tiek izvirzīti kultūras mantojuma digitalizācijas procesiem nacionālajās digitalizācijas stratēģijas. Digitalizācijas procesu plānošana nacionālā līmenī ir aktuāls temats jau vairāk kā 10 gadus, kopš atmiņas institūcijas uzsākušas savu krājumu un pakalpojumu digitalizāciju, līdz ar to radot nepieciešamību šos procesus plānot. Digitalizācijas eksperti jau 2001. gadā, izstrādājot t.s. Lundas principus, ir secinājuši, ka ir nepieciešama digitalizācijas procesu koordinācija Eiropas Savienības līmenī, un aicinājuši dalībvalstis mērķtiecīgi plānot digitalizāciju nacionālā līmenī, lai iespējotu sadarbību ES mērogā (59). Kopš tā laika šādi aicinājumi skanējuši no Eiropas Komisijas un tās izveidotām ekspertu grupām vairākas reizes; uz nacionālo digitalizācijas stratēģiju nozīmi norādīts arī IFLA un UNESCO izstrādātajā Digitālo bibliotēku manifestā. Virkne Eiropas valstu ir sekojušas šim aicinājumam. Taču līdz šim nav veikta analīze par to, cik līdzīgi vai atšķirīgi ir katras valsts nacionālajā stratēģijā izvirzītie mērķi un uzdevumi, un kā tie atbilst starptautiskajos rekomendētajos dokumentos identificētajiem digitalizācijas uzdevumiem, kas jārisina valstiskā līmenī.

Lai arī stratēģiskā plānošana kultūras mantojuma digitalizācijas jomā ir būtiska ne tikai nacionālā līmenī, bet arī nozaru un institūciju līmenī, šajā pētījumā tiks analizētas tikai nacionālās stratēģijas, uz kurām attiecas starptautiskās rekomendācijas, un no kurām izriet uzdevumi, kas jārisina atsevišķās nozarēs un institūcijās. No otras puses uzmanība tiks pievērsta tieši kultūras mantojuma digitalizācijas jomai, apzināti pētījumā neiekļaujot plašāko ietvaru, kas nosaka digitalizācijas mērķus – stratēģiskās plānošanas dokumentus, kas attiecas uz atmiņas institūciju darbību kopumā vai uz informācijas sabiedrības attīstību.

Pētījuma problēma

Lai sekmīgi, kvalitatīvi un efektīvi veiktu kultūras mantojuma digitalizāciju valstī, ir ļoti vēlams to koordinēt nacionālā līmenī, lai noteiktu digitalizācijas procesa prioritātes, kas ir nozīmīgas no valstiskā viedokļa, nevis tikai no vienas institūcijas vai nozares viedokļa, nodrošinātu kopīgu kvalitātes standartu ievērošanu, un efektīvi izmantotu resursus. Savukārt lai sekmīgi plānotu digitalizācijas procesus nacionālā līmenī, ir jābūt ļoti skaidram priekšstatam par to, kādi ir digitalizācijas galvenie mērķi un uzdevumi, kādi ir ieguvumi no kultūras mantojuma digitalizācijas un kādas ir galvenās problēmas, kas jārisina, lai digitalizācijas procesi norisinātos pēc iespējas sekmīgi. Viens no veidiem, kā šos mērķus un

uzdevumus identificēt, ir veicot jau esošu dokumentu analīzi, kuros šie mērķi ir definēti, un arkārtoti izmantot tos nacionālās digitalizācijas stratēģijas izveidē.

Teorētiskā bāze

Par darba teorētisko bāzi kalpo sociālā konstrukcionisma teorija. Balstoties uz šīs teorijas var pieņemt, ka vide, kurā darbojas atmiņas institūcijas, tai skaitā veicot kultūras mantojuma digitalizāciju, un dokumenti, kas šo darbību reglamentē, ir sociāli konstruēta. Nacionālās digitalizācijas stratēģijas, kuras nosaka uzdevumus atmiņas institūcijām digitalizācijas darbā, lielā mērā veido uzstādījumi, kurus sniedz starptautiskie rekomendējošie dokumenti šajā jomā, savukārt šie uzstādījumi izriet no vispārējiem politiskajiem uzstādījumiem Eiropas Savienībā un valstī. Līdz ar to atmiņas institūcijas digitalizāciju neveic pēc saviem ieskatiem, bet vadoties no virknes politisku uzstādījumu, par kuriem vienojusies lēmumus pieņemošā sabiedrības daļa. Pētniecības pieejas un metodes izvēli nosaka domēna analīzes teorija, kas postulē, ka domēnu – šajā gadījumā digitalizācijas procesus atmiņas institūcijās – var pētīt, veicot domēnu aprakstošo dokumentu analīzi.

Empīriskā bāze

Darba empīriskā bāze ir starptautiskie rekomendējošie dokumenti, kuros formulētas prasības nacionālajām digitalizācijas stratēģijām un uzdevumi, kas būtu jārisina nacionālā līmenī, kā arī jau izstrādātie nacionālie digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumenti.

Koncepcija

Pētījuma koncepcijas pamatā ir sociālā konstrukcionisma uzstādījums, ka realitāte, tai skaitā tā, kurā darbojas atmiņas institūcijas, ir sociāli konstruēta, nevis attīstās, vadoties no saviem iekšējiem likumiem. Līdz ar to, analizējot rekomendējošos un plānošanas dokumentus, kas sniedz uzstādījumu digitalizācijas procesiem valstī un attiecīgi tās institūcijās, ir iespējams ar samērā lielu varbūtības procentu paredzēt, kā tiks īstenoti digitalizācijas procesi valstī un institūcijā, un kādi uzdevumi atmiņas institūcijām digitalizācijas procesu realizēšanai tiks izvirzīti nacionālajās stratēģijās.

Domēna analīzes teorija postulē, ka, pētot domēnu raksturojošos dokumentus, ir iespējams izdarīt secinājumus arī par pašu domēnu. Šajā gadījumā starptautisko rekomendāciju pētniecība ļauj secināt, kādi ir vispārpieņemtie uzstādījumi par to, kādi ir ieguvumi no digitalizācijas un kādi uzdevumi risināmi nacionālajās digitalizācijas stratēģijās, savukārt nacionālo digitalizācijas stratēģiju analīze sniedz priekšstatu par to, kādi ir digitalizācijas mērķi un uzdevumi šajās vastīs. Pētot šos dokumentus ar kontentanalīzes metodes palīdzību, ir iespējams identificēt galvenos uzstādījumus digitalizācijas procesiem,

kurus izvirza starptautiskie rekomendējošie dokumenti, un mērķus, kas izvirzīti nacionālajās stratēģijās, analizēt korelāciju starp tiem un secināt, kādi ir nozīmīgākie uzdevumi, kas risināmi valstiskā mērogā digitalizācijas jomā.

Pētījuma metode palīdz arī precīzāk definēt terminoloģisko bāzi, kas lietojama, lai aprakstītu šos uzdevumus, jo digitalizācijas jomas terminoloģija nav stingri fiksēta un terminu saturs ir ļoti atkarīgs no konteksta, kādā tie tiek lietoti, līdz ar to terminiem, lietojot tos digitalizācijas uzdevumu aprakstīšanai, ir ievērojami atšķirīga nozīme, kā aprakstot, piemēram, praktisko digitalizāciju.

Izpētes pakāpe un pētījuma novitāte

Pētījuma temats pasaulē faktiski nav pētīts. Pētījuma gaitā tika identificēts tikai viens pētījums, kurā aplūkota digitalizācijas plānošana nacionālās līmenī, taču tajā aplūkota stratēģiskā plānošana tikai vienā valstī, koncentrējoties uz sadarbību institūciju starpā, un nav aplūkotas sakarības ar citu valstu stratēģijām un starptautiskajiem dokumentiem, kas rekomendē uzdevumus digitalizācijas jomā. (2) Līdz ar to ir iespējams apgalvot, ka pētījumam piemīt augsta novitātes pakāpe, kā arī augsts praktiskā pielietojuma potenciāls, izmantojot to jaunu nacionālo digitalizācijas stratēģiju izstrādē.

Pētījuma objekts un priekšmets

Pētījuma objekts ir starptautiskie rekomendējošie dokumenti digitalizācijas jomā un nacionālie kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumenti. Pētījuma priekšmets ir šajos dokumentos definētie mērķi un uzdevumi, kas tiek izvirzīti kultūras mantojuma digitalizācijas jomā nacionālā līmenī.

Pētījuma mērķi un uzdevumi

Pētījuma mērķis ir identificēt nozīmīgākos mērķus un uzdevumus, kas risināmi, veicot kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģisko plānošanu nacionālā līmenī, analizējot starptautiskos rekomendējošajos dokumentus digitalizācijas jomā un citu valstu nacionālās kultūras mantojuma digitalizācijas startēģijas.

Pētījuma uzdevumi ir aplūkot pētījuma tematam atbilstošās teorijas, koncepcijas un līdzšinējos pētījumu rezultātus, veikt digitalizācijas terminu analīzi, lai noskaidrotu pētījuma tematam visatbilstošāko šo terminu izpratni, ar kontentanalīzes metodes palīdzību identificēt galvenos digitalizācijas mērķus un uzdevumus, kas tiek izvirzīti starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos, kas attiecas uz kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģisko plānošanu nacionālā līmenī, ar kontentanalīzes metodi identificēt galvenos mērķus un

uzdevumus, kas digitalizācijai izvirzīti nacionālajās digitalizācijas stratēģijās, salīdzināt nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos izvirzīto mērķu un uzdevumu atbilstību nostādnēm, kas paustas starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos, un, pamatojoties uz veikto analīzi, izdarīt secinājumus par galvenajiem vispārīgajiem digitalizācijas mērķiem un uzdevumiem, kas ir kopīgi kā starptautiskajiem rekomendējošajiem dokumentiem, tā nacionālajām stratēģijām, un līdz ar to var tikt atkārtoti izmantoti jaunu nacionālo stratēģiju veidošanā.

Hipotēze

Uzsākot pētījumu tiek izvirzīta hipotēze, ka gan starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos, kas izvirza mērķus un uzdevumus digitalizācijai, gan nacionālajās digitalizācijas stratēģijās atrodamie digitalizācijas mērķi uzdevumi ir saturiski līdzīgi, kas ļautu secināt, ka, atbilstoši sociālā konstrukcionisma un domēna analīzes teorijām, tie ir sociāli konstruēti domēna ietvaros un nav unikāli katrai valstij, bet ir līdzīgi visās pasaules valstīs, līdz ar to mērķi un uzdevumi, kas izriet no šiem dokumentiem, var tikt atkārtoti izmantoti jaunu nacionālo digitalizācijas stratēģiju izstrādē.

Pētniecības metodes

Datu iegūšanai no dokumentiem un to analīzei izmantota kontentanalīzes metode, kas ļauj identificēt galvenos jēdzienus, kas tiek izmantoti šajos dokumentos.

Praktiskie rezultāti

Pētījuma rezultāti var tikt izmantoti, lai, izmantojot pētījumā gaitā identificētos galvenos digitalizācijas mērķus un uzdevumus, veidotu jaunas nacionālās digitalizācijas stratēģijas, tai skaitā Latvijas Republikas kultūras mantojuma digitalizācijas nacionālo stratēģiju.

Darba struktūra

Darba pirmajā daļā analizēti digitalizācijas jomā izmantotie termini un izvēlētas pētījuma tematam piemērotākās to definīcijas, aplūkota pētījuma teorētiskā bāze – sociālā konstrukcionisma un domēna analīzes teorijas –, un aplūkoti iepriekš šajā jomā veiktie pētījumi. Darba otrajā daļā raksturoti un analizēti starptautiskie rekomendējošie dokumenti un nacionālās digitalizācijas stratēģijas, kurās definēti mērķi un uzdevumi digitalizācijai, apkopoti pētījuma rezultāti un veikti secinājumi par pētījumu un tā rezultātu atbilstību pētījuma hipotēzei.

1. PĒTĪJUMA PROBLĒMAS TEORĒTISKĀ ANALĪZE

1.1. Pētījuma problēma

Pētījuma problēma ir nepieciešamība identificēt galvenos kultūras mantojuma digitalizācijas mērķus un uzdevumus, kas būtu jāizmanto, veidojot nacionālo digitalizācijas stratēģiju. Šīs problēmas risināšanā ir iespējams rīkoties divējādi – identificēt problēmas un vajadzības, kas raksturīgas katrai nozarei un institūcijai, kas iesaistīta digitalizācijā, un sintezēt no tām kopīgus, nacionāla līmeņa, mērķus un uzdevumus, vai arī veikt to uzstādījumu, kurus sniedz starptautiskie rekomendējošie dokumenti, analīzi un piemērotības nacionālajai situācijai izvērtējumu; pirmo pieeju varētu dēvēt par plānošanu no apakšas, savukārt otro – par plānošanu no augšas. Praksē, bez šaubām, vislabākā rezultāta sasniegšanai, šīs pieejas racionāli ir apvienot.

Plānošana no apakšas, institūciju un nozaru problēmu un vajadzību analīze un tajā balstīta plānošana, parasti nacionālā līmenī jau tiek veikta, institūcijām, gan pašām atmiņas institūcijām, gan pārvaldības institūcijām, plānojot darbu un atskaitoties par šo plānu izpildi. Šīs pieejas nepilnība ir apstākļi, ka plānošana, kas izriet no institūciju tekošajām vajadzībām un problēmām, parasti vairāk fokusējas uz esošajiem uzdevumiem un to izpildes kvalitāti un mazāk uz jaunām funkcijām un inovācijām, kurām digitalizācija, nenoliedzami, pagaidām vēl ir pieskaitāma.

Plānošana no augšas, jeb politiskā plānošana, kurā nozarei tiek izvirzīti jauni mērķi un uzdevumi, parasti tiek veikta valsts politiskajās vai izpildvaras institūcijās, nereti iesaistot nozares ekspertu darba grupas. Šīs pieejas trūkums ir tāds, ka plānotājiem var nebūt pietiekamas saskarsmes ar reālo nozares situāciju, līdz ar to pastāv risks izvirzīt nozarei mērķus, kas tai nav raksturīgi, būtiski vai reāli izpildāmi. Tāpēc šādā plānošanas procesā ir būtiski analizēt starptautiskās rekomendācijas un labo praksi citās valstīs, kā arī iesaistīt mērķu izvirzīšanas procesā pēc iespējas plašāku nozarē strādājošo loku un saskaņot tos ar vajadzībām, kas identificētas plānošanas no apakšas gaitā.

Īpaši būtiski apzināties nacionālās stratēģiskās plānošanas nozīmi digitālo bibliotēku veidošanā ir šī brīža sarežģītajos ekonomiskajos apstākļos, kad atmiņas institūciju finansējums daudzviet tiek samazināts, vai arī tām esošā finansējuma ietvaros tiek prasīts attīstīt aizvien jaunus, informācijas sabiedrības attīstības tendencēm atbilstošus pakalpojumus, tai skaitā digitālo bibliotēku. Tiek lēsts, ka visu Eiropas arhīvu, bibliotēku un muzeju krājumu, ieskaitot audiovizuālo materiālu, digitalizācija varētu izmaksāt apmēram 100

miljardus eiro, un digitalizēto materiālu saglabāšana un pieejamība varētu izmaksāt vēl no 10 līdz 25 miljardiem eiro 10 gadu periodā, pieņemot, ka šim nolūkam tiek izmantota centralizēta repozitārija infrastruktūra. (54) Tie ir ievērojami līdzekļi, par kuru pieejamību (vai nepieejamību) ir iespējams tikai izteikt minējumus. Tāpēc ir ļoti būtiski veikt kvalitatīvu stratēģisko plānošanu digitālo bibliotēku jomā, it īpaši nacionālā līmenī, ņemot vērā arī to, ka Eiropas Komisija savā 2011. gada „Rekomendācijā par kultūras materiālu digitalizāciju, pieejamību tiešsaistē un digitālu saglabāšanu” (19) ir izvirzījusi konkrētas prasības attiecībā uz kultūras mantojuma digitalizāciju, tai skaitā par digitalizācijas finansēšanas un pārvaldības modeļiem, kā arī apjomu. Tikai veicot kvalitatīvu digitālo bibliotēku stratēģisko plānošanu un vadību ir iespējams precīzi definēt digitālās bibliotēkas projektu, programmu un iniciatīvu mērķus, reaģēt uz mainīgajiem ārējiem apstākļiem un nodrošināt to, lai digitalizācijas procesa rezultāti atbilstu gan izvirzītajiem kvantitatīvajiem, gan kvalitatīvajiem mērķiem. Tas ir vienlīdz attiecināms gan uz nacionāla vai sektoru līmeņa digitalizācijas stratēģisko plānošanu, gan institūciju digitalizācijas programmu plānošanu, gan uz atsevišķu digitalizācijas projektu plānošanu.

Šobrīd Latvijā nav izveidota nacionāla kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģija, un atmiņas institūcijas, kas iesaistītas digitalizācijas procesos, pašas identificē savas vajadzības un izvirza mērķus attiecībā uz digitalizāciju, nesaskaņojot tos ar citu institūciju mērķiem. Prognozējot, ka agrāk vai vēlāk šāda stratēģija Latvijā varētu tikt izstrādāta, un būs nepieciešams apkopot ārvalstu pieredzi šajā jomā, šī darba uzdevums ir atbalstīt šo procesu, veicot analīzi par to, kādas rekomendācijas digitalizācijas stratēģijām ir iekļautas starptautiskajās rekomendācijās, kādi mērķi ir nosprausti citu valstu digitalizācijas stratēģijās, un cik lielā mērā šīs stratēģijas atbilst starptautiskajām rekomendācijām.

1.2. Pētījumā lietotie termini

Pirms empīriskā pētījuma veikšanas, kura gaitā tiks identificēti digitalizācijas mērķi un uzdevumi starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos un nacionālajās digitalizācijas stratēģijās, ir būtiski veikt digitalizācijas jomas terminu analīzi un vienoties par terminu definīcijām, kas tiks izmantotas pētījuma ietvaros. Digitalizācijas terminiem ir raksturīga samērā liela dažādība to definīcijās, atkarībā no konteksta, kādā tie ir lietoti – raksturojot praktisko digitalizācijas veikšanu, bieži vien tiek lietotas samērā šauras terminu definīcijas, savukārt stratēģiskās plānošanas dokumentiem raksturīgas plašas un ietverošas terminu definīcijas. Šī pētījuma galvenais atslēgvārds, kas nosaka pētījuma aptvērumu, ir „digitalizācija”, kā arī ar to saistītie termini, kas raksturo digitalizācijas rezultātu – „digitālā bibliotēka”, „digitālā kolekcija” un „digitālais objekts”. Ne mazāk būtiski pētījuma ietvaros ir

termini „kultūras mantojums”, kas atbild uz jautājumu „ko digitalizē”, termins „atmiņas institūcija”, kas atbild uz jautājumu „kas digitalizē”, kā arī termins „stratēģija”, kas atbild uz jautājumu „kā tiek organizēta digitalizācija”.

1.2.1. Digitalizācija

Pētījuma kontekstā ļoti liela nozīme ir precīzai termina „digitalizācija” definīcijai. Šo terminu ir iespējams definēt gan šauri, ar to saprotot procesu, kurā bibliotēkas fiziskais krājums tiek pārvērsts digitālos objektos, gan plaši, ar to saprot visus digitālās bibliotēkas veidošanas un uzturēšanas procesus, tai skaitā digitāli dzimušo objektu komplektēšanu, digitālo saglabāšanu, piekļuves sistēmu izveidi, digitālo bibliotēku stratēģisko plānošanu un vadību.

Biežāk tiek izmantota termina šaurākā izpratne. Tā, piemēram, Latvijas arhīvu, bibliotēku un muzeju terminu banka sniedz šādu definīciju: „Datu (iespiestā teksta, fotogrāfiju, ilustrāciju, karšu, kartīšu katalogu utt.) pārvēršana ciparu formātā”. (60) Džila Hērsta-Vāla (Hurst-Wahl, Jill) sniedz izvērstāku aprakstu: „Digitalizācija ir process, kurā analogā informācija tiek konvertēta digitālā formātā. Tas tiek darīts, saglabājot materiālu digitālā formā tā, lai netiktu izmainīta informācija, kuru materiāls satur. Tas nozīmē, ka digitālā reprezentācija satur to pašu informāciju vai datus, kā analogā reprezentācija”. (32) Arī bibliotēku un informācijas zinātnes terminoloģijas resurss „LISWiki” definē digitalizāciju no tehniskā procesa viedokļa: „Process, kurā informācija tiek pārvērsta digitālā formātā. Informācijas sistēmās ar digitalizāciju parasti saprot procesu, kurā teksts vai attēls, piemēram, fotogrāfija vai karte, tiek konvertēts binārā formātā tā, lai rezultāts varētu tikt saglabāts un izgūts attēlošanai”. (18) Šī pati definīcija iekļauta arī Džoannas Reicas (Reitz, Joan) veidotajā bibliotēku un informācijas zinātnes tiešsaistes vārdnīcā ODLIS (55).

Atsevišķi pētnieki gan ir centušies interpretēt šo terminu plašāk. Tā, piemēram, pētījumu kompānijas „Gartner” eksperts Marks Makdonalds (McDonald, Mark), gan runājot par digitalizāciju plašāk, no IT industrijas viedokļa, norāda, ka šis termins tradicionāli tiek definēts pārāk šauri. Viņš norāda, ka digitalizācijas izpratne, kā to definējis Nikolass Negroponte (Negroponte, Nicholas) – atomu aizvietošana ar bitiem – ir radījusi jaunus biznesa veidus – e-tirdzniecību, e-maksājumus, e-pakalpojumus –, taču biznesa inovācija var tikt balstīta ne tikai uz digitālās replikācijas bāzes. Definējot digitalizāciju kā pakāpi, kurā uzņēmuma produktu un pakalpojumu vērtība un ieņēmumi tiek gūti, izmantojot informācijas tehnoloģijas, ir iespējams mainīt uzņēmuma filozofiju no tradicionālas, kurā tiek domāts par biznesa aplikācijām, datiem un informācijas kanāliem, kas palīdz veikt biznesu, uz tādu, kurā galvenā loma ir vērtībai, kuru rada tehnoloģijas. (40) Pārnesot šo analogiju uz atmiņas

institūciju jomu, ir iespējams apgalvot, ka digitalizācija nozīmē nevis to, ka institūciju krājumi un pakalpojumi tiek pārvērsti digitālā formātā, bet gan to, ka institūcijas rada jaunas vērtības, izmantojot modernās informācijas tehnoloģijas.

Šo tēzi atbalsta arī vairāki bibliotēku nozares pētnieki. Zinaīda Manžuha (Manžuch, Zinaida), Isto Huvila (Huvila, Isto) un Tatjana Aparaca-Jelušica (Aparac-Jelusic, Tatjana) rakstu krājumā par bibliotēku un informācijas zinātnes mācību programmu attīstību norāda, ka digitalizācijai ir tālejoša ietekme uz bibliotēku un citu atmiņas institūciju darbību. Digitalizācija vairs nerisina tikai tehniska rakstura jautājumus, kas saistīti ar satura konvertēšanu digitālā formātā, tā ir saistīta arī ar kolekciju pārvaldību, kultūras mantojuma aprakstīšanu un attēlošanu digitālā vidē, digitālo repozitoriju ekonomiku, biznesa modeļiem, digitālo iniciatīvu kvalitāti un ilgtspēju un citiem jautājumiem. Digitalizācija un bibliotēkas pakalpojumu migrācija uz digitālo vidi ir radījušas jaunas bibliotēku un informācijas zinātnes disciplīnas, transformējusi esošās, un radījušas priekšnosacījumus ciešākai bibliotēku, arhīvu un muzeju sadarbībai. (39)

Mats Dalstrēms (Dahlstrom, Mats), Joakims Hansons (Hansson, Joakim) un Ulrika Kjelmana (Kjelman, Ulrika) norāda, ka kultūras mantojuma digitalizācija ne tikai pārvērš kolekcijas, bet arī būtiski maina pašas atmiņas institūcijas un to lomu sabiedrībā. Atmiņas institūcijas, digitalizējot savus krājumus, ir iesaistījušās kultūras mantojuma veidošanā, ne tikai saglabāšanā un tā pieejamības nodrošināšanā. Autori uzsver, ka digitalizācija nav neitrāls un mehānisks process, kas vienkārši pārnes dokumentus vai artefaktus no viena tipa medija citā: tas ir zināšanu organizēšanas process, salīdzināms, piemēram, ar aprakstošo katalogizēšanu, līdz ar to ir jēgu piešķirošs process. Autori norāda, ka digitalizācija ir kompleksa notikumu ķēde, un katrs šīs ķēdes posms lielā mērā nosaka to, kāds būs digitalizācijas rezultāts – piemēram, cik lielā mērā un cik bagātīgi digitalizētie dokumenti būs pieejami sabiedrībai un atkārtotai izmantošanai vai digitalizācijai. To, kā šie ķēdes posmi tiek īstenoti, lielā mērā nosaka arī institūcijas politikas un stratēģijas. (15)

Jānorāda, ka šāda, paplašināta, digitalizācijas termina izpratne praksē nav plaši izplatīta. Arī starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos un nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos digitalizācija parasti tomēr tiek traktēta salīdzinoši šauri. Piemēram, Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programmā termins „kultūras mantojuma digitalizācija” tiek definēts kā „rakstveida, vizuālās, audio vai citas kultūras mantojuma izteiksmes digitālās kopijas izveidošana un tās informācijas sniegšana digitālā veidā.” (38) Tai pat laikā šis un citi stratēģiskās plānošanas dokumenti apskata jautājumus, kas sniedzas ārpus tradicionālās

jēdziena „digitalizācija” izpratnes, piemēram, jautājumus, kas saistīti ar digitālā kultūras mantojuma pieejamību un ilgtermiņa saglabāšanu.

Līdz ar to ir iespējams secināt, ka, analizējot digitalizācijas procesu stratēģiskās plānošanas dokumentus, ir jālieto pēc būtības jauna termina „digitalizācija” izpratne, iekļaujot tajā visas darbības, kas saistītas ar digitālās bibliotēkas veidošanu – tai skaitā dokumentu pārvēršanu ciparu formātā, pieejamības nodrošināšanu, ilgtermiņa saglabāšanu, plānošanu un resursu izmantošanu. Ja kāds no šiem procesiem netiek vispār vai kvalitatīvi veikts, nav iespējams uzskatīt, ka digitalizācija ir veikta pilnvērtīgi un kvalitatīvi, līdz ar to visi šie procesi ir jāplāno un jāpārvalda kā vienots veselums, kas ļauj tos visus kopumā ietilpināt terminā „digitalizācija”.

1.2.2. Digitālā bibliotēka

Digitālās bibliotēkas termins nav viennozīmīgs un tam ir virkne iespējamo nozīmju, sākot no ļoti šauras – apzīmējot ar to konkrētu tradicionālo bibliotēkas materiālu digitalizēto versiju kolekciju – un beidzot ar ļoti plašu – definējot to kā sistēmu un to veidojošos resursus, kas nodrošina informācijas pieejamību elektroniskā veidā.

Tradicionāli ar terminu „digitālā bibliotēka” tiek saprasti bibliotēkas digitālie krājumi, kā arī piekļuve tiem. Piemēram, Viljams Arms (Arms, William) savā 2000. gadā publicētajā grāmatā „Digitālā bibliotēka” definē, ka digitālā bibliotēka ir pārvaldīta informācijas kolekcija ar saistītajiem pakalpojumiem, kurā informācija ir uzglabāta digitālos formātos un pieejama tīklā. (6) Mels Koljērs (Collier, Mel) 1997. gada IRDL konferences prezentācijā definē, ka digitālā bibliotēka ir pārvaldīta digitāla formāta multimediju materiālu vide, kas veidota tās lietotāju labumam, strukturēta, lai veicinātu pieeju tās saturam un apgādāta ar līdzekļiem, lai pārlūkotu globālo tīklu, kuras lietotāji un krājumi ir izkliedēti, bet pārvaldīti kā saistīts kopums. (13) Latvijas arhīvu, bibliotēku un muzeju terminu banka definē, ka digitālā bibliotēka ir bibliotēka vai tās struktūrvienība, kuras pamatresurss ir digitālais krājums, ko glabā bibliotēkas vai citos serveros, nodrošinot attālinātu tīklpiekļuvi. Digitālo bibliotēku saturu parasti veido tradicionālās bibliotēkas ciparotie resursi. (60) Līdzīgu skatījumu piedāvā bibliotēku un informācijas zinātnes terminoloģijas resurss „LISWiki”, definējot, ka digitālo bibliotēku veido digitālās kolekcijas, pakalpojumi un infrastruktūra, kas atbalsta mūžizglītību, pētniecību, zinātnisko komunikāciju, kā arī dokumentēto zināšanu uzglabāšanu. (17)

Kopīgais visām šīm definīcijām ir tas, ka tajās digitālā bibliotēka tiek interpretēta kā informācijas vide vai struktūrvienība, kuru veido digitāls krājums vai kolekcijas un kuras pakalpojumi lietotājiem ir pieejami tīklā. Šīs definīcijas līdzinās tālāk darbā apskatītajām

digitālās kolekcijas definīcijām; vēl vairāk, V. Armsa definīcija eksplicīti izteic digitālo bibliotēku kā informācijas kolekciju. Šīs definīcijas līdzinās arī digitālās bibliotēkas sistēmas definīcijai, kas izstrādāta projekta DELOS ietvaros: digitālās bibliotēkas sistēma ir informācijas sistēma, kas ir balstīta definētā (iespējams dalītā) arhitektūrā un nodrošina visu konkrētas digitālās bibliotēkas funkcionalitāti. Lietotāji mijiedarbojas ar digitālo bibliotēku ar attiecīgās digitālās bibliotēkas sistēmas starpniecību. (9)

Iekļaujošākajā digitālās bibliotēkas definīcijas variantā šis termins ietver ne tikai informācijas sistēmu, saturu, lietotājus un pakalpojumus, bet arī aktivitātes, kas tiek veiktas, veidojot digitālo bibliotēku, un resursus, kas nepieciešami tās veidošanai. Piemēram, Nena Sīmansa (Seamans, Nan) un Geila Makmilana (McMillan, Gail), definējot digitālās bibliotēkas jēdzienu Virdžīnijas tehniskās universitātes bibliotēkas projektā, uzsver, ka digitālā bibliotēka nav tikai digitāla kolekcija un informācijas pārvaldības rīki. Digitālā bibliotēka ir arī aktivitātes, kas apvieno kolekcijas, pakalpojumus un cilvēkus ar mērķi nodrošināt datu, informācijas un zināšanu radīšanu, izplatīšanu, lietošanu un saglabāšanu. Tai pat laikā digitālā bibliotēka nav no tradicionālās bibliotēkas atrauts fenomēns – tā ir tradicionālās bibliotēkas turpinājums, kas nodrošina pētniekus ar pieeju izvērtētai un organizētai informācijai jebkurā formātā. Un, gluži tāpat kā tradicionālā bibliotēka, arī digitālā bibliotēka ir kas vairāk kā informācijas resursi, kolekcijas, ēkas, sistēmas un pakalpojumi – tās centrālais resurss ir informācijas profesionāļi, kas pieņem lēmumus un interpretē lietotāju vajadzības. (57)

Plašākie definīcijas varianti digitālo bibliotēku interpretē kā organizāciju vai sistēmu, kas nodrošina piekļuvi digitāliem informācijas objektiem. Šādu kompleksu skatījumu uz digitālo bibliotēku piedāvā Digitālo bibliotēku federācijas 1998. gadā izstrādātā definīcija, kas nosaka, ka digitālā bibliotēka ir organizācija, kas nodrošina resursus, ieskaitot specializētu personālu, lai veiktu digitālo darbu kolekciju atlasīšanu, strukturēšanu, piekļuves nodrošināšanu, interpretēšanu, izplatīšanu, integritātes saglabāšanu un pastāvīguma laika gaitā nodrošināšanu tādā veidā, ka tās ir tūlītēji un ekonomiski pieejamas definētai kopienai vai kopienu kopai. (1) Līdzīga ir arī projekta DELOS ietvaros izstrādātā definīcija, kas nosaka, ka digitālā bibliotēka ir organizācija, kas var būt arī virtuāla, kas veic visaptverošu bagātīga digitālā satura vākšanu, pārvaldību un ilgtermiņa saglabāšanu, un saskaņā ar aprakstītu politiku piedāvā tās lietotāju kopienām izmērāmas kvalitātes specializētu funkcionalitāti darbībām ar šo saturu. (9) Šajā definīcijā gan nav pieminēti resursi (tie pēc tam visnotaļ detalizēti tiek aprakstīti DELOS projektā izstrādātajā digitālās bibliotēkas konceptuālajā modelī), taču tajā parādās būtisks jauns elements – pārvaldība, kuru raksturo fiksēta politika un izmērāma kvalitāte.

Plašākās digitālās bibliotēkas definīcijas veido pieci pamata elementi – resursi, saturs, lietotāji, pakalpojumi un pārvaldība –, kas katrs var būt vairāk vai mazāk ietveroši. Tā, piemēram, ar terminu „lietotājs” definīcija var saprast vai nu tikai digitālās bibliotēkas „apmeklētājus”, kuros savukārt var ietilpt vai neietilpt automātiskie servisi, kas apkalpo trešo pušu sistēmas, vai arī digitālās bibliotēkas veidotājus un pārvaldītājus un informācijas radītājus; atkarībā no tā, kā definēts digitālās bibliotēkas lietotājs, ievērojami mainās arī digitālās bibliotēkas sniegto pakalpojumu definīcija. Papildus tam izvērsta digitālās bibliotēkas definīcija var iekļaut arī citus elementus, kas nav iekļauti augstāk minētajās definīcijās, tai skaitā informācijas objektu organizāciju un prezentāciju (kā digitālās bibliotēkas sastāvdaļu var definēt arī principus, kā objekti tiek organizēti un attēloti, ar mērķi padarīt objektus bibliotēkas lietotājiem atklājamus) un pieejamības aspektus (kā digitālās bibliotēkas informācijas objektus var definēt arī objektus, kas nav digitāli, bet ir pārstāvēti digitālajā bibliotēkā ar digitāliem līdzekļiem (piemēram, metadatiem), līdz ar to objekti var būt pieejami vai nu tieši (atrodami un izgūstami informācijas sistēmā), vai netieši (sistēmai sniedzot instrukcijas par to, kā piekļūt objektam ārpus digitālās bibliotēkas)). (37)

Termina „digitālā bibliotēka” vietā reizēm tiek izmantoti arī termini „elektroniskā bibliotēka”, „virtuālā bibliotēka” un „hibrīdbibliotēka”, līdz ar to var uzdot jautājumu, vai šie termini tiešām ir sinonīmi. Kā norāda Dž. Reica „Bibliotēku un informācijas zinātnes tiešsaistes vārdnīcā”, termins „virtuālā bibliotēka” nav gluži precīzs, jo mudina domāt, ka pieredze, kas lietotājam rodas šādas bibliotēkas lietošanas laikā, nav gluži tāda pati kā „realitātē”; Dž. Reica spriež, ka, lai gan sajūtu līmenī šis apgalvojums ir patiess, taču uzņemtās informācijas saturs ir tieši tāds pats. (55) Dž. Reicas apgalvojumam pilnībā piekrist nav iespējams, jo digitālā bibliotēka var sniegt arī pakalpojumus, kurus fiziskā bibliotēka nespēj nodrošināt, un otrādi. No otras puses termins „virtuālā bibliotēka” var likt domāt, ka šāda bibliotēka eksistē bez reālās pasaules ekvivalenta (arī DELOS definīcija min, ka digitālās bibliotēkas organizācija var būt virtuāla), taču tas reti kad atbilst patiesībai. Latvijā šādu definīciju varētu pielietot, piemēram, projektam „E-bibliotēka”, taču ņemot vērā, ka nav būtisku atšķirību starp digitālo bibliotēku, kuru veido „reāla” bibliotēka, un bibliotēku, kurai nav reālās pasaules ekvivalenta, racionālāk tomēr būtu uz abiem variantiem attiecināt terminu „digitālā bibliotēka”.

Termins „elektroniskā bibliotēka” varētu tikt uzskatīts par ekvivalentu terminam „digitālā bibliotēka”, ņemot vērā, ka digitālie materiāli tiek padarīti pieejami ar elektronisku palīg līdzekļu starpniecību. Tomēr praksē biežāk tiek lietots tieši termins „digitālā bibliotēka”; turklāt praksē ar terminu „digitālā bibliotēka” parasti tiek saprasta piekļuve digitālālajiem

materiāliem tiešsaistē, savukārt elektroniskā bibliotēka tikpat labi varētu apkopot arī bibliotēkas materiālus, kas padarīti pieejami digitālos datu nesējos, piemēram, CD. Savukārt termins „hibrīdbibliotēka” apraksta bibliotēku, kas sniedz pakalpojumus kā digitālajā vidē, tā fiziskajā; ņemot vērā to, ka bibliotēkas pakalpojumu sniegšana digitālajā vidē pēdējā laikā ir kļuvusi par integrālu bibliotēku aktivitāti, šis termins aktīvi vairs netiek lietots.

Ņemot vērā to, ka starptautiskie un nacionālie digitalizācijas plānošanas dokumenti parasti attiecas ne tikai uz bibliotēku, bet arī citu atmiņas institūciju krājumu digitalizāciju, var šķist savādi, ka tajos tomēr tiek lietots termins „digitālā bibliotēka”, nevis „digitālais muzejs” vai „digitālais arhīvs”. Tomēr neviens ietverošāks termins praksē nav ieviesies (lai gan dokumentos reizēm tiek lietoti termini „digitālās krātuves”, „digitālie kultūras mantojuma resursi”, „agregatori”), un tieši termins „digitālā bibliotēka” visbiežāk tiek lietots gan dokumentos, gan arī starpnozaru digitālo krātuvju nosaukumos (Pasaules digitālā bibliotēka, Eiropas digitālā bibliotēka „Europeana”).

Arī starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos un nacionālajās digitalizācijas stratēģijās termins „digitālā bibliotēka” pāsvārā tiek lietots tā šaurākajā izpratnē. Piemēram, IFLA „Digitālo bibliotēku manifesta” digitālās bibliotēkas apraksts vairāk atbilst digitālās kolekcijas definīcijai, nosakot, ka digitāla bibliotēka ir garantētas kvalitātes digitālu objektu tiešsaistes kolekcija, kas ir radīta vai savākta un pārvaldīta saskaņā ar starptautiski pieņemtiem kolekciju veidošanas principiem un padarīti pieejami loģiskā un ilgtspējīgā veidā, un kuru atbalsta pakalpojumi, kas nepieciešami, lai lietotāji varētu piekļūt resursiem un tos izmantot. Digitālā bibliotēkā kolekcijas tiek veidotas, pārvaldītas un padarītas pieejamas tādā veidā, ka tās ir tūlītēji un ekonomiski pieejamas izmantošanai noteiktai kopienai vai kopienu kopai. Kopīga digitālā bibliotēka ļauj publiskajām un zinātniskajām bibliotēkām veidot digitālās informācijas tīklu, atbalstot informācijas sabiedrības vajadzības. Digitālā bibliotēka papildina digitālos arhīvus un informācijas resursu saglabāšanas iniciatīvas. (33)

Arī EK ziņojumā „i2010: digitālās bibliotēkas” digitālā bibliotēka primāri tiek aprakstīta kā digitālā satura krājums, raksturojot to kā sabiedrībai pieejamā digitālā satura sakārtotu apkopojumu. Ziņojumā norādīts, ka tajās var būt materiāls, kas ir pārvērsts ciparu formātā, piemēram, grāmatu un citu bibliotēkās un arhīvos „fiziski” pieejamo materiālu ciparu formātā pārvērstas kopijas, to pamatā var būt arī informācija, kas sākotnēji radīta ciparu formātā, tai skaitā zinātnisko informāciju, kur publikācijas ciparu formātā un milzīgi informācijas daudzumi tiek glabāti digitālos repozitorijos. (21)

Ņemot vērā, ka termins „digitalizācija” šajā pētījumā definēts visnotaļ plaši, ar to saprotot visu digitalizācijas procesu kopumu, arī digitālā bibliotēka pētījuma ietvaros ir

jādefinēt plašāk, kā sistēma, kas tiek radīta, īstenojot visus digitalizācijas procesus. Līdz ar to pētījuma nolūkiem vispiemērotākā ir definīcija, ka sniegta projektā DELOS. Šī definīcija kā digitālās bibliotēkas sastāvdaļas definē arī resursus, tai skaitā cilvēku un finansiālos resursus, kas nepieciešami digitālās bibliotēkas veidošanai, un pārvaldības jautājumus, tai skaitā politiskos un juridiskos aspektus, kas ietekmē digitālās bibliotēkas veidošanu un digitālo objektu pieejamību. Pētījuma objekts ir mērķi un uzdevumi, kas definēti nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos, un tie attiecas ne tikai uz analogo objektu pārvēršanu digitālos, piekļuvi tiem un to saglabāšanu, bet arī izvirza mērķus, kas saistīti, piemēram, ar digitalizācijas finansēšanu un juridisko šķēršļu pārvarēšanu. Līdz ar to uzdevumi un mērķi attiecas ne tikai uz pašiem digitālajiem objektiem, bet arī uz resursiem un procesiem, kas atbalsta digitālo bibliotēku veidošanu, kas savukārt pieprasa, lai digitālās bibliotēkas definīcija iekļautu arī šos resursus un procesus, kas nozīmē, ka var tikt izmantota tikai tāda digitālās bibliotēkas definīcija, kas to apraksta kā organizāciju.

1.2.3. Digitālā kolekcija

Digitālās kolekcijas termins šī pētījuma kontekstā gan nav īpaši relevant, taču, tā kā, analizējot terminu „digitālā bibliotēka”, tika secināts, ka šie termini ir ļoti radniecīgi un, atkarībā no termina „digitālā bibliotēka” interpretācijas, var pat savstarpēji aizstāt viens otru, apzīmējot ar terminu „digitālā bibliotēka” to, kas tikpat labi varētu tikt dēvēts par digitālo kolekciju, šis termins tomēr ir jāaplūko, lai skaidri izšķirtu abu šo terminu nozīmes.

Tā kā termins bieži „digitālā bibliotēka” tiek lietots digitālas kolekcijas apzīmēšanai, literatūrā ir atrodamas tikai nedaudzas termina „digitālā kolekcija” definīcijas. Piemēram, „Bibliotēku un informācijas zinātnes tiešsaistes vārdnīca” sniedz šādu skaidrojumu, ka digitālā kolekcijas ir bibliotēkas vai arhīvu materiālu kolekcija, kas konvertēta mašīnlasāmā formātā saglabāšanas nolūkos vai lai nodrošinātu elektronisku piekļuvi. Tāpat ar šo terminu var apzīmēt bibliotēku materiālus, kas izveidoti elektroniskos formātos, tai skaitā e-žurnālus, e-grāmatas, tiešsaistē un CD-ROM diskos publicētus uzzīņu materiālus, bibliogrāfiskas datu bāzes un citus vispasaules tīmeklī izvietotus resursus. (55) Līdzīgi šis termins interpretēts Latvijas arhīvu, bibliotēku un muzeju terminu bankā, angļu terminu „digitālā kolekcija” tulkojot kā „digitālais krājums” un definējot to kā bibliotēkas vai arhīva pēc noteiktiem standartiem ciparotas informācijas krājumu, kas nodrošina ne vien oriģinālmateriālu saglabāšanu, bet arī būtiski paplašina to pieejamību. Digitālajā krājumā ietilpst visi elektroniskie resursi: e-grāmatas, e-žurnāli, tiešsaistes informācija, lasāmatmiņas kompaktdiski, bibliogrāfiskās datubāzes un citi tīmekļa resursi, piemēram, digitāli dzimušie dokumenti un tīmekļa lapas. (60)

Lai gan var piekrist, ka principā šis termins varētu tikt attiecināts arī uz e-grāmatām, bibliogrāfiskajām datu bāzēm un citiem bibliotēkas krājumiem, kas kodēti ciparu formātā, tomēr tas ir pretrunā ar digitālās bibliotēkas definīciju, piemēram, bibliogrāfiskās datu bāzes nesatur digitālos objektus, savukārt e-grāmatas un CD var arī nebūt pieejami tiešsaistē. Jāpiebilst, ka termina latviskojums visnotaļ tieši norāda, ka šī definīcija attiecas uz bibliotēkas krājumu, nevis uz kolekciju kā digitālās bibliotēkas daļu. Līdz ar to šīs definīcijas nesniedz skaidrojumu par to, kas ir digitālā kolekcija digitālās bibliotēkas izpratnē, un līdz ar to šajā pētījumā nav izmantojamas.

Ļoti lakonisku definīciju sniedz Āfrikas tematikai veltītās digitālās bibliotēkas „Aluka” izstrādātā vārdnīca, definējot to kā digitālo objektu grupu, kas ir formāli saistīti viens ar otru. (3) Taču šī definīcija tomēr ir ļoti askētiska un nekādi neatspoguļo to, ar kādu nolūku objekti tiek saistīti. Precīzāka šajā ziņā ir definīcija, kas sniegta Latvijas Nacionālās bibliotēkas izstrādātajā „Ciparotāja rokasgrāmatā”, kurā noteikts, ka kolekcija ir viena projekta ietvaros digitalizētu objektu kopums vai pēc tās veidotāja norādītajiem kritērijiem (kopīga objektu izcelsme, piederība pie viena žanra vai tēmas utml.) izveidots tematisks digitālo objektu kopums. (12) Lai gan šī definīcija sniedz precīzu kolekcijas aprakstu, tai skaitā norāda, ka tas ir mērķtiecīgi organizēts kopums, tomēr tā ir pārāk specifiska, izslēdzot digitāli dzimušos objektus, objektus, kas nav tapuši projekta ietvaros, un citas objektu grupēšanas pazīmes ārpus tematiskās radniecības. Tāpēc pētījuma kontekstā precīzāka būtu saturiski līdzīgā, taču precīzāk izvērstā digitālo kolekciju definīcija, kuru izstrādājusi ASV standartu organizācija NISO publikācijā „Labu digitālo kolekciju veidošanas vadlīnijas”.

Šī definīcija nosaka, ka digitālu kolekciju veido digitāli objekti, kas ir atlasīti un organizēti, lai veicinātu to atklāšanu, piekļuvi un izmantošanu. Objekti, metadati un lietotāju saskarne kopā rada kolekcijas lietotāju pieredzi. Šī definīcija precīzi raksturo to, ka kolekcija nav nejauša digitālu objektu kopa, bet gan mērķtiecīgi veidota konkrētu mērķu sasniegšanai, primāri – piekļuves digitālajiem objektiem nodrošināšanai. Šī definīcija darba ietvaros ir izmantojama, lai parādītu, ka digitālās bibliotēkas krājumā esošie digitālie objekti tiek padarīti pieejami lietotājiem digitālo kolekciju ietvaros.

NISO vadlīnijas definē arī virkni prasību, kurām jāatbilst digitālajām kolekcijām, kas var tikt izmantotas gan analizējot konkrētas digitālās kolekcijas, gan definējot digitalizācijas mērķus un uzdevumus, nosakot, ka digitalizācijas rezultātam jāatbilst šiem uzstādījumiem. Šīs prasības nosaka, ka laba digitālā kolekcija:

- ir veidota, balstoties uz definētas kolekciju attīstības politikas;

- ir aprakstīta tā, lai lietotājs varētu atklāt kolekciju raksturojošās pazīmes, tai skaitā aptvērumu, formātu, pieejas ierobežojumus, īpašnieku un jebkuru citu informāciju, kas ir būtiska, lai noteiktu kolekciju autentiskumu, integritāti un interpretāciju;
- ir pārvaldīta, ar to saprotot, ka tās resursi tiek aktīvi pārvaldīti visa to dzīves cikla laikā;
- ir plaši pieejama, tai skaitā personām ar īpašām vajadzībām, un izvairās no liekiem šķēršļiem tās lietošanā.;
- respektē autortiesības;
- ir apgādāta ar mehānismiem, kas apkopo tās datus par tās lietošanu un citus datus, kas ļauj veikt standartizētus lietderības mērījumus;
- ir sadarbaspējīga;
- integrējas lietotāju darba plūsmā;
- ir ilgtspējīga. (47)

Tā kā pētījuma ietvaros termins „digitālā bibliotēka” tiks interpretēts kā sistēma, kas cita starpā ietver arī vienu vai vairākas digitālās kolekcijas, termins „digitālā kolekcija” tajā tiks lietots atbilstoši NISO vadlīniju definīcijai, ar to saprotot digitālās bibliotēkas digitālo objektu kopu, kas padarīta pieejama digitālās bibliotēkas lietotājiem ar digitālās bibliotēkas sistēmas palīdzību, ņemot vērā digitālās bibliotēkas politikas noteiktos ierobežojumus.

1.2.4. Digitālais objekts

Gan digitālās bibliotēkas, gan digitālās kolekcijas definīcijās eksplicīti norādīts, ka tās veido digitālie objekti, tāpēc ir nepieciešams precīzi definēt arī digitālo objektu, jo ir iespējama ievērojami atšķirīga izpratne par šo terminu, ar to saprotot digitālās datnes, metadatus vai abu komplektu. Attiecīgi no termina „digitālais objekts” definīcijas var ievērojami atšķirties arī uzdevumi, kas attiecībā uz digitālo objektu veidošanu, saglabāšanu un pieejamību tiek definēti digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos.

V. Arms grāmatā „Digitālā bibliotēka” sniedz ļoti lakonisku definīciju, kas nosaka, ka digitālais objekts ir vienība, kas tiek uzglabāta digitālajā bibliotēkā, kuru veido dati, metadati un identifikators. (6) Arī Latvijas arhīvu, bibliotēku un muzeju terminu banka sniedz faktiski identisku definīciju, kas nosaka, ka digitālais objekts ir datu struktūra, kas sastāv no digitālā satura, īpaša satura identifikatora, kā arī ziņām par saturu, piemēram, tiesību metadatiem. (60)

Citi resursi sniedz izvērstākas definīcijas. Piemēram, Kostas Saidis (Saidis, Kostas) un Alekss Delis (Delis, Alex) rakstā „Tipoloģiski konsekventi digitālie objekti” digitālo objektu definē kā saliktu artefaktu, kas izsaka digitālu materiālu četrus elementus: tā saturs,

tā metadati, tā attiecības ar citiem objektiem un tā uzvedība. Šajā definīcijā nav pieminēts identifikators, taču pievienoti divi elementi, kas raksturo digitālā materiāla izpausmi un klasifikāciju. Būtiska šī digitālā objekta modeļa īpatnība ir tajā, ka tas ļauj veidot arī „tukšus” digitālos objektus, proti, objektus, kam nav piesaistītas satura vienības. (56)

Digitālā bibliotēka „Aluka” sniedz vēl izvērstāku digitālā objekta definīciju, nosakot, ka digitālais objekts ir mazākā digitālā satura vienība, piemēram, viens dokuments vai attēls, kas reprezentē oriģinālo fizisko artefaktu. Digitālo objektu veido viens vai vairāki komponenti. Tas ietver vismaz metadatu ierakstu. Tas var arī iekļaut saistītās attēlu datnes un/vai atpazītā teksta datnes. Digitālais objekts ir tas, ko lietotājs redz, kad saturs ir ielādēts pārlūkā. Digitālo objektu piemēri ir dokumenti, raksti, grāmatas, fotogrāfijas, audio datnes un 3D modeļi. Digitālais objekts pieder vismaz vienai digitālajai kolekcijai. (3)

Stratēģiskās plānošanas dokumenti parasti nesatur definīcijas, taču izņēmums ir „Lietuvas Republikas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programma”, kurā definēti termini „digitālais saturs” – digitālie vai digitalizētie kultūras mantojuma objekti kopā ar informāciju par tiem, kas pieejami, izmantojot informāciju tehnoloģiju līdzekļus – un „digitalizēts kultūras mantojuma objekts” – kultūras mantojuma objekta digitālā kopija, attēls vai ieraksts, kā arī informācija par kultūras mantojuma objektiem. (38) Abas šīs definīcijas ir pietiekami atvērtas, lai ar tām varētu aprakstīt visdažādākā veida digitālos objektus, kas var arī nesaturēt datnes.

Šīs definīcijas būtiski atšķiras no pirmajām ar to, ka tajās digitālais objekts var iekļaut vai neiekļaut satura vienību reprezentējošās datnes, pieļaujot iespēju, ka digitālais objekts var saturēt tikai metadatus par objektu. Vadoties no šīm definīcijām, arī bibliotēkas elektroniskā kataloga ierakstus ir iespējams uzskatīt par digitālajiem objektiem, jo tie satur metadatus par satura vienību. Nedaudz konservatīvāka būtu interpretācija, ka digitālajā bibliotēkā var tikt iekļauti arī digitālie objekti, kurus digitālajā kolekcijā reprezentē tikai metadati, bet objekta satura datnes nav pieejamas, piemēram, piekļuves ierobežojumu dēļ. Šis modelis praksē tiek izmantots, piemēram, Eiropas digitālajā bibliotēkā „Europeana”, kas satur tikai metadatus par digitālo objektu, tā sīktēlu un saiti uz ārējo resursu, kurā digitālais objekts aplūkojams pilnībā.

Arī praktiskajā digitālo bibliotēku darbībā, definējot digitālā objekta modeli, parasti tiek izmantots plašākais skatījums uz digitālajiem objektiem. Tā, piemēram, atvērtā koda digitālo objektu pārvaldības programmatūrā „Fedora” ir izveidots digitālā objekta modelis, kuru veido šādas komponentes:

- Pastāvīgs, unikāls objekta identifikators.

- Objekta īpašības – sistēmas definētu aprakstošo īpašību kopa, kas ir nepieciešama, lai pārvaldītu un atrastu objektu repozitorijā.
- Datu plūsmas – digitālā objekta komponente, kas reprezentē kāda MIME tipa satura vienību. Objektam var būt viena vai vairākas datu plūsmas. Data plūsmu saturs var būt dati, vai metadati, un saturs var tikt uzglabāts iekšēji digitālās bibliotēkas sistēmā, vai arī citā sistēmā (šajā gadījumā sistēmā tiek saglabāta URL iekodēta norāde uz satura atrašanās vietu).
- Attēlotāji – digitālā objekta komponente, kas asociē ārēju pakalpojumu ar objektu ar mērķi nodrošināt digitālā objekta vai tā datu plūsmu satura izvērstus skatījumus. Objektam var būt neviens vai vairāki attēlotāji.

Šādi tiek izveidots vispārīgs digitālā objekta modelis, kas var tikt izmantots visdažādāko objektu veidu aprakstīšanai. Šādi aprakstīts digitālais objekts var saturēt vienu vai vairākas jebkāda tipa satura vienības, kas var tikt uzglabātas lokāli vai attālināti un pieejamas vairākos skatījumos dažādās attēlošanas sistēmās. (48)

Savukārt Digitālo bibliotēku federācijas projektā „Amerikas veidošana II” izveidots digitālo objektu modelis, kas vēlāk kalpoja par pamatu METS standarta izveidē. Projekta ietvaros tika izveidota XML dokumentu tipa definīcija projekta digitālajiem objektiem, kuru veidoja četras pamata sadaļas:

- aprakstošie metadati, kas var norādīt uz ārējiem aprakstošajiem metadatiem (piemēram, MARC ierakstu);
- datņu saraksts, kas uzskaita visas datnes, kas veido visas digitālā objekta versijas;
- administratīvie metadati, kas apkopo informāciju par to, kā datnes ir veidotas un uzglabātas, informāciju par autortiesībām un datņu avotu;
- strukturālie metadati, kas apraksta objekta loģisko vai fizisko struktūru un sniedz saites no lokācijām šajās struktūrās uz datnēm, kas veido digitālo objektu. (43)

Ņemot vērā šī pētījuma raksturu, ir nepieciešams lietot pēc iespējas plašāku digitālā objekta definīciju, jo starptautiskie rekomendējošie dokumenti un nacionālās digitalizācijas stratēģijas nedefinē jēdzienu „digitālais objekts”, tāpēc ir nepieciešams lietot terminu, kas ir maksimāli elastīgs tā izmantošanā, pieļaujot dažādu tā interpretāciju. Līdz ar to šī pētījuma ietvaros tiks izmanta digitālā objekta definīcija, kas atbilst digitālās bibliotēkas „Aluka” sniegtajai definīcijai. Ar to tiks saprasts, ka digitālais objekts ir digitālās bibliotēkas satura vienība, kas digitālajā kolekcijā reprezentēta vismaz ar metadatiem, kas var tikt iedalīti aprakstošajos, administratīvajos un strukturālajos. Digitālajā objektā var ietilpt arī viena vai

vairākas satura datnes, kas var tikt iedalītas arhīvdattēs un lietojumdatnēs, kas paredzētas izmantošanai vienai vai vairākās digitālās bibliotēkas sistēmās vai digitālajās kolekcijās.

1.2.5. Kultūras mantojums

Tā kā pētījuma priekšmets ir nacionālās un starptautiskās digitalizācijas stratēģijas, un tajās parasti ir aplūkota plašāka sfēra kā tikai bibliotēkas un to krājumi, šī pētījuma ietvaros nepieciešams definēt arī to, kas tiek digitalizēts un uz ko attiecas stratēģiskās plānošanas dokuments. Starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos un nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos visbiežāk kā digitalizācijas objekts tiek minēts kultūras vai kultūrvēsturiskais mantojums.

Kultūras mantojums ir ļoti jēdzienietilpīgs jēdziens. Par kanonisku kultūras mantojuma definīciju var uzskatīt to, kas fiksēta UNESCO 1972. gadā pieņemtajā „Konvencijā par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību”, kurai Latvijas Republika pievienojusies 1997. gadā. Šī definīcija nosaka, ka konvencijas izpratnē par kultūras mantojumu uzskatāmi:

- Pieminekļi – arhitektūra, monumentālās skulptūras un glezniecības darbi, arheoloģiski elementi vai struktūras, uzraksti, alas vai elementu grupas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, mākslas vai zinātnes viedokļa.
- Ansambļi – atsevišķu vai apvienotu ēku grupas, kuriem to arhitektūras, vienotības vai to vietas ainavā dēļ ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, mākslas vai zinātnes viedokļa;
- Ievērojamas vietas – cilvēka radītas vai cilvēka un dabas kopīgi radītas vietas, kā arī teritorijas, kas ietver arheoloģiski ievērojamas vietas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, estētikas, etnoloģijas vai antropoloģijas viedokļa. (35)

Tā kā šī definīcija specifiski raksturo arhitektūras un arheoloģijas mantojumu, pētījuma ietvaros (un vispār kultūras mantojuma digitalizācijas kontekstā) tā nav izmantojama, līdz ar to jāmeklē cita šī termina definīcija.

Austrālijas Viktorijas krasta padome savā darbības stratēģijā ir sniegusi ievērojami atšķirīgu definīciju, nosakot, ka kultūras mantojums ir kvalitātes un īpašības, kas piemīt vietām un objektiem, kuriem ir estētiska, vēsturiska, zinātniska vai sociāla vērtība pagātnes, tagadnes un nākotnes paudzēm. (26) Šajā definīcijā precīzi noteikts, ka ne jau vietām un objektiem pašiem par sevi piemīt kāda vērtība, bet to kvalitātēm un īpašībām.

Līdzīgu definīciju sniedz tīmekļa enciklopēdija „Wikipedia”, un tajā atspoguļota arī nemateriālā kultūras mantojuma loma. Šī definīcijas nosaka, ka kultūras mantojums ir grupas

vai sabiedrības fizisko artefaktu un nemantisko īpašību mantojums, kas ir mantots no iepriekšējām paaudzēm, saglabāts šobrīd un dāvināts nākamo paaudžu labumam. Abas šīs definīcijas ietver trīs laika dimensijas - pagātnes mantojums šodien tiek saglabāts nākotnei. (14) „Wikipedia” sniegtais termina skaidrojums arī izdala trīs kultūras mantojuma grupas – materiālais mantojums (arhitektūras, arheoloģijas, zinātnes un tehnoloģijas mantojums), dabas mantojums (flora un fauna, kultūras ainavas) un nemantiskais mantojums (sociālās vērtības un tradīcijas, paražas, estētiskie un garīgie uzskati, mākslinieciskās izpausmes, valoda un citas cilvēka darbības izpausmes).

Visus šos mantojuma veidus vienā definīcijā mēģina apvienot Starptautiskās pieminekļu un piemiņas vietu padomes Starptautiskās kultūras tūrisma komitejas sniegtā definīcija, kas izmantota projektā PICTURE. Šajā definīcijā noteikts, ka kultūras mantojums ir dzīvesveida izpausme, ko izveidojusi komūna un kas tiek nodota no paaudzes uz paaudzi, ieskaitot paražas, ieradumus, vietas, objektus, mākslinieciskas izpausmes un vērtības. Kultūras mantojums bieži tiek izpausts vai nu kā materiālais vai nemateriālais kultūras mantojums. (25)

Latvijas Republikā līdz ar pievienošanos UNESCO Konvencijai par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību, ir saistoša šajā dokumentā paustā definīcija. Latvijas Republika ir pievienojusies arī Eiropas Padomes „Vispārējai konvencijai par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai”, kurā definēts, ka kultūras mantojums sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemti mantojumā no pagātnes un kas, neatkarīgi no piederības, indivīdu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārliecības, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudējiem. Tas ietver arī vidi, kas izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā, laikam ejot. (49)

Šajā definīcijā kultūras mantojuma jēdziens tiek traktēts ļoti plaši, neprecizējot, kas saprotams ar jēdzienu „resursu kopums”, nosakot vien to, ka tas saņemts mantojumā no pagātnes un ir uzskatāms par tās atspoguļojumu. Līdzīgi kultūras mantojumu definē arī pētnieki Bernards Fīldens (Fielden, Bernard) un Juka Jokilehto (Jokilehto, Jukka), uzskatot, ka kultūras mantojumu veido visas tās zīmes, kas kalpo kā liecība par cilvēces aktivitātēm un sasniegumiem noteiktā laika periodā. (39)

Latvijas Republikas plānošanas dokumentos šis termins ir aprakstīts koncepcijā par nacionālās programmas „Kultūra” apakšprogrammu „Kultūras mantojums”, kurā kultūras mantojums definēts kā cilvēka garīgās darbības liecība materiālā vai nemateriālā formā. Kultūras mantojums ietver sevī mākslinieku, arhitektu, mūziķu, rakstnieku un zinātnieku darbus, kā arī anonīmu mākslinieku darbus, cilvēces gara izpausmi un vērtību sistēmu, kas

piešķir dzīvei jēgu. (45) Šī definīcija apraksta kultūras mantojumu līdzīgi kā UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību, nosakot, ka kultūras mantojuma nozare Eiropas praksē aptver nekustamo un kustamo kultūras pieminekļu aizsardzību un ar tiem saistīto liecību apzināšanu, pētniecību, uzskaiti, saglabāšanu, izmantošanu un iesaistīšanu mūsdienu dzīves aprītē. Kultūras mantojums šajā programmā sastāv no arhitektūras mantojuma, arheoloģijas mantojuma, monumentālās, sakrālās un lietišķās mākslas mantojuma, industriālā mantojuma un zemūdens mantojuma.

No koncepcijas kultūras pieminekļu definīcijas ir pārņemta likumā „Par kultūras pieminekļu aizsardzību”, kurā kultūras pieminekļi definēti kā kultūrvēsturiskā mantojuma daļa — kultūrvēsturiskas ainavas un atsevišķas teritorijas (senkapi, kapsētas, parki, vēsturisko notikumu norises un ievērojamu personu darbības vietas), kā arī atsevišķi kapi, ēku grupas un atsevišķas ēkas, mākslas darbi, iekārtas un priekšmeti, kuriem ir vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība un kuru saglabāšana nākamajām paaudzēm atbilst Latvijas valsts un tautas, kā arī starptautiskajām interesēm. Likums piemin, ka kustamo kultūras pieminekļu vidū ir arī arheoloģiskie atradumi, senlietas, nekustamo pieminekļu elementi, vēsturiskas relikvijas, mākslas darbi, rokraksti, reti iespieddarbi, kinodokumenti, fotodokumenti un videodokumenti, skaņu ieraksti, tātad, arī materiāli, kas glabājas arhīvu, bibliotēku un muzeju krājumos. (50)

Kultūras mantojuma jēdziens ir sastopams arī Arhīvu likumā, Bibliotēku likumā un Muzeju likumā. Arhīvu likums nosaka, ka nacionālais dokumentārais mantojums ir nacionālā kultūras mantojuma daļa, ko veido Latvijas Nacionālajā arhīvā uzkrātie dokumenti ar arhīvisko vērtību, institūciju uzkrātie pastāvīgi glabājamie dokumenti ar arhīvisko vērtību, privātie dokumenti ar arhīvisko vērtību, ievērojot šā panta otrajā daļā noteikto, un no ārvalstīm iegūtie dokumenti ar arhīvisko vērtību vai apliecinātas to kopijas. (4) Bibliotēku likumā ir noteikts, ka bibliotēka veic divas funkcijas: pasaules kultūras mantojuma — iespieddarbu, elektronisko izdevumu, rokrakstu un citu dokumentu — uzkrāšanu, sistematizēšanu, katalogizēšanu, bibliografēšanu un saglabāšanu, un bibliotēkas krājumā esošās informācijas publiskas pieejamības un izmantošanas nodrošināšanu un bibliotēkas pakalpojumu sniegšanu (8). Savukārt muzeju likums nosaka, ka muzejs ir sabiedrībai pieejama izglītojoša un pētniecības institūcija, kuras uzdevums ir atbilstoši muzeja darbības specifikai vākt, saglabāt un popularizēt sabiedrībā dabas, materiālās un nemateriālās kultūras vērtības, kā arī sekmēt to izmantošanu sabiedrības izglītošanai un attīstībai. (44) Šie likumi satur atsauces uz likumu „Par kultūras pieminekļu aizsardzību”, norādot, ka arhīvu, bibliotēku

un muzeju krājuma daļas, kas atzītas par kultūras pieminekļiem, jāuzskaita, jā saglabā un jāizmanto saskaņā ar šo likumu.

Līdz ar to var secināt, ka Latvijas Republikas likumdošanā ir precīzi fiksēts tas, ka Latvijas arhīvu, bibliotēku un muzeju krājums ir daļa no Latvijas un pasaules kultūras mantojuma, nosakot arī nepieciešamās darbības, kas veicamas šī mantojuma saglabāšanai un pieejamības nodrošināšanai. Attiecībā uz kultūras mantojuma pieejamību nacionālās programmas „Kultūra” apakšprogrammā „Kultūras mantojums” ir uzsvērts, ka kultūras mantojuma saglabāšanas garants ir tā izmantošana. Jārespektē ne tikai ēka, bet arī cilvēks, ne tikai mākslas priekšmets, bet arī dzīves veids, ne tikai konstrukcija, bet arī tās saturs. (45)

Ļoti atšķirīgi kultūras mantojums ir definēts Lietuvas un Igaunijas kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos. „Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programmā” ir iekļauts precīzs kultūras mantojuma objektu saraksts, kas var tikt uzskatīti par potenciāliem digitalizācijas objektiem:

- Nekustamais Lietuvas kultūras mantojums, kuru veido iepriekšējo paaudžu būvētas, iekārtotas, izveidotas vai vēstures notikumu ietekmē aktualizētas, saglabātas vai nesaglabātas kultūrvērtības, kas tiešā veidā saistītas ar aizņemto un to izmantošanai nepieciešamo teritoriju.
- Kustamais Lietuvas kultūras mantojums, kuru veido:
 - o Pēc izmantošanas mērķa kustamie cilvēku darinājumi un citi priekšmeti, kas ir nozīmīgi no etniskā, arheoloģiskā, vēsturiskā, mākslas, tehniskā, reliģiskā un cita viedokļa, kā arī ziņas par tipiskajām un specifiskajām nacionālās dzīves izpausmēm, kas ir iekļautas valsts kustamo kultūrvērtību sarakstā.
 - o Antīkvārie priekšmeti — pirms 50 un vairāk gadiem izveidoti kustamie sabiedrības un cilvēku darinājumi un citi priekšmeti vai to daļas, neskatoties uz to kultūrvērtību.
- Lietuvas audiovizuālais mantojums, kuru veido dažādās valsts iestādēs un institūcijās glabātie video un audio dokumenti, kā arī lietuviešu diasporas izveidoti un atmiņas institūcijās glabātie video un audio dokumenti.
- Lietuvas nemateriālais kultūras mantojums, kas veidojies ilgā laikā, skati, izteiksmes formas, zināšanas, iemaņas, ar to saistītie līdzekļi, objekti, cilvēka darbības rezultāts un ar tiem saistītā kultūrvide, kuru kopienas, grupas un dažos gadījumos atsevišķi cilvēki atzīst par savu kultūras mantojuma daļu. (38)

Savukārt Igaunijas Republikas nozares attīstības plānā “Digitālais kultūras mantojums” sniegts ļoti plašs, vairāk filozofisks, kā praktisks, skatījums uz to, kas ir kultūras mantojums. Tajā teikts, ka kultūras mantojumu veido objekti ar vēsturisku, zinātnisku, māksliniecisku, sociālu, tehnoloģisku u.tml. vērtību un cilvēkam nozīmīgā vide kā tāda, kas ir nepieciešama cilvēku sabiedrības pastāvēšanai un attīstībai, kā arī tiek saglabāta nākamām paaudzēm atkarībā no tā īpašībām un vērtības. Kultūras mantojums ir tautas vēsturiskā atmiņa, no paaudzes paaudzē mantojama informācija, kuras saturīgums un veselums ir vienotas tautas identitātes un izdzīvošanas pamats. Nacionālais kultūras mantojums definē tautas kultūras telpu, tās stāvokli un attīstības īpatnības. (34)

Eiropas Komisijas 2011. gada „Ieteikumā par kultūras materiālu digitalizāciju, pieejamību tiešsaistē un digitālu saglabāšanu” sniegts ļoti precīzs to kultūras objektu uzskaitījums, kas tiek apzīmēti ar terminu „kultūras materiāli”, kas dokumenta kontekstā kalpo kā sinonīms terminam „kultūras mantojums” – tās ir grāmatas, žurnāli, laikraksti, fotogrāfijas, muzeju priekšmeti, arhīvu dokumenti, skaņas ieraksti un audiovizuālie materiāli, kā arī pieminekļi un arheoloģiskās vietas.

Veiktā termina analīze ļauj secināt, ka nav viennozīmīgas izpratnes par to, cik šauri vai plaši nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos būtu definējams kultūras mantojuma jēdziens. Tas arī apgrūtina nacionālo stratēģisko plānošanas dokumentu salīdzināšanu, jo tajos var būt definēti uzdevumi kāda specifiska kultūras mantojuma objektu tipa saglabāšanai, kas neietilpst citu valstu kultūras mantojuma definīcijā. Nozīmīgākais secinājums ir tāds, ka, veidojot nacionālo digitalizācijas stratēģiju, ir ļoti būtiski definēt kultūras mantojuma terminu, jo no tā ir atkarīgs tas, uz kādu iestāžu loku un objektu tipu kopu šī stratēģija attieksies, attiecīgi mainīsies arī uzdevumu un nepieciešamais finansējums.

1.2.6. Atmiņas institūcija

Nacionālās digitalizācijas stratēģijas un starptautiskie rekomendējošie dokumenti digitalizācijas jomā attiecas uz atmiņas institūcijām kā digitalizācijas procesu veicējām, visbiežāk ar šo terminu apzīmējot bibliotēkas, muzejus un arhīvus, tai skaitā audiovizuālos arhīvu, piemēram, sabiedrisko raidorganizāciju arhīvus. Piemēram, „Lietuvas Republikas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programmā” noteikts, ka „atmiņas institūcija” ir arhīvs, bibliotēka, muzejs vai cita institūcija, kas veido, integrē un izplata cilvēces kultūru, kas fiksēta kultūras mantojuma objektos. (38)

Jāatzīmē, ka šāda definīcija paredz iespēju atmiņas institūcijām pieskaitīt faktiski jebkuru institūciju, kas pilda uzskaitītās funkcijas. Taču citas definīcijas ir vēl atvērtākas,

piemēram, Gaja Pesaka (Pessach, Guy) sniegtā definīcija, kas nosaka, ka atmiņas institūcijas ir sociālas organizācijas, kas atlasa, dokumentē, kontekstualizē, saglabā, indeksē un tādējādi kanonizē cilvēces kultūras, vēsturisko naratīvu, individuālo un kolektīvo atmiņu elementus. Arhīvi, muzeji un bibliotēkas ir paradigmātiski tradicionālo atmiņas institūciju piemēri. Satura izplatīšanas platformas, sociālie tīkli, vienādranga datņu apmaiņas infrastruktūras, digitālo attēlu aģentūras, tiešsaistes mūzikas veikali un tīmekļa meklēšanas pakalpojumu sniedzēji pārstāv jaunas organizācijas, kas *de facto* pilda atvasinātas funkcijas kā tīklotas atmiņas institūcijas. (52)

Ļoti plaši atmiņas institūcijas definē arī Reino Hjerpe (Hjerppe, Reino) un Birgers Hjørlands (Hjørland, Birger), sakot, ka atmiņas institūcijas ir, piemēram, bibliotēkas, muzeji, kultūras mantojuma iestādes kā pieminekļi un vietas, botāniskie dārzi, zooloģiskie dārzi un visa veida „vācošās institūcijas”. (30)

Līdz ar to var secināt, ka atmiņas institūciju raksturo ne tik daudz tās piederība kādam institūciju tipam, bet gan tās īstenotās funkcijas. Atmiņas institūciju darbība precīzi aprakstīta Lorkana Dempšija (Dempsey, Lorcan) sniegtajā definīcijā, kurā teikts, ka atmiņas institūcijas organizē Eiropas kultūras un intelektuālos ierakstus. To kolekcijas satur cilvēku, kopienu, institūciju un indivīdu atmiņu, zinātnisko un kultūras mantojumu un laika gaitā uzkrātos mūsu iztēles, prasmju un zinību rezultātus. Tās savieno mūs ar mūsu priekštečiem un ir mūsu mantojums nākotnes paaudzēm. Tos izmanto bērni, zinātnieki, pilsoņi, uzņēmēji, tūristi un skolnieki. Viņi savukārt rada mantojumu nākotnei. Atmiņas institūcijas sniedz tiešu un netiešu iegudījumu pārticībai, atbalstot mācību procesus, uzņēmējdarbību, tūrismu un pašizpaušmi. (16)

Empīriskajā pētījumā analizētajos dokumentos atrodami digitalizācijas mērķi un uzdevumi tomēr parasti attiecas uz bibliotēkām, arhīviem un muzejiem. Taču veidojot jaunas nacionālās digitalizācijas stratēģijas ir būtiski ņemt vērā to, ka atmiņas institūciju definīcija var attiekties ne tikai uz šīm iestādēm, līdz ar to digitalizācijā var tikt iesaistīts arī daudz plašāks institūciju loks.

1.2.7. Stratēģiskā plānošana

Tā kā šī pētījuma objekts ir stratēģiskās plānošanas dokumenti digitalizācijas jomā, ne mazāk būtiski kā terminus, kas attiecas uz kultūras mantojuma un specifiski digitalizācijas domēnu, ir definēt terminu „stratēģiskā plānošana”, kas nosaka rāmi, kura ietvaros tiek veiktas stratēģiskās plānošanas darbības.

Stratēģiskā plānošana ir daļa no stratēģiskās vadības jomas. Stratēģiskā vadība savukārt tiek definēta kā uzņēmumu pārvaldības joma, kas aptver iniciatīvas, kuras īpašnieku pilnvarojumā vadītāji veic, lai uzlabotu uzņēmumu veiktspēju to ārējā vidē, izmantojot to rīcībā esošos resursus. (46) Parasti ar stratēģiskās vadības konceptu saprot organizācijas misijas, vīzijas un mērķu definēšanu, uzņēmuma stratēģiju un plānu, kas vērsti uz šo mērķu sasniegšanu, izveidi un resursu piešķiršanu šo plānu, kas nereti materializēti programmu un projektu veidā, izpildei.

Roberts Lambs (Lamb, Robert) savā grāmatā „Konkurētspējīga stratēģiskā vadība” norāda, ka stratēģiskā vadība ir nepārtraukts process – stratēģijas ir regulāri jāpārlūko, lai izvērtētu kā tās ir ieviestas, vai tās ir bijušas veiksmīgas, vai tās ir nepieciešams aizstāt ar jaunām stratēģijām, lai pielāgotos jaunām tehnoloģijām, jauniem konkurentiem, jauniem ekonomiskajiem, sociālajiem, finansiālajiem vai politiskajiem apstākļiem. Šāda izpratne par stratēģisko vadību ļauj secināt, ka stratēģiskā plānošana nevar tikt aplūkota kā no kopējā stratēģiskās vadības koncepta atrauts fenomēns, bet ir jāuztver kā integrāla tā sastāvdaļa.

Lambs savā darbā ir identificējis būtiskākos stratēģiskās pārvaldības soļus, kuru vidū fundamentāla vieta ir arī stratēģiskajai plānošanai:

- Stratēģijas izstrāde – process, kurā tiek definēta uzņēmuma vīzija un misija, uzņēmuma vērtības, veikta situācijas analīze, pašizvērtējums un konkurentu analīze, izvirzīti uzņēmuma ilgtermiņa, vidējā termiņa un īstermiņa mērķi.
- Stratēģiju izvērtēšana un izvēle – process, kas sevī ietver:
 - o Situācijas analīzi – pašas organizācijas un ārējās vides izvērtējumu, kurā tiek ņemti vērā tādi faktori, kā tirgus un klienti, konkurence, tehnoloģijas, piegādātāju tirgus, darba tirgus, ekonomiskā situācija, regulējošā vide.
 - o Konkurētspējas analīzi – izvērtējumu, kā uzņēmuma produktu vai pakalpojumi tiks pozicionēti attiecībā pret esošo piedāvājumu tirgū, vai produkti vai pakalpojumi tiks veidoti plašam tirgum vai specifiskam tirgus segmentam, vai konkurētspējas pamatā būs zema cena vai augsta kvalitāte, u.t.t.
 - o SVID analīzi – izvērtējumu par stratēģijas stiprajām un vājajām pusēm, iespējām un draudiem.
 - o Piemērotības analīzi – izvērtējumu, vai izstrādātā stratēģija ir piemērota no ekonomiskā viedokļa, vai apkārtējā vide ir piemērota stratēģijas izpildei.
 - o Izpildāmības analīzi – izvērtējumu, vai uzņēmumam ir pietiekami resursi, lai īstenotu izstrādāto stratēģiju.

- Pieņemamības analīzi – izvērtējumu, vai stratēģijas ieviešana nesīs sagaidāmos rezultātus, risku izvērtējumu.
- Stratēģijas ieviešana un kontrole – stratēģijas ieviešana dzīvē, process, kas sevī ietver:
 - Organizēšanu – atbilstošas uzņēmuma organizacionālās struktūras izveidi, hierarhijas, pārvaldes mehānismu izveidi.
 - Resursu piešķiršanu – tai skaitā cilvēkresursu, finanšu resursu, IT resursu.
 - Pārmaiņu vadību – procesu, kas vērsti uz pretestības pārmaiņām, kas rodas stratēģijas ieviešanas rezultātā, neitralizēšanai.

Arī šie uzskaitītie soļi skaidri norāda, ka stratēģiskā plānošana ir tikai daļa no stratēģiskās vadības cikla, un stratēģiskā plānošana nevar būt efektīva bez adekvāta mērķu izpildes kontroles un izvērtēšanas mehānisma. Stratēģiskās plānošanas rezultāts ir skaidri iezīmēti stratēģiskie mērķi un uzdevumi, ar kuru palīdzību šos mērķus plānots sasniegt. Efektīvam stratēģiskajam plānam ir jābūt viegli pārvēršamam darbības plānā. (36)

Būtiski ir apzināties, ka stratēģiskā plānošana un vadība neattiecas tikai uz biznesa sfēru vien – tas ir fundamentāls organizāciju vadības process. Šī pētījuma ietvaros izmantotā digitālās bibliotēkas definīcija definē digitālo bibliotēku kā organizāciju. Tas nozīmē, ka stratēģiskās plānošanas un pārvaldības koncepts pilnībā ir piemērojams arī attiecībā uz digitālo bibliotēku sfēru.

Secinājumi

Pētījuma problēma ir nepieciešamība identificēt galvenos kultūras mantojuma digitalizācijas mērķus un uzdevumus, kas izmantojami, veidojot nacionālo digitalizācijas stratēģiju. Viena no pieejām, kā identificēt būtiskākos mērķus, ir analizējot starptautiskos rekomendējošos dokumentus, kas attiecas uz digitalizācijas stratēģisko plānošanu nacionālā līmenī, un jau esošās nacionālās digitalizācijas stratēģijas.

Lai analīzes rezultāts būtu lietojams, ir nepieciešams vispirms vienoties par precīzām digitalizācijas jomas terminu definīcijām, kas ir derīgas stratēģiskās plānošanas kontekstā. Esošās vispārpieņemtās digitalizācijas jomas terminu definīcijas ir maz piemērotas digitalizācijas stratēģiskajai plānošanai nacionālā līmenī, jo vairumā gadījumu tās ir samērā šauras, kas neļauj terminus izmantot visu daudzveidīgo digitalizācijas procesu un rezultātu aprakstīšanai. Līdz ar to pētījuma un no tā izrietošā konceptuālā modeļa ietvaros ir izmantotas šādas paplašinātas terminu definīcijas:

- Digitalizācija – procesu kopums, kas vērsti uz digitālās bibliotēkas izveidi, attīstību un uzturēšanu, un ietver dokumentu pārvēršanu ciparu formātā, digitālā satura pieejamību

un ilgtermiņa saglabāšanu, risinot tehniskas, juridiska, organizacionāla un finansiāla rakstura jautājumus.

- Digitālā bibliotēka – organizācija, kas veic digitālā satura vākšanu, pārvaldību, ilgtermiņa saglabāšanu, sniedz šajā saturā balstītus pakalpojumus lietotājiem, kā arī nodrošina resursus šo uzdevumu veikšanai.
- Digitālā kolekcija – digitālās bibliotēkas digitālo objektu kopa, kas padarīta pieejama digitālās bibliotēkas lietotājiem ar digitālās bibliotēkas sistēmas palīdzību, ņemot vērā digitālās bibliotēkas politikas noteiktos ierobežojumus;
- Digitālais objekts – digitālās kolekcijas mazākā satura vienība, kas reprezentēta vismaz ar metadatiem.
- Kultūras mantojums – visas tās zīmes, kas kalpo kā liecība par cilvēces aktivitātēm un sasniegumiem noteiktā laika periodā, kas tiek nodota no paaudzes uz paaudzi.
- Atmiņas institūcija – sociāla organizācija, kas atlasa, dokumentē, kontekstualizē, saglabā, indeksē un tādējādi kanonizē cilvēces kultūras mantojumu, savienojot sabiedrību ar tās priekštečiem un veidojot mantojumu nākotnes paaudzēm.
- Stratēģiskā plānošana – organizāciju pārvaldības joma, kas aptver iniciatīvas, kas tiek īstenotas, lai uzlabotu organizāciju veikspēju, izmantojot to rīcībā esošos resursus.

2. TEORĒTISKĀ BĀZE

2.1. Sociālais konstrukcionisms

Kā pētījuma teorētiskā filozofiskā bāze kalpo sociālā konstrukcionisma teorija. Tā ir socioloģiska zināšanu teorija, kurā vispārējā konstruktīvisma teorija tiek pielietota attiecībā uz zināšanu rašanos sociālā vidē, un pēta to, kā grupas sadarbojoties veido kopīgus zināšanu artefaktus ar kopīgām nozīmēm, jeb sociālās zināšanu konstrukcijas. Šī teorija ir cieši saistīta ar sociālā konstruktīvisma teoriju, taču, atšķirībā no tās, kas pēta to, kā indivīds iegūst zināšanas, izmantojot grupā notiekošās interakcijas, sociālais konstrukcionisms pievēršas tiem artefaktiem, kas radīti šīs interakcijas rezultātā.

Sociālā konstrukcionisma teorija balstās atziņā, ka zināšanu objektiem nav patstāvīgas tiem piemītošas nozīmes un kvalitātes, un to nozīme tiek konstruēta sociālās interakcijas rezultātā. (29) Līdz ar to šīs sociālās konstrukcijas ir neskaitāmu cilvēcisku izvēļu rezultāts, nevis fenomens, kas radies dabas vai dieva likumu darbība rezultātā. Līdz ar to pētījumu, kas balstīti sociālā konstrukcionisma teorijā, objekts parasti ir veidi, kuros indivīdi un grupas sadarbojas sociālās realitātes konstruēšanā, institucionalizēšanā un izzināšanā. Viena no nozīmīgajām šīs teorijas īpatnībām ir tas, ka sociālās konstruēšanas process pēc savas dabas nevar būt noslēgts; tas ir dinamisks process, kuru indivīdi nepārtraukti reproducē, vadoties no savas interpretācijas par sociālo realitāti. Līdz ar to sociālās konstrukcijas ir nepārtraukti jāuztur un jāstiprina, lai tās turpinātu eksistēt, kas līdz ar to nozīmē arī to, ka sociālās konstrukcijas laika gaitā ir pakļautas izmaiņām.

Par sociālā konstrukcionisma teorijas krusttēvu tiek uzskatīts krievu psihologs Ļevs Vigotskis, kura pētījumu lauks primāri bija attīstības psiholoģija, tai skaitā zināšanu internalizācijas aspekti. Plašāku popularitāti teorijas ieguva līdz ar Pītera Bergera (Berger, Peter) un Tomasa Lakmena (Luckmann, Thomas) grāmatas „The Social Construction of Reality” (7) iznākšanu 1966. gadā. Šajā darbā autori argumentē, ka zināšanas par apkārtējo realitāti tiek radītas un uzturētas ar sociālo interakciju starpniecību, citiem vārdiem, tās ir sociāli konstruētas. Franču filozofa Mišela Fuko un citu domātāju darbu ietekmē teorija 20. gadsimta septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados transformējās, attīstoties naratīvajam virzienam sociālajās zinātnēs. Uz tās bāzes tika veikti nozīmīgi pētījumi zinātnes socioloģijas un zinātnes un tehnoloģiju pētniecības jomā, tai skaitā pakļaujot analīzei no sociālā konstrukcionisma viedokļa tādas zinātņu jomas kā fiziku un matemātiku. Sociālā konstrukcionisma teorija tiek cieši saistīta arī ar postmodernisma filozofijas un kultūras attīstību.

Mūsdienās ir grūti runāt par sociālo konstrukcionismu kā noteiktu teorētisku ietvaru, tas drīzāk ir samērā atšķirīgu teorētisko ietvaru kopums, kurus nozīmīgi ietekmējuši pētījumi lingvistikas jomā, norāda Kimo Tominens (Tuominen, Kimmo) un Reijo Savolainens (Savolainen, Reijo). Šo teoriju kopīgais saskares punkts ir informācijas procesu interpretācija caur sociāli politisku un vēstures prizmu, izmantojot valodu kā pētījumu novērojumu objektu. Šī teorija tiek izmantota arī, lai veidotu realitātes modeļus, kurus cilvēki rada sadarbojoties, un kas var tiks raksturoti kā ziņojumi, kas radīti noteiktā vēsturiskā un kultūras kontekstā, īstenojot noteiktas sociālās intereses. (53)

Bibliotēku un informācijas zinātnē sociālā konstrukcionisma teorija var tikt izmantota pētījumos, kas saistīti ar valodu un tās produktiem, piemēram, pētot informācijas izguves un zināšanu organizācijas jautājumus, kā arī lai analizētu jautājumus, kas saistīti ar dokumentu reprezentāciju, digitālo bibliotēku un datu bāžu, lietotāju saskarņu dizainu. Visbiežāk tomēr šī teorija tiek izmantota analizējot nozares profesionālos un zinātniskos diskursus, it īpaši kultūras, informācijas, lietotāju un informācijas tehnoloģiju diskursus. Zināšanu pārvaldības jomā sociālā konstrukcionisma teorija tiek izmantota, lai analizētu dažādu grupu perspektīvas lēmumu pieņemšanas procesā, balstoties uz atziņu, ka tipiskā projektā pieņemtais lēmums parasti ir diskusiju un kompromisu rezultāts. (58)

2.2. Domēna analīze

Kā pētījuma vidējā līmeņa teorija izmantota domēna analīzes teorija. Domēna analīze ir teorētiska pieeja pētījumiem, kuras pamatā ir uzskats, ka domēna analīzes procesā ir iespējams izveidot domēna modeli, kas apraksta domēnu un tā sistēmas. Domēna analīzes saknes meklējamas datorzinātnē, kur tā tiek izmantota viena domēna datorprogrammu analīzei, lai identificētu to kopīgās un atšķirīgās iezīmes. Analīzes rezultātā tiek iegūti objektorientēti modeļi vai datu modeļi, kurus pēc tam programmatūras izstrādes procesā var izmantot programmatūras arhitektūras izveidei.

Domēna analīzes paņēmieni ir implicīti izmantoti praktiskajā bibliotēku un informācijas pārvaldības darbā arī pirms šīs teorijas izveide, piemēram, veidojot nozaru informācijas izguves sistēmas, izmantojot valodas vai shēmas, kas balstītas uz teorētisku skatījumu par zināšanu dabu un struktūru; arī bibliometrija nereti tiek uzskatīta par sava veida domēna analīzes paveidu. (28) Taču kā teorētisku pieeju to ir formulējis Birgers Hjørlands un Hanne Albrehtsens (Albrehtsen, Hanne) 1995. gadā publicētajā rakstā „Uz jauniem horizontiem informācijas zinātnē: domēna analīze”. (31) Viņu skatījumā domēna analīzes paradigma, pielietota informācijas zinātnes kontekstā, ir ideāls socioloģiski epistemoloģisks rīks, ar kura palīdzību izprast informāciju, pētot zināšanu domēnus kā diskursa kopienas.

Autori uzsver, ka zināšanu organizācija, tai skaitā zināšanu struktūra, komunikācijas formas, informācijas sistēmas un relevances kritēriji, atspoguļo to, kā darbojas šīs zināšanu kopienas.

Domēna analīzes teoriju var uzskatīt par pretmetu individuālistiskajām un mentālajām informācijas zinātnes teorijām, piemēram, kognitīvajai teorijai, kas informācijas zinātnes pētījumos dominēja 20. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā. Šī pieeja ļauj pētījumos aplūkot arī kognīcijas procesa kulturālās un sociālās dimensijas, kuras ignorē kā fiziskā paradigma, tā kognitīvais skatījums. (28)

2002. gada rakstā „Domēna analīze informācijas zinātnē. Vienpadsmit pieejas – kā tradicionālas, tā arī inovatīvas” (29) B. Hjørlands piedāvā vienpadsmit specifiskus pielietojumus, kuros domēna analīzes teorija var tikt izmantota informācijas zinātnes pētījumos, uzsverot, ka šis uzskaitījums nebūt nav pilnīgs un var tikt papildināts:

- literatūras rādītāju un tematisko portālu izveidē un izvērtēšanā;
- nozaru klasifikatoru un tezauru izveidē un izvērtēšanā;
- nozaru informācijas indeksēšanas un izguves kompetenču izpētē;
- empīrisku nozares lietotāju pētījumu veikšanā;
- bibliometrisku pētījumu veikšanā un interpretēšanā;
- zināšanu domēnu informācijas struktūru un pakalpojumu vēsturiskā izpētē;
- zināšanu domēnu dokumentu un žanru pētījumos;
- epistemoloģiskos un kritiskos pētījumos par domēnu paradigām un pieņēmumiem;
- terminoloģijas, īpaša uzdevuma valodu, datu bāžu semantikas un diskursu pētījumos;
- zinātniskās komunikācijas struktūru un institūciju pētījumos;
- pētījumos zinātniskās kognīcijas, ekspertu zināšanu un mākslīgā intelekta jomās.

Šajā pētījumā domēna analīze ir izmantota kā pieeja zināšanu domēnu dokumentu un žanru analīzei – šajā gadījumā domēns ir digitalizācija un dokumenta žanrs ir stratēģiskās plānošanas dokumenti.

Secinājumi

Pētījuma teorētisko ietvaru veido sociālā konstrukcionisma un domēna analīzes teorijas. Sociālā konstrukcionisma teorija atziņa par to, ka zināšanas tiek sociāli konstruētas, ļauj izvirzīt šī pētījuma hipotēzi par to, ka stratēģiskās plānošanas dokumenti digitalizācijas jomā savstarpējie ietekmē viens otru un līdz ar to ir līdzīgi savās nostādnēs, savukārt domēna analīzes teorija kalpo kā pamats, lai, izmantojot kontentanalīzes metodi, analizētu šo zināšanu domēnu un dokumentu tipu un uz veiktās analīzes bāzes veidotu šī domēna un dokumentu tipa konceptuālo modeli.

3. IEPRIEKŠ VEIKTIE PĒTĪJUMI

Nacionālās kultūras mantojuma stratēģijas un tajos definētie mērķi un uzdevumi līdz šim nav plaši pētīts temats. Mēģinot identificēt pētījuma tematam relevantos pētījumus tika secināts, ka var tikt identificēts tikai viens pētījums par šo tēmu – Zuraida abd Manafa raksts „Nacionālā digitālā kultūras mantojuma repositārija izveide Malaizijā” žurnālā „Library Review” (2). Šī raksta mērķis ir atklāt kādi ir informācijas profesionāļu viedokļi par Malaizijas Nacionālā digitālā kultūras mantojuma repositārija centra izveidi. Šī pētījuma ietvaros, izmantojot modificētu Delfu pētījuma metodi, ir identificēti faktori, kas ietekmē šī centra izveidi. Pētījuma rezultātā secināts, ka šāda centra izveide prasa nopietnu sadarbību starp atšķirīgām Malaizijas kultūras institūcijām, un tā izveides mērķi – uzlabot kultūras mantojuma pieejamību un resursu atklājamību, saglabāšanu un nacionālās kultūras informācijas izplatīšanu – prasa mainīt dažādu tipu kultūras institūciju domāšanas veidu un radīt kopīgu izpratni par efektīviem veidiem kā pārvaldīt un organizēt nacionālo kultūras mantojuma informāciju.

Šis pētījums, lai arī ir relevants pētījuma tematam par nacionālo digitalizācijas stratēģiju mērķiem un uzdevumiem, tomēr skata šo jautājumu no otras puses, balstot analīzi uz speciālistu viedokļiem, nevis citu valstu pieredzi un dokumentu analīzi.

Tematiski tuvāks šī pētījuma tematam ir Arvela Džounsa (Jones, Arwel) veiktais pētījums par to, kā digitalizācijas stratēģiskie mērķi un uzdevumi ir definēti Velsas Nacionālajā bibliotēkā. Lai arī šis pētījums skar tikai vienas institūcijas pieredzi, tas ir interesants no aspekta, ka tajā precīzi aprakstīts stratēģijas izstrādes process un tajā iekļautie mērķi un uzdevumi. Pie tam var piebilst, ka, nacionālas digitalizācijas stratēģijas neesamības situācijā, nacionālo atmiņas institūciju izstrādātie digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumenti pēc būtības pilda tās funkcijas.

Pētījumā aprakstīts, ka Velsas Nacionālajā bibliotēkā pirmā digitalizācijas stratēģija izstrādāta 2001. gadā termiņam uz trim gadiem. Tajā pirmo reizi oficiāli deklarēti bibliotēkas nodomi digitalizēt tās krājumu, paziņojot, ka bibliotēka digitalizēs objektus no tās krājuma, lai uzlabotu pieejamību esošajiem un nākotnes lietotājiem, un centīsies veidot, saglabāt un attēlot tās digitālās kolekcijas atbilstoši augstākajiem atzītajiem standartiem. Šajā dokumentā nostiprināti tādi pamata principi, kā metadatu veidošana digitālajiem objektiem, politika „skenē vienreiz, izmanto daudzas reizes”, princips, ka lietotāju vajadzības ir galvenais faktors, kas nosaka digitalizācijas prioritātes, princips, ka izdalītas tīmekļa vietnes digitalizētajam saturam tiks veidotas tikai tad, ja to veidošanai būs pieejams ārējs finansējums, princips, ka

vienmēr tiek digitalizēts viss izdevums pilnībā. Stratēģija arī iezīmē virkni nākotnes izaicinājumu, to vidū autortiesības, optisko teksta atpazīšanu, digitalizāciju pēc pieprasījuma, digitālo saglabāšanu un digitalizācijas centienu dublēšanos starp institūcijām. Stratēģija paredz arī konkrētus lēmumus – divu prioritāro kolekciju attīstīšanu, lēmumus attiecībā uz personālu un tā apmācību, izmaksām, kolekciju tehniskajām prasībām. Rezultātā tika veikta bibliotēkas restrukturizācija, kas atviegloja stratēģijas ieviešanu.

Nākamajā digitalizācijas stratēģijā, kas izstrādāta 2005. gadā, secināts, ka šobrīd Velsas Nacionālo bibliotēku jau var dēvēt par digitālo bibliotēku, jo aizvien lielāks tās kolekciju objektu skaits un vairums tās pakalpojumu ir atkarīgi no piegādes ar digitāliem līdzekļiem. Šī stratēģija arī iezīmē iemeslus, kāpēc Velsas Nacionālā bibliotēka nodarbojas ar digitalizāciju – lai gan piekļuve vēl joprojām ir galvenais iemesls, iezīmēti arī tādi iemesli kā pakalpojumu uzlabošana, digitālā saglabāšana, mārketinga un ieņēmumu gūšana. Detalizētāk raksturotas arī satura atlasē vadlīnijas un kritēriji. Noteiktas septiņas digitālās kolekcijas, kas tiks attīstītas. Būtisks ir lēmums par personāla attīstību – resursiem, kas tiek ieguldīti metadatu veidošanā, ir jāatbilst resursiem, kas tiek ieguldīti digitalizācijā. Uz stratēģijas bāzes tiek veidoti bibliotēkas digitālās attīstības nodaļas gada darba plāni un to specifiskie, konkrētie uzdevumi. Tiek gan atzīts, ka lielā mērā šos mērķus ietekmē ārējā finansējuma nosacījumi, proti, finansējuma nosacījumi motivē bibliotēku uzsākt darbu pie jaunām iniciatīvām, kas atbilst finansējuma nosacījumiem. Taču tiek uzsvērts, ka šie uzdevumi jebkurā gadījumā atbilst vienam vai vairākiem stratēģijas mērķiem. (5)

Visnotaļ relevanti šī pētījuma tematam ir arī pētījumi, kas aplūko digitalizācijas procesus no stratēģiskās plānošanas viedokļa, koncentrējoties nevis uz plānošana dokumentu saturu, bet gan uz prasībām to izstrādei, definējot jautājumus, kas būtu jāuzdod stratēģiskās plānošanas gaitā. Šim jautājumam ievērojamu uzmanību ir pievērsis ASV Čikāgas pavalsts universitātes pētnieks Frenks Servone (Cervone, Frank), kurš divos pētījumos – „Digitālo bibliotēku attīstības stratēģiskā analīze” un „Digitālo bibliotēku projektu biznesa prasību izstrāde” – ir izveidojis metodoloģiju digitalizācijas projektu stratēģijas izstrādes analīzes fāzei. Šīs metodoloģijas izveidē izmantota uzņēmumu un bezpeļņas organizāciju pieredze informācijas tehnoloģiju projektos, un tā ir primāri ir paredzēta atsevišķu digitālās bibliotēkas projektu stratēģiskajai analīzei, ne apjomīgāku iniciatīvu plānošanai.

F. Servone atzīst, ka stratēģiskās analīzes process attiecībā uz digitālās bibliotēkas projektiem nav būtiski atšķirīgs no stratēģiskās analīzes citos kontekstos. Tās galvenais uzdevums ir identificēt organizācijas ilgtermiņa stratēģijas un resursus digitālo kolekciju attīstībai, kas ir relevanti un atbalstāmi bibliotēkas kontekstā. Analīzes procesā bibliotēka

identificē kur tā atrodas šobrīd, kur tā vēlas nokļūt un kā tā plāno tur nokļūt, kā arī izstrādā vadlīnijas, kas tiks izmantotas, lai noteiktu, ka mērķi ir sasniegti.

Analīzes veikšanai F. Servone piedāvā izmantot tradicionālo SVID matricas metodi, adaptējot analīzes jautājumus IT projektu, tai skaitā digitālās bibliotēkas, specifikai:

- Kāpēc mēs veicam šo projektu? Kādi iekšējie un ārējie faktori mudina uz šo lēmumu? Kā projekts palīdzēs sniegt labākus pakalpojumus?
- Kādus rezultātus mēs sagaidām no pabeigtā projekta? Kā tiks mērīti projekta panākumi? Kā tie palīdzēs risināt problēmas, kas identificētas, atbildot uz pirmo jautājumu?
- Kādas ir paredzamās projekta izmaksas?
- Vai projekts palīdzēs samazināt izmaksas? Kad? Kā? Cik lielā mērā?
- Kāds ir paredzamais projekta ilgums? Kāds būs projekta rezultātu dzīves cikls?
- Kāds būs produktivitātes zudums attīstības un pārejas posmos?
- Kāda ir paredzamā investīciju atdeve? Kādi resursi (finanšu, cilvēku, tehniskie) būs nepieciešami projekta pabeigšanai?
- Kādi ir projekta veikšanas riski? Kādi ir projekta neveikšanas riski?
- Vai ir alternatīvas? Kas projektā ir absolūti nepieciešams?

F. Servone, atsaucoties uz Terija Hila (Hill, Terry) un Roja Vestbroka (Westbrook, Roy) 1997. gada pētījumu par SVID analīzes trūkumiem, secina, ka tradicionālā SVID analīze nav pietiekams instruments digitālo bibliotēku projektu stratēģiskajai analīzei, un piedāvā adaptēt un izmantot digitālo bibliotēku vajadzībām Džordža Panadzioto (Panagiotou, George) 2003. gadā izstrādāto teleskopiskās novērošanas modeli. Saskaņā ar šo modeli identificētās projekta stiprās puses tiek sastatītas ar katru no pārējām trim SVID matricas komponentēm, izveidojot stratēģijas, ar kuru palīdzību var tikt atrisinātas problēmas un potenciālie šķēršļi, kas var apdraudēt projekta veiksmīgu iznākumu. F. Servone argumentē, ka, sekojot šim procesam, ir iespējams digitālo bibliotēku plānošanu padarīt rūpīgāku un vairāk standartizētu, kas var veicināt pozitīvus projekta rezultātus. Stratēģiskā analīze piedāvā mehānismu, kas ļauj saprast problēmas un iespējas attiecībā uz digitālo bibliotēku attīstību. (11)

F. Servone argumentē, ka digitalizācijas projektos ne mazāk būtiska kā stratēģiskā analīze ir biznesa stratēģijas izveide, ar to saprotot projekta pamatojumu, kas balstīts organizācijas misijā, uzdevumos un vajadzībās. Arī biznesa stratēģijas izstrādei F. Servone iesaka izmantot SVID matricas metodi, taču norāda, ka ar to vien nepietiek, un rekomendē biznesa stratēģijā aplūkot arī makro līmeņa jautājumus, tai skaitā argumentējot to, kā projekts

risinās kritiskus organizācijas līmeņa jautājumus. Visveiksmīgāk projekta biznesa stratēģiju var pamatot, argumentējot kādā veidā piedāvātais projekts atbalstīs organizācijas misiju labāk, kā jebkurš cits alternatīvs problēmas risinājums. Līdz ar to projekta pamatojums balstīsies uz attiecībām starp kritiskiem organizācijas jautājumiem, kas definēti kā organizācijas stratēģiskā plāna mērķi un uzdevumi, un projekta mērķiem un uzdevumiem, kā arī raksturojot attiecības starp projekta rezultātiem un organizācijas stratēģijas rezultātiem.

F. Servone uzsver, ka projekta pamatojumā ļoti būtiski ir izvērtēt projekta izpildāmību, proti, vai organizācijai ir visi nepieciešamie resursi, lai projektu īstenotu. Tāpēc viņš mudina iekļaut projekta pamatojumā atbildes uz šādiem jautājumiem, kas palīdz izvērtēt to, cik praktisks ir projekts:

- Operacionālie aspekti – vai izstrādātā sistēma tiks lietota efektīvi, kad tā būs ieviesta?
- Tehniskie aspekti – vai organizācijai ir nepieciešamie resursi (cilvēki, infrastruktūra, aparatūra, programmatūra), lai attīstītu vai iegādātos un darbinātu sistēmu, kas tiks izveidota projekta rezultātā?
- Ekonomiskie aspekti – vai organizācija var atļauties attīstīt piedāvāto projektu un iegādāties visus nepieciešamos resursus? Vai projekta ieguvumi atsvērs izmaksas?
- Laika aspekti – vai projekts var tikt īstenots saprātīgā laikā?
- Kultūras aspekti – vai projekts atbilst organizācijas iekšējai kultūrai?
- Nepieciešamības aspekti – vai piedāvātais projekts ir nepieciešams kādu ārēju faktoru dēļ (valdības regulējums vai kolekcijas materiālu sairšana)?

F. Servone norāda, ka projekti parasti tiek uzsākti, lai risinātu vienu no trim jautājumiem – vai nu lai atrisinātu problēmu, vai lai reaģētu uz iespēju, vai arī lai atbilstu regulējumam. Līdz ar to autors ierosina precīzi aprakstīt kā digitālās bibliotēkas projekts atrisinās organizācijas vajadzības, projekta pamatojumā sniedzot atbildes uz šādiem jautājumiem:

- Projekta mērķis – kāpēc projekts tiek ierosināts tieši šobrīd? Ko organizācija sasniegs, īstenojot šo projektu?
- Izmaksas – cik projekts izmaksās, tipiski sadalot izmaksas pa pozīcijām: programmatūrai, aparatūrai un cilvēkresursiem?
- Ilgums – cik ilgā laikā projekts tiks pabeigts?
- Produktivitāte – kādi būs produktivitātes zudumi projekta attīstības laikā?
- Rezultāti – kādi būs organizācijas ieguvumi? Kā tie tiks mērīti?

- Alternatīvas – kādas ir piedāvātā projekta alternatīvas? Kāpēc tās ir sliktākas kā piedāvātais projekts? (10)

Secinājumi

Aplūkotie pētījumi, lai arī daļēji relevanti šī pētījuma tematam, tomēr nespēj sniegt vairāk ieskata šī pētījuma problēmā, jo risina līdzīgas, bet ne gluži tās problēmas, kas ir šī pētījuma uzmanības centrā.

4. EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS

4.1. Pētījuma metodoloģija

Dokumentu analīzei pētījumā ir izmantota kontentanalīzes metode, kas nereti tiek izmantota informācijas kvalitatīvai analīzei. Ar tās palīdzību var tikt analizēti rakstītās, verbālās vai vizuālās komunikācijas ziņojumi. 19. gadsimta beigās šo metodi sāka izmantot, lai analizētu himnas, laikrakstu un žurnālu rakstus, reklāmas un politiskās runas. Kopš tā laika metodes pielietojums ir strauji pieaudzis, un to plaši izmanto komunikācijas zinātņu, socioloģijas, žurnālistikas, psiholoģijas un biznesa pētījumos. Kontentanalīzes metodi var izmantot, lai sistemātiski un objektīvi aprakstītu un kvantificētu parādības, kā arī lai analizētu dokumentus. Tā ļauj pētniekam dziļāk izprast datus un tādējādi pārbaudīt teorijas, identificējot un klasificējot dokumentos lietotos jēdzienus vispārīgās kategorijās. Uz šo kategoriju bāzes nereti tiek veidoti konceptuālie modeļi, līdz ar to identificētos nozīmīgākos atslēgas vārdus mēdz dēvēt par kategorijām vai konceptiem. Metode ir kritizēta gan kā pārāk vienkāršota, salīdzinot ar pilnvērtīgu statistisko analīzi, gan kā nepietiekami kvalitatīva. Metodes aizstāvji savukārt norāda, ka šī metode ir kas vairāk, kā naiva tehnika, ar kuras palīdzību iegūt vienkāršotu datu aprakstu, vai skaitīšanas spēle – tā ir ļoti elastīgi izmantojama, atkarībā no pētījuma mērķiem. Tā var tikt izmantota, lai attīstītu sapratni par komunikācijas jēgu un identificētu kritiskos procesus. Tās uzmanības lokā ir jēga, nolūki, sekas un konteksts.

Kontentanalīzes metodi, atkarībā no izvēlēta analīzes procesa, ir iespējams pielietot gan induktīvā, gan deduktīvā veidā, analizējot kā kvalitatīvos, tā kvantitatīvos datus. To, kuru metodes veidu izmantot, nosaka pētījuma mērķis. Gadījumos, ja nav pietiekami daudz iepriekšējo zināšanu par parādību, vai arī šīs zināšanas ir fragmentētas, tiek ieteikts izmantot induktīvo analīzi, identificējot tekstā galvenos konceptus. Deduktīvo kontentanalīzi tiek ieteikts lietot, ja analīzes struktūra ir operacionalizēta uz iepriekšējo zināšanu bāzes un pētījuma mērķis ir pārbaudīt teoriju. Induktīvās analīzes metode norit virzienā no specifiskā uz vispārīgo, vispirms identificējot ziņojumos konceptus un tad apvienojot tos konceptu grupā vai vispārinātā secinājumā. Deduktīvās analīzes metode izmanto jau esošu teoriju vai modeli, meklējot jau esoša konceptuāla modeļa izpausmes ziņojumos, un līdz ar to analīze notiek virzienā no vispārīgā uz specifisko. Metodei nav vienu sistēmātisku noteikumu, kā tieši dati būtu analizējami – tās būtība ir principā, ka tekstā atrodamie termini tiek klasificēti nedaudzās kategorijās.

Neatkarīgi no izmantotā analīzes veida, tā sastāv no trim etapiem – sagatavošanās, organizēšanas un ziņošanas. Sagatavošanās fāzē vispirms tiek izvēlēts vārds vai tēma, kas tiks

analizēta, un pēc tam tiek atlasīti analizējamie dokumenti. Nākamajā solī pētnieks iepazīstas ar analizējamajiem dokumentiem un cenšas izprast to kopumā, tipiski pārļausot dokumentus vairākas reizes, uzmanīgi iedziļinoties tajos. Organizēšanas fāze var tikt veikta gan induktīvi, gan deduktīvi.

Induktīvās analīzes gadījumā tiek veikta atvērtā kodēšana, kategoriju veidošana un abstrahēšana. Atvērtās kodēšanas procesā analizējamajā dokumentā tiek veiktas piezīmes par dokumentā aprakstītajiem konceptiem, pēc tam piezīmes tiek fiksētas kodēšanas lapā un brīvi izveidotas kategorijas. Pēc tam kategorijas tiek grupētas pēc līdzības, radot augstāka līmeņa kategorijas, kas apraksta parādību, padziļina sapratni par to un rada zināšanas. Abstrahēšanas procesā pētījuma tēma tiek izteikta vispārīgā apgalvojumā, izmantojot radītās kategorijas.

Deduktīvā analīze nereti tiek veikta gadījumā, ja pētnieks vēlas pārbaudīt jau esošus datus jaunā kontekstā. Tas var arī tikt darīts, lai pārbaudītu kategorijas, konceptus, modeļus vai hipotēzes. Šajā gadījumā vispirms tiek izveidota kategoriju matrica, kurā dati tiek kodēti atbilstoši kategorijām. Var tikt izmantota gan strukturēta, gan neierobežota matrica, atkarībā no pētījuma mērķa. Tās parasti ir balstītas jau esošās teorijās, modeļos, prāta kartēs vai literatūras apskatos. Tad, kad kategorizācijas matrica ir izveidota, tiek pārbaudīts analizējamais saturs, un tajā atrodami piemēri, kas atbilst matricas kategorijām, tiek kodēti matricē. Datu ievade nestrukturētā matricē ir līdzīga, kā tas ir induktīvās analīzes gadījumā, radot jaunas kategorijas, savukārt strukturētā matricē tiek fiksēti tikai tie izteikumi, kas atbilst izveidotajām kategorijām. Rezultātā tiek iegūts kategoriju saturs, kuru veido minējumi analizētajos dokumentos. (22)

4.2. Analizēto dokumentu raksturojums

Pētījuma ietvaros ir analizēti septiņi starptautiskie rekomendējošie dokumenti digitalizācijas jomā, kas kalpo kā vadlīnijas nacionālajiem stratēģiskajiem digitalizācijas plāniem, un trīs jau izstrādātas nacionālās kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģijas. No starptautiskajiem rekomendējošajiem dokumentiem analizēts 2011. gada IFLA un UNESCO Digitālo bibliotēku manifests un seši Eiropas Savienības institūciju izstrādāti dokumenti – 2001. gada Lundas principu dokuments, 2005. gada Eiropas Komisijas paziņojums „i2010: digitālās bibliotēkas”, 2006. gada Eiropas Komisijas „Ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā”, 2009. gada Eiropas Komisijas augsta līmeņa ekspertu darba grupas digitālo bibliotēku jautājumos noslēguma ziņojums „Digitālās bibliotēkas: izaicinājumi un rekomendācijas nākotnei”, 2010. gada Eiropas Komisijas Pārdomu grupas ziņojums „Jaunā renesanse” un 2011. gada Eiropas Komisijas „Ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību

tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā”. Savukārt no nacionālajiem stratēģiskās plānošanas dokumentiem kultūras mantojuma digitalizācijas jomā analizēti Somijas Republikas projekta „Nacionālā digitālā bibliotēka” noslēguma ziņojums, Igaunijas Republikas nozares attīstības plāns „Digitālais kultūras mantojums: 2011-2016” un Lietuvas Republikas „Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programma”.

4.2.1. IFLA/UNESCO digitālo bibliotēku manifesti

IFLA/UNESCO digitālo bibliotēku manifesti ir IFLA izstrādāts uzsaukums pasaules valstu valdībām, starptautiskajām organizācijām un sponsoriem, kurā tie tiek aicināti atzīt digitālo bibliotēku nozīmi un veicināt to attīstību visā pasaulē. IFLA šo dokumentu apstiprināja 2007. gada decembrī, un atjaunināja 2010. gada decembrī, savukārt 2011. gada novembrī to ratificēja UNESCO. Šajā dokumentā definēts digitālās bibliotēkas termins, atainota digitālo bibliotēku loma informācijas sabiedrībā, definēta digitālo bibliotēku misija un mērķi, darbības sfēras, kā arī praktiskie soļi manifesta ieviešanā.

Manifestā uzsvērts, ka vienlīdzīga piekļuve cilvēces kultūras un zinātnes mantojumam ir katras personas tiesības un veicina kultūras un ekonomisko attīstību, sociālās vides uzlabošanu, nodrošina mācīšanos un pasaules bagātības un daudzveidības izpratni ne tikai šai paaudzei, bet arī nākotnes paaudzēm. Tajā norādīts, ka bibliotēkas jau ilgstoši ir bijušas būtiski miera un cilvēcisko vērtību aģenti, un tagad tās darbojas arī digitāli un to digitālie pakalpojumi atver jaunu kanālu zināšanu un informācijas pasaulei, sniedzot tiešu piekļuvi informācijas resursiem strukturētā un autoritatīvā veidā, tādējādi savienojot kultūras pāri ģeogrāfiskām un sociālām robežām un apvienojot informācijas tehnoloģijas, izglītību un kultūru mūsdienīgā bibliotēku pakalpojumā.

Lai īstenotu šo vīziju IFLA un UNESCO dokumentā aicina iesaistītās puses risināt virkni uzdevumu, kas vērsti uz digitalizācijas atbalstu, piekļuves nodrošināšanu digitālajiem krājumiem, sadarbības veicināšanu un standartu attīstīšanu, infrastruktūras veidošanu un digitālo materiālu ilgtermiņa saglabāšanu. Manifestā nacionālās valdības, starpvalstu organizācijas un sponsori aicināti nodrošināt nepieciešamo likumdošanas un finanšu atbalstu, attīstīt kā nacionālas, tā starptautiskas digitalizācijas stratēģijas, un individuālu bibliotēku un partnerību iniciatīvas, lai veidotu bagātus un daudzveidīgus digitālos resursus, kas atbalsta izglītību un zinātni, tūrismu un radošās industrijas. (33)

4.2.2. Lundas principi un rīcības plāns

2001. gada 4. aprīlī Eiropas Komisija Zviedrijas prezidentūras ietvaros Lundā, Zviedrijā, sarīkoja dalībvalstu pārstāvju tikšanos ar ekspertiem digitalizācijas jomā. Šīs

tikšanās rezultātā tika izstrādāti tā devētie Lundas principi un Lundas rīcības plāns, kas vērsti uz digitalizācijas programmu un politiku koordināciju Eiropas Savienībā, un atbalsta 2000. gadā pieņemtā „eEurope 2002” rīcības plāna mērķu īstenošanu. Viens no rīcības plāna „eEurope 2002” uzdevumiem ir veicināt Eiropas saturu globālajā tīmeklī, lai pilnībā izmantotu iespējas, kuras rada digitālo tehnoloģiju attīstība, un viena no šī plāna rīcībām ir radīt dalībvalstu digitalizācijas programmu koordinācijas mehānismu (23).

Lundas principu dokuments ir balstīts atziņā, ka Eiropas kultūras un zinātnes informācijas resursi ir unikāla publiska vērtība, kas veido Eiropas dažādo sabiedrību kolektīvo, attīstībā esošo atmiņu, un veido fundamentālu pamatu Eiropas digitālā satura industrijām ilgspējīgā zināšanu sabiedrībā. Tajā identificēti galvenie ieguvumi no kultūras mantojuma digitalizācijas, šķēršļi, kas traucē to efektīvi īstenot, un soļi, kas šajā jomā būtu jāspēr rīcībvalstīm un Eiropas Komisijai. Tai skaitā dokumentā norādīts uz kolektīvās atbildības un sadarbības nepieciešamību gan virzienā no lejas uz augšu, atmiņas institūciju darbībā, gan arī virzienā no augšas uz leju, izstrādājot valstu stratēģijas. (59)

4.2.3. Paziņojums „i2010: digitālās bibliotēkas”

2005. gada 30. septembrī Eiropas Komisija nāca klajā ar paziņojumu Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai „i2010: digitālās bibliotēkas”. Tajā EK, reaģējot uz sešu ES dalībvalstu valstu un valdību vadītāju vēstuli EP prezidentūrai un EK par Eiropas virtuālas bibliotēkas izveidi, ierosina izveidot iniciatīvu, kas vērsta uz digitālo bibliotēku attīstību Eiropas Savienībā. Šajā paziņojumā ieskicēts digitālo bibliotēku redzējums un izklāstīti tās galvenie elementi, kā arī ierosināts pirmais darbību kopums, kas veicams, lai mazinātu pašreizējo centienu šajā jomā sadrumstalotību.

Dokumentā norādīts, ka iniciatīvas mērķis ir optimizēt jauno informācijas tehnoloģiju sniegtās priekšrocības ekonomiskās izaugsmes labā, jaunu darbavietu radīšanai un Eiropas iedzīvotāju dzīves kvalitātei, apvienojot Eiropas daudz kultūru un daudzvalodu vidi ar tehnoloģisko attīstību un jauniem uzņēmējdarbības modeļiem, un identificēti trīs galvenie darbības virzieni – kultūras mantojuma pieejamība tiešsaistē, analogo datu pārvēršana ciparu formātā un digitālo materiālu saglabāšana un uzkrāšana.

Kā galvenais iemesls kultūras materiālu pārvēršanai digitālā formātā tiek minēta to pieejamības lietotājiem tiešsaistes vidē nodrošināšana, kas palīdzēs cilvēkiem novērtēt savu un citu Eiropas valstu kultūras mantojumu, izmantot to mācībām, darbam un brīviem brīžiem, tādējādi atbalstot ES kultūras jomā definēto mērķu izpildi. Tai pat laikā secināts, ka

bibliotēku, arhīvu un muzeju ietekme uz ekonomiku ir ievērojama, un to resursu pārvēršana ciparu formātā šo ietekmi varētu ievērojami palielināt. Kā viena no galvenajām problēmām identificēts tas, ka digitalizēšana tiek veikta visās ES dalībvalstīs, taču šie pasākumi ir sadrumstaloti un to virzība ir samērā lēna, izdalot finansiāla, organizatoriska, tehniska un juridiska rakstura problēmas. Liela uzmanība paziņojumā veltīta arī digitālā satura saglabāšanas jautājumiem, norādot, ka darba digitālas kopijas izgatavošana vēl negarantē tās ilgtermiņa saglabāšanos, un tas ir jāuztur, lai tas būtu pieejams lietošanai, tāpēc pārvēršana ciparu formātā bez atbilstīgas saglabāšanas stratēģijas var kļūt par ieguldījumu veltīgu izšķiešanu.

Dokumenta noslēgumā secināts, ka informācijas tehnoloģijas var padarīt Eiropas kultūras un zinātnisko mantojumu redzamu un pieejamu lietošanai mūsdienās un nākotnē. Tādēļ nepieciešami kopīgi centieni gan dalībvalstīs, kur patlaban datu pārvēršana ciparu formātā un turpmākā saglabāšana ciparu formātā lielā mērā ir nesaskaņota, gan Kopienas līmenī. Ja pastāvošās problēmas tiks veiksmīgi atrisinātas, tas var paātrināt datu pārvēršanu ciparu formātā, palielināt informācijas pieejamību un nodrošināt digitālā satura ilgtermiņa saglabāšanu. Komisija aicina Eiropas Parlamentu un Padomi atbalstīt ierosināto pieeju un aicina dalībvalstīs apvienot centienus Eiropas Savienības līmenī, lai digitālās bibliotēkas Eiropā kļūtu par realitāti. (21)

4.2.4. 2006. gada EK ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā

2006. gada 24. augustā Eiropas Komisija pieņēma ieteikumu par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā, kurā ES dalībvalstīm tiek ieteikti pasākumi, kas būtu jāveic stratēģijas „i2010” īstenošanai, lai ar interneta palīdzību būtu iespējams pēc iespējas labāk izmantot Eiropas kultūras mantojuma ekonomisko un kultūras potenciālu.

Šajā sakarā EK mudina dalībvalstis veidot digitālos materiālus no bibliotēkās, arhīvos un muzejos pieejamajiem materiāliem, kuru pieejamība tiešsaistē visas Eiropas iedzīvotājiem dos iespēju piekļūt un izmantot tos izklaidei, mācībām vai darbam, kā arī dos iespēju digitālos materiālus izmantot atkārtoti, piemēram, tūrisma un izglītības nozarēs, kā arī radošajā darbībā. Ieteikumā norādīts, ka kultūras mantojuma pārveidošana ciparu formātā nodrošina plašāku piekļuvi kultūras materiāliem un dažos gadījumos ir vienīgais veids, kā padarīt šādus materiālus pieejamus nākamajām paaudzēm. Tiek norādīts, ka šobrīd dalībvalstīs tiek īstenotas daudzas ar digitalizāciju saistītas iniciatīvas, bet šiem pasākumiem ir fragmentārs raksturs, tāpēc dalībvalstu saskaņota rīcība, pārveidojot savu kultūras mantojumu ciparu

formātā, piešķirtu lielāku konsekvenci materiālu atlasei un palīdzētu izvairīties no šādu darbību pārklāšanās, kā arī radītu drošāku vidi uzņēmumiem, kas veic ieguldījumus digitalizācijā. Dokumentā izteikta virkne ieteikumu Eiropas Savienības dalībvalstīm, kas vērsti uz plānošanas un sadarbības uzlabošanu, digitālo materiālu pieejamības uzlabošanu un saglabāšanas nodrošināšanu. (20)

4.2.5. Augsta līmeņa ekspertu darba grupas digitālo bibliotēku jautājumos ziņojums

2006. gadā Eiropas Komisija digitālo bibliotēku iniciatīvas „i2010” ietvaros izveidoja Augsta līmeņa ekspertu grupu digitālo bibliotēku jautājumos. Šo darba grupu veidoja kultūras mantojuma digitalizācijā ieinteresēto pušu – kultūras institūciju, izdevēju, IT uzņēmumu un augstskolu – pārstāvji, un to vadīja EK informācijas sabiedrības un mediju komisāre Vivjēna Redinga (Reding, Viviane). Ekspertu grupas mērķis bija diskutēt un meklēt risinājumus problēmu jautājumos, kas saistīti ar kultūras mantojuma digitalizāciju, tai skaitā autortiesībām, publiskajām-privātajām partnerībām un zinātnes informāciju, konsultēt Eiropas Komisiju par organizacionālajiem, juridiskajiem un tehniskajiem šķēršļiem digitalizācijas jomā, piedalīties Eiropas digitālo bibliotēku stratēģiskās vīzijas veidošanā. Ekspertu darba grupa darbojās laika posmā no 2006. līdz 2009. gadam, un darbības noslēgumā 2009. gadā publicēja noslēguma ziņojumu „Digitālās bibliotēkas: izaicinājumi un rekomendācijas nākotnei”.

Ziņojumā izteikta virkne rekomendāciju Eiropas Savienības dalībvalstīm, kas vērstas uz digitalizācijas juridisko aspektu sakārtošanu, centienu koordinācijas uzlabošanu un citiem digitalizācijas aspektiem. (27)

4.2.6. Pārdomu grupas ziņojums „Jaunā renesanse”

2010. gada aprīlī EK priekšsēdētāja vietniece digitālās programmas lietās Nēli Krusa (Kroes, Neelie) un Eiropas izglītības, kultūras, daudzvalodības un jaunatnes lietu komisāre Andrula Vasiliu (Vassiliou, Androulla) izveidoja Pārdomu grupu (Comité des Sages) trīs cilvēku sastāvā, kuras uzdevums bija sniegt ieteikumus par Eiropas kultūras mantojuma digitalizāciju, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu, tai skaitā par digitalizācijai nepieciešamajām izmaksām un pieejamo publisko finansējumu, labākajiem modeļiem, lai nodrošinātu digitalizētā materiāla visplašāko pieejamību un izmantošanu kā ekonomikas, tā visas sabiedrības kopīgajām vajadzībām, uzdevumiem un atbildību attiecībā uz bāreņdarbiem un darbiem, kas vairs nav komerciāli pieejami, digitalizētā materiāla plašu pārrobežu pieejamību un digitalizēto resursu ilgtspējīgu ilgtermiņa saglabāšanu. 2011. gada 10. janvārī pēc 8 darba sanāksmēm, publiskās apspriešanas, virknes tikšanos ar ieinteresētajām personām

un diviem pētījumiem Pārdomu grupa, kuru veidoja Vācijas Nacionālās bibliotēkas ģenerāldirektore Elizabete Nigemane (Niggemann, Elisabeth), beļģu rakstnieks Žaks de Dekers (De Decker, Jacques) un komunikāciju grupas „Publicis” izpilddirektors Moriss Levī (Lévy, Maurice), nāca klajā ar ziņojumu „Jaunā renesanse”.

Ziņojuma mērķis ir identificēt risinājumus, kas ļautu dalīties ar Eiropas bagātīgo un daudzveidīgo kultūras mantojumu, saglabāt šo mantojumu nākotnes paaudzēm, radīt saikni starp pagātni un tagadni, aizsargāt Eiropas darbu radītāju intereses, veicināt radošumu, tostarp jaunrades centienus to cilvēku vidū, kuriem jaunrade nav profesija, dot ieguldījumu izglītībā un veicināt uzņēmējdarbību un inovāciju.

Ziņojumā norādīts, ka digitalizācija piešķir jaunu elpu pagātnē radītajiem mākslas darbiem, pārvēršot tos par lielisku priekšrocību, ko var izmantot katrs atsevišķais lietotājs, un svarīgu digitālās ekonomikas sastāvdaļu. Digitalizācija ir milzīgs uzdevums, kas prasa lielus ieguldījumus – pēc pētījuma autoru aplēsēm 100 miljardi eiro –, taču autori ir pārliecināti, ka ieguvums no digitalizācijas attaisno pūles, nodrošinot plašāku un demokrātiskāku piekļuvi kultūrai un zināšanām, radot priekšrocības visai izglītības sistēmai, veicinot inovāciju un uzņēmējdarbību. Ziņojuma autori pauž pārliecību, ka Eiropas Komisijai, Eiropas Savienības dalībvalstīm un Eiropas kultūras institūcijām ir jāuzņemas kopīga atbildība par to, lai Eiropas pilsoņi un ekonomika iegūtu visu, ko var sniegt Eiropas kultūras mantojuma pieejamība tiešsaistē, lai Eiropā iestātos „digitālā renesanse” un lai digitalizācijas ziņā nenonāktu „tumsības laikmetā”.

Ziņojumā ir identificēti 6 mērķi un 28 uzdevumi kultūras mantojuma digitalizācijas jomā, kuru risināšanai nepieciešams stimulš vai jānovērš šķēršļi. Virkne uzdevumu ir saistīti ar Eiropas digitālās bibliotēkas „Europeana” darbības nodrošināšanu, taču virkne uzdevumu ir adresēti arī ES dalībvalstīm un to kultūras institūcijām. Kā galveno kultūras mantojuma digitalizācijas mērķi ziņojuma autori izvirzījuši piekļuves nodrošināšanu Eiropas kultūras mantojumam, kam jāklūst par visu digitalizācijas iniciatīvu mērauklu un aspektu, no kura jāanalizē jautājumi, kas saistīti ar digitalizāciju. No šī principa Pārdomu grupas eksperti atvasinājuši vēl trīs principus:

- Kultūras mantojums nav tikai pagātnes mantojums, bet gan zināšanas un radošums, kas pastāvīgi attīstās; šodienas kultūras izpausmes un zināšanas ir nākotnes kultūras mantojums, tāpēc ieteikumi attiecībā uz kultūras mantojuma digitalizāciju attiecas arī uz šobrīd radīto, jo nākamajām paaudzēm jādara pieejamas gan pagātnes, gan tagadnes, gan nākotnes kultūras izpausmes un zināšanas.

- Digitalizācija ir kas vairāk kā tehniska iespēja, tā ir morāls pienākums; laikā, kad tiešsaistē patērē aizvien vairāk kultūras preču, kultūrai ir svarīgi atrasties tiešsaistē; izvirzot piekļuvi kā galīgo mērķi ir jāapzinās, ka vienīgais veids, kā to izdarīt, ir nodrošinot darbu saglabāšanu.
- Galvenā atbildība par kultūras mantojuma digitalizāciju un saglabāšanu ir jāuzņemas publiskajam sektoram; tieši valsts un kultūras iestādēm ir pienākums rūpēties, lai mantojums tiktu pienācīgi digitalizēts un saglabāts, garantējot, ka šodien un rīt tam varēs piekļūt lielākais iespējamais cilvēku skaits; šī atbildība ir pārāk liela, lai būtu tikai privāto interešu pārziņā, kas atšķirībā no valdības ne vienmēr īsteno ilgtermiņa pieeju un rīkojas sabiedrības interesēs.

Pārdomu grupa norāda, ka kultūra neaprobežojas tikai ar tradicionālajām mākslas un literatūras jomām, bet aptver arī zinātni un visu zināšanu un pieredzes kopumu, ko radījusi sabiedrība. Ziņojuma noslēgumā tā autori norāda, ka kultūras mantojuma kā sabiedriskas vērtības aizsardzība un veicināšana ir kopīgs pienākums, kas noteikts Līgumā par Eiropas Savienību. Tas nozīmē cīnīties par Eiropas kultūras daudzveidību, sasaistīt tradicionālo ar moderno, samierināt jaunatni ar pagātņi, paverot ceļu nākotnei, nodrošināt stabilu pamatu izglītības un zināšanu izplatīšanai, uzlabot sociālo struktūru un nostiprināt sociālo kohēziju, palīdzēt izplatīt zināšanas informācijas sabiedrībā. (51)

4.2.7. 2011. gada EK ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā

Ņemot vērā to, ka 2006. gada EK ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā bija vērsts uz stratēģijas „i2010” īstenošanu, kuras darbības periods bija līdz 2010. gadam, 2011. gada 27. oktobrī Eiropas Komisija pieņēma jaunu ieteikumu par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā, kas izvirza ES dalībvalstīm jaunus mērķus un uzdevumus digitalizācijas jomā laika periodam līdz 2015. gadam.

Ieteikumā norādīts, ka kultūras mantojuma digitalizācija joprojām ir viena no ES prioritātēm, kas atspoguļota saistībā ar stratēģiju „Eiropa 2020” izstrādātajā „Digitālajā programmā Eiropai”. Par 2006. gada ieteikuma īstenošanu 2008. un 2010. gadā sagatavotie dalībvalstu ziņojumi liecina, ka ir panākts progress, tomēr ne visās dalībvalstīs progress ir panākts vienmērīgi, turklāt dažādās ieteikuma jomās tas ir atšķirīgs. Pie tam pēdējos gados situācija saistībā ar digitalizācijas centieniem un sadarbību Eiropas līmenī ir ievērojami mainījusies. Līdz ar to tiek secināts, ka dalībvalstīm būtu ieteicams veikt atjauninātus

pasākumus saistībā ar kultūras mantojuma digitalizāciju, pieejamību tiešsaistē un digitālu saglabāšanu.

Ieteikumā norādīts, ka dalībvalstis jāmudina vairāk digitalizēt atmiņas institūcijās pieejamos materiālus, lai nodrošinātu, ka kultūras un radošā satura jomā Eiropa saglabā savu līderpozīciju starptautiskā līmenī un iespējami efektīvāk izmanto bagātīgo kultūras materiālu. Atsaucoties uz Pārdomu grupas ziņojumu, tiek norādīts, ka Eiropai jārīkojas nekavējoties, lai varētu gūt labumu no digitalizācijas un digitālās saglabāšanas; ja dalībvalstis nepalielinās ieguldījumus šajā jomā, tad kultūras un ekonomiskie ieguvumi, ko sniegtu pāreja uz digitalizāciju, iespējams, tiks izmantoti citos kontinentos, nevis Eiropā. Kultūras materiālu pieejamība tiešsaistē ļaus visas Eiropas iedzīvotājiem piekļūt šiem materiāliem un izmantot tos izklaidei, mācībām vai darbam, tos var atkārtoti izmantot gan komerciālām, gan nekomerciālām vajadzībām.

Attiecībā uz nacionālajiem centieniem norādīts, ka nacionālo dalībvalstu saskaņota rīcība, digitalizējot savu kultūras mantojumu, ļautu atbilstīgāk atlasīt materiālus un izvairīties no šādu darbību pārklāšanās. Šos mērķus būtu vieglāk īstenot, ja tiktu sagatavoti pārskati par esošajiem un plānotajiem digitalizācijas pasākumiem un noteikti kvantitatīvi mērķi.

Liela uzmanībā ieteikumā pievērsta digitālajai saglabāšanai, norādot, ka digitālie materiāli ir jāpārvalda un jāuztur, jo citādi datnes var kļūt nesalasāmas, ja to uzglabāšanai izmantotais tehniskais nodrošinājums un programmatūra noveco, materiāli var pazust, ja laika gaitā uzglabāšanas ierīces sabojājas, turklāt tās var būt pārslogotas, ja jāapstrādā milzīgs apjoms jaunas un mainīgas informācijas. Norādīts, ka, par spīti progresam, kas digitālo materiālu saglabāšanas jomā panākts visā Eiropā, vairākās dalībvalstīs nav ieviesta skaidra un visaptveroša politika šajā jomā. Tas apdraud digitalizēto materiālu saglabāšanu, turklāt zudumā var iet arī digitālā formātā radīti materiāli.

Daļa ieteikumu ir pārņemti no 2006. gada ieteikuma, tomēr ir arī virkne ieteikumu, kas izslēgti no jaunā ieteikuma teksta, formulēti citādāk vai ieviesti no jauna. Kultūras mantojuma digitalizācijas jomā dalībvalstīm tiek ieteikts pilnveidot kultūras materiālu digitalizācijas plānošanu un uzraudzību, sekmēt kultūras iestāžu un privātā sektora partnerības, uzlabot piekļuvi digitalizētajam neaizsargātajam kultūras materiālam un uzlabot nosacījumus ar autortiesībām aizsargātā materiāla pieejamībai tiešsaistē, dot ieguldījumu „Europeana” turpmākā izveidē, un rūpēties par digitālo materiālu ilgtermiņa saglabāšanu. (19)

4.2.8. Somijas Republikas projekts „Nacionālā digitālā bibliotēka”

Somijas Republikā kultūras mantojuma digitalizācija nacionālā līmenī tiek koordinēta un plānota projekta „Nacionālā digitālā bibliotēka” ietvaros. Projekts tika uzsākts 2008. gadā Izglītības un kultūras ministrijas vadībā, un tā uzdevums ir īstenot nostādnes, kas definētas Somijas valdības ziņojumā „Nacionālās informācijas sabiedrības politikas uzdevumi” un rīcības plānā „Vispārīga informācijas sabiedrība”, kas īsteno šajā ziņojumā noteiktos uzdevumus. Projekta stratēģiskā bāze un tās nākotnes attīstība nostiprināta arī Somijas valdības ziņojumā Somijas parlamentam „Produktīva un inovatīva Somija – digitālā programma 2011-2020”, Izglītības un kultūras ministrijas plānošanas dokumentā „Prasmīgā un radošā Somija” un Somijas valdības ziņojumā Somijas parlamentam par kultūras un mākslas nākotni. Tās uzdevumus atbalsta arī Somijas valdības 2011. gada ziņojums par publiskā sektora digitālo materiālu labāku pieejamību un uzlabotu atkārtoto izmantošanu. Projekts ir arī nacionālā atbilde EK izvirzītajiem mērķiem kultūras mantojuma digitalizācijas jomā. Projekta darbības laiks ir no 2008. līdz 2011. gadam; pēc tam plānots šo projektu turpināt. Projekts, tā mērķi un uzdevumi, detalizēti izklāstīti 2011. gada atskaitē par projekta izpildi. Tajā ir aprakstīts arī projekta ietvaros paveiktais satura digitalizācijas jomā, publiskās saskarnes un pakalpojumu izveidē un digitālo materiālu ilgtermiņa uzglabāšanas nodrošināšanā.

Šajā dokumentā kā projekta mērķis ir noteikts radīt vienotu struktūru arhīvu, bibliotēku, muzeju un citu organizāciju, kas iesaistītas kultūras mantojuma saglabāšanā, saturam un pakalpojumiem, veicinot šo institūciju digitālo informācijas resursu pieejamību un palīdzot attīstīt digitālā kultūras mantojuma materiālu ilgtermiņa saglabāšanu. Projekta uzdevums ir radīt bagātīgu nacionālo kultūras materiālu un pakalpojumu kompleksu, kurā apvienoti arhīvu, bibliotēku un muzeju informācijas resursi, nodrošināt digitalizēto un digitāli dzimušo kultūras mantojuma objektu pieejamību nākotnes paaudzēm, apvienojot arhīvu, bibliotēku un muzeju infrastruktūras un pakalpojumus, un vienlaikus samazinot digitalizācijas izmaksas un palielinot sistēmu integrāciju un stiprinot sadarbību. (42)

4.2.9. Igaunijas Republikas nozares attīstības plāns „Digitālais kultūras mantojums”

Igaunijas Republikā kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģiskā plānošana tiek veikta ar nozares attīstības plāna „Digitālais kultūras mantojums” palīdzību. Aktuālā plāna versija ir pieņemta 2011. gadā un ir paredzēta laika periodam no 2011. līdz 2016. gadam. Šis attīstības plāns ir turpinājums nozares attīstības plānam “Digitālais kultūras mantojums 2007–2010”, kas balstīts uz četrus mērķus sasniegšanu:

- koordinēta sadarbība digitālā kultūras mantojuma veidošanas, uzglabāšanas un lietošanas jomā;
- pastāvīga digitālā kultūras mantojuma uzglabāšana;
- iedzīvotājiem atvieglota piekļuve digitālajam kultūras mantojumam;
- Igaunijas iesaistīšanās Eiropas kultūras mantojuma saglabāšanas procesā.

Savukārt šī plāna priekštecis ir “Igaunijas kultūras mantojuma digitalizācijas valstiskā stratēģija 2004–2007”, kuru laika posmā no 2003. gada janvāra līdz novembrim izstrādāja stratēģijas izstrādes darba grupa, kas tika izveidota 2003. gada janvārī ar Igaunijas kultūras ministra rīkojumu. Balstoties uz šo stratēģiju 2004. gada jūnijā tika izveidota Kultūras mantojuma digitalizācijas padome, kuras uzdevums ir vadīt Igaunijas kultūras mantojuma digitalizācijas darbus un plānot ar digitālā kultūras mantojuma pārvaldīšanu, izmantošanu un uzglabāšanu saistītās darbības. Padome darbojas kā Kultūras ministrijas konsultatīvs orgāns, kas realizē kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģijas principus valsts ietvaros un ir licis pamatus institūciju informācijas tīkla izveidei digitālā kultūras mantojuma jomā, kā arī veido un realizē kultūras mantojuma digitalizācijas attīstības plānu.

Attīstības plānā norādīts, ka „nacionālā kultūras mantojuma saglabāšana ir igauņu tautas, kā arī Igaunijas valsts pienākums gan attiecībā pret sevi, gan pret pasaules kultūru. Kultūras mantojuma kā viena veseluma mērķtiecīga saglabāšana jāveic ik dienas, arī attiecībā uz to mantojuma daļu, kurai uz doto mirkli nav acīmredzamas aktuālas vai politiskas nozīmes. Attiecībā uz kultūras mantojumu digitālajā vidē norādīts, ka kultūras mantojuma digitalizācija ir pirmais solis pretī sabiedrības attīstībai, kas balstīta uz zināšanām. Kultūras mantojuma uzglabāšana digitālā veidā ļauj visiem sabiedrības locekļiem to brīvi izmantot, padarot informāciju sasniedzamāku, kā arī sniedz jaunas iespējas mūžizglītības veicināšanā, padara valsti un tās kultūru atpazīstamu gan vietējā, gan visas pasaules mērogā.

Attiecībā uz atmiņas institūciju lomu dokumentā teikts, ka atmiņas institūcijas informācijas sabiedrībā ir ne tikai pasīvi informācijas vācēji, – vienlaikus tās pilda jaunas lomas un jaunus pienākumus, kā labāk kalpot sabiedrībai, esot gan aktīviem digitālās informācijas uzglabātājiem un sargātājiem, gan šīs informācijas izmantošanas organizētājiem. Tieši informācija, kas top un tiek izplatīta digitāli, piešķir atmiņas institūcijām jaunu lomu – vienoties par principiem, kuru digitālo informāciju krāt un uzglabāt un kuru nē, kā to iegūt un aprakstīt, lai tā vislabāk atbilstu lietotāju gaidām; kā informāciju rentabli uzglabāt un padarīt ērti pieejamu visiem interesentiem un lietotājiem. Taču atmiņas institūcijas ir uz zināšanām balstītas sabiedrības pamats tikai tad, ja tās spēj attīstīties. Vienoti un vienlīdzīgi pieejami elektroniskie pakalpojumi, kas piedāvā digitālo saturu, uzlabos atmiņas institūciju darbu un

pakalpojumu kvalitāti. Digitālais kultūras mantojums ne vien ļauj atmiņas institūcijām nodrošināt jaunus e-pakalpojumus, bet arī attīstīt jaunus pakalpojumus, izmantojot digitālā kultūras mantojuma digitālo saturu, tai skaitā sadarbojoties ar dažādu nozaru privātuzņēmumiem.

Kā digitalizācijas galvenais mērķis dokumentā ir definēts nodrošināt kultūras mantojuma kā viena veseluma saglabāšanu ar tam piemērotākajiem līdzekļiem, kā arī padarīt kultūras mantojumu pieejamu pēc iespējas plašākai patērētāju daļai, izmantojot tam piemērotas tehnoloģijas un lietotājiem draudzīgas metodes. Tā kā digitālā kultūras mantojuma uzglabāšanas un izmantošanas principi ir vienādi visām atmiņas institūcijām, rodas jaunas sadarbības iespējas, kā arī iespēja izstrādāt centralizētas un ilglaicīgas digitālas uzglabāšanas un vienotas izmantošanas risinājumus. Dokumentā uzsvērts, ka veiksmīgi koordinēta vienotu risinājumu izstrāde noteiktām nozarēm ļaus ietaupīt izdevumus, kas nepieciešami digitalizācijas tehnoloģijām, digitālai uzturēšanai un piekļuves nodrošināšanai digitālajam kultūras mantojumam, uzlabot darba caurskatāmību un pakalpojumu uzticamību.

Attiecībā uz digitalizācijas ekonomiskajiem aspektiem norādīts, ka kultūras un jaunrades satura digitāla izplatīšana ir lētāka un ātrāka, ļauj samazināt pakalpojuma sniegšanai nepieciešamo laiku, samazināt analogo oriģinālu lietošanas biežumu, un rezultātā gūt ievērojams izmaksu ietaupījumu. Dokumentā norādīts, ka digitalizācija ir dārgs un darbietilpīgs process, kas ietver tehniskā aprīkojuma iegādi, darbinieku apmācību, intelektuālā īpašuma tiesību noskaidrošanu, digitalizāciju, aprakstīšanu un metadatu sagatavošanu, kvalitātes kontroli, lietotāju piekļuves nodrošināšanu digitalizētajam materiālam un digitālā materiāla uzglabāšanu. Norādīts, ka, tā kā sākotnējās investīcijas, kas nepieciešamas digitālā arhīva izveidošanai, potenciāli ir ļoti lielas, atmiņas institūcijām ir lietderīgi sadarboties, iegādājoties nepieciešamo infrastruktūru un iekārtas, un savstarpēji sadalīt izdevumus, kas saistīti ar digitālā arhīva uzturēšanu.

Rīcības plānā identificēta virkne problēmu, kas risināmas šī plāna ietvaros. Būtiskākais secinājums ir, ka kultūras mantojuma digitalizācija un digitālā glabāšana Igaunijas atmiņas institūcijās tiek veikta ar plašu vērīenu, lai gan pašreizējie resursi nav pietiekami. Digitalizācija ir kļuvusi par daļu no atmiņas institūciju ikdienas darba, tas tiek veikts sistemātiski un pēc plāna. Tomēr radītā digitālā materiāla uzturēšanas un uzglabāšanas organizēšana vēl nav sistemātiska. Tiek atzīts, ka par mērķi izvirzītā koordinēšanas tīkla izveide, kas informētu Igaunijas atmiņas institūcijas par savstarpējo attīstību un paceltu Igaunijas idejas līdz Eiropas līmenim, vēl pilnvērtīgi nedarbojas.

Līdz ar to par šī attīstības plāna virsmērķi tiek izvirzīts nostiprināt nozaru līdzšinējo attīstību, kā arī radīt papildu iespējas kultūras mantojuma digitalizācijai, padarīt efektīvāku kultūras mantojuma digitalizācijas uzglabāšanas koordināciju un uzlabot lietotāju informētību par digitāli pieejamo kultūras mantojumu. (34)

4.2.10. Lietuvas Republikas „Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programma”

Lietuvas Republikā digitalizācijas stratēģiskā plānošana tiek īstenota, balstoties uz „Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas koncepciju”, kas apstiprināta ar 2005. gada 25. augusta Lietuvas Republikas valdības lēmumu Nr. 933. Šī koncepcija izstrādāta, lai īstenotu Lietuvas Republikas Seimā 2002. gada 12. novembrī apstiprinātajā „Valsts ilgtspējīgās attīstības programmā” definētās valsts nozaru politiku vadlīnijas līdz 2015. gadam un tajās norādīto galveno Lietuvas kultūras ilgtspējīgās stratēģijas mērķi – saglabāt un aktualizēt mantotās un kopējās Eiropas kultūras vērtības, iekļaujot tajās Lietuvas kultūras identitāti, nodrošināt tās tālāku attīstību, pieejamību tiešsaistē un konkurētspēju ES un pasaules kultūru dažādības apstākļos.

Koncepcijas uzdevums ir risināt Lundas principos norādītās problēmas un nodrošināt, lai institūcijām, kas uzrauga Lietuvas kultūras mantojumu, būtu vienota attieksme pret digitalizēta kultūras mantojuma informatīvo vidi, kā arī veicināt kultūras mantojuma institūciju sadarbību, veidojot kopēju Lietuvas kultūras mantojuma informāciju vidi. Koncepcijā definēti Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas mērķi, principi un uzdevumi, digitalizācijas objekti un to atlases kritēriji. Kā galvenais mērķis dokumentā izvirzīts pārveidot ciparu formātā unikālus un vērtīgus kultūras mantojuma digitalizācijas objektus un informāciju par tiem, vadoties no digitalizētās informācijas integritātes, pieejamības, atklātības un ilgtermiņa saglabāšanas principiem.

Koncepcija tiek īstenota, realizējot „Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programmu”, kas uzsākta ar Lietuvas Republikas valdības 2009. gada 20. maija lēmumu Nr. 493 „Par Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālā satura saglabāšanas un piekļuves programmas apstiprināšanu”. Šī programma turpina iepriekšējo digitalizācijas programmu, kuras darbības laiks bija no 2005. līdz 2009. gadam, un īsteno 2006. gada EK „Ieteikumu par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā” un EP „Secinājumus par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā”. Ar lēmumu par programmas apstiprināšanu tiek noteikts, ka šī programma tiek finansēta ar ES struktūrpalīdzības līdzekļiem, kā arī no līdzekļiem, ko piešķir institūcijas, kas

atbildīgas par programmas izpildi, asignācijām un citiem Lietuvas Republikas tiesību aktos noteiktajā kārtībā saņemtajiem līdzekļiem, deleģēts Kultūras ministrijai koordinēt programmas izpildi un kontroli, kā arī rekomendēts Lietuvas Republikas Seima kancelejai, Viļņas Universitātei un Lietuvas Nacionālajai Radio un televīzijas padomei piedalīties programmas īstenošanā.

Programmas analīzes daļā raksturota esošā situācija digitalizācijas jomā Lietuvā un definētas galvenās problēmas, kas nosaka programmas izveides nepieciešamību un tajā definētos mērķus un uzdevumus. Kā programmas vīzija iezīmēta Lietuvas digitālā kultūras mantojuma informāciju vide, kas paildzinātu kultūras mantojuma objektu eksistenci, sniegtu valsts, Eiropas un pasaules sabiedrībai aktuālu, izsmeļošu un uzticamu informāciju par Lietuvas kultūras mantojumu, nodrošinātu regulāru, uzticamu un augstas kvalitātes kultūras mantojuma resursu izmantošanu zinātnes, izglītības un kultūras mērķiem.

Kā programmas stratēģiskais mērķis noteikts veicināt atmiņas institūcijās glabāto kultūras mantojuma objektu digitalizāciju, nodrošināt Lietuvas kultūras mantojuma saglabāšanu un integrāciju virtuālajā kultūras mantojuma vidē, un tā izplatīšanu pasaulē. Programmā definēti divi sasniedzamie mērķi – izveidot vienotu kultūras mantojuma digitalizācijas sistēmu, kas nodrošinātu kultūras mantojuma objektu saglabāšanu, pieejamību un integrāciju kopējā Eiropas kultūras mantojuma digitālajā vidē un veicināt Lietuvas kultūras mantojuma objektu pārveidošanu ciparu formātā un nodrošināt sabiedrības piekļuvi tiem. Mērķu izpildei noteikti konkrēti rezultatīvie rādītāji – digitalizēt 30 000 objektu, sasniedzot kopējo apjomu 110 000 digitalizētu objektu, un nodrošināt simtprocentīgu digitalizētā kultūras mantojuma pieejamību tiešsaistē.

Lai īstenotu programmas uzdevumus, programmas ietvaros paredzēts īstenot virkni aktivitātāšu. Viena no centrālajām aktivitātēm ir Lietuvas Nacionālās bibliotēkas, Lietuvas Arhīvu departamenta un Lietuvas Mākslas muzeja noteikšana par Lietuvas digitalizācijas centriem. Citu plānoto aktivitātāšu vidū jāmin Lietuvas integrētās muzeju sistēmas LIMIS ieviešana, portāla „epaveldas.lt” attīstīšana, iekļaujot tajā Lietuvas atmiņas institūcijās digitalizētos kultūras mantojuma objektus, atmiņas institūciju digitalizētā kultūras mantojuma ilgtermiņa glabāšanas banku izveide un elektronisko pakalpojumu attīstīšana, Lietuvas dokumentālā kino arhīva izveide, digitālo audio grāmatu datubāzes izveide neredzīgajiem, Lietuvas radio arhīva virtuālās bibliotēkas izveide. (38)

4.3. Dokumentu analīze

Veicot dokumentu analīzi ar kontentanalīzes metodes palīdzību, tika secināts, ka pētījuma nolūkiem nav izmantojama deduktīvā kontentanalīze. Tam ir divi iemesli. Pirmkārt, deduktīvās kontentanalīzes metode nosaka, ka tā ir izmantojama lai pārbaudītu dokumentu atbilstību kādai teorijai vai konceptuālajam modelim. Kā secināts iepriekš veikto pētījumu analīze, par pētījuma tematu līdz šim nav izstrātas nedz teorijas, nedz konceptuālie modeļi. Otrkārt, tika secināts, ka analizējamie dokumenti, neskatoties uz kopīgo tematu, pēc savas uzbūves ir samērā atšķirīgi. Tas ir izskaidrojams ar dokumentu visai atšķirīgajiem mērķiem.

Tā, piemēram, IFLA „Digitālo bibliotēku manifesta” uzdevums ir sniegt vispārīgu ietvaru kultūras mantojuma digitalizācijas procesiem pasaulē. Eiropas Komisijas ieteikumi un citi Eiropas Komisijas izstrādātie vai pasūtītie dokumenti pēc savas būtības ir rekomendējoši rīcības plāni Eiropas Savienības dalībvalstīm, kas savā starpā atšķiras ar detalizācijas pakāpi. Savukārt nacionālās digitalizācijas stratēģijas fiksētas gan projekta apraksta, gan programmas, gan rīcības plāna formā, līdz ar to ievērojami atšķiras pēc formas un struktūras. Līdz ar to dokuments var saturēt vai nesaturēt, piemēram, problēmu un esošās situācijas aprakstus, vai arī digitalizācijas ieguvumu aprakstu; arī uzdevumi un mērķi var tikt formulēti gan visnotaļ vispārīgi, gan ļoti konkrēti. Līdz ar to šie dokumenti nav kvantitatīvi salīdzināmi viens ar otru, izmantojot deduktīvās kontentanalīzes matricu. Šī iemesla dēļ tika izlemts kā pētījuma metodi izmantot induktīvo kontentanalīzi, un ar tās palīdzību identificēt galvenos kopīgos konceptus analizējamajos dokumentos, un uz to bāzes izveidot digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu konceptuālo modeli.

Analizējot minētos dokumentus ar induktīvās kontentanalīzes metodi, dokumentu teksts tika indeksēts, fiksējot nozīmīgākos atslēgvārdus, kas raksturo dokumentos aprakstītos jautājumus. Pēc tam šie atslēgvārdi tika normalizēti, izvēloties terminus, kas raksturo atslēgvārdu grupu, un klasificēti. Rezultātā tika iegūts dokumentos kultūras mantojuma digitalizācijas plānošanas konceptuālais modelis.

Konceptuālā modeļa pirmo līmeni veido trīs koncepti – kultūras mantojuma digitalizācijas darbības sfēras, digitalizācijas rezultāti un digitalizācijas uzdevumu tipi. Katrs no tiem apraksta atsevišķu kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu saturu, tai skaitā tajos definēto mērķu un uzdevumu, šķautni.

Digitalizācijas darbības sfēras raksturo procesus, kas tiek veikti digitalizācijas gaitā; faktiski visos aplūkotajos dokumentos izdalītas trīs būtiskākās digitalizācijas darbības sfēras, un tās ir pati digitalizācija, vai analogo dokumentu digitālu reprezentāciju veidošana, kā arī

digitāli dzimušā mantojuma vākšana, digitālo materiālu saglabāšana, un piekļuves sniegšana digitālajiem materiāliem.

Digitalizācijas rezultāti raksturo tos ieguvumus, kas tiek gūti īstenoto digitalizācijas procesu rezultātā. Jāuzsver, ka šajā gadījumā tie nav praktiskie digitalizācijas rezultāti – digitālie objekti, – bet par ieguvumi, kurus digitalizācijas rezultātā bauda sabiedrība. Analīzes gaitā tika identificētas trīs galvenās ieguvumu grupas – ieguvumi, kas saistīti ar sociālajiem ieguvumiem sabiedrībai, tai skaitā iespēju piekļūt kultūras mantojumam un iespēju saglabāt un attīstīt kultūru un tās mantojumu, ieguvumi, kas stimulē ekonomiku un atbalsta radošumu, un ieguvumi, kas atbalsta zinātnes un izglītības procesus.

Digitalizācijas uzdevumu tipi attiecas uz domēniem, uz kuriem attiecas digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu saturs, tai skaitā mērķi un uzdevumi. Šie domēni paši par sevi nav uzskatāmi par digitalizācijas procesa sastāvdaļu, taču tie raksturo sfēru, kurai piederīgi definētie jautājumi. Uzdevumu tipi tiek izmantoti, raksturojot problēmas, kas raksturīgas kultūras mantojuma digitalizācijai, un mērķus un uzdevumus, kas vērsti uz šo problēmu risināšanu. Analīzes gaitā tika identificēti četri digitalizācijas uzdevumu tipi – organizacionālais, tehniskais, juridiskais un finansiālais, no kuriem lielā mērā atkarīgs, cik veiksmīgi būs digitalizācijas rezultāti.

4.3.1. Digitalizācijas darbības sfēras

Analizējot aplūkotos dokumentus tika secināts, ka rosinātie pasākumi no digitalizācijas procesu viedokļa var tikt iedalīti trīs lielās pasākumu grupās: pasākumi, kas atbalsta kultūras materiālu digitalizāciju, pasākumi, kas nodrošina to pieejamību, un pasākumi, kas nodrošina to ilgtermiņa saglabāšanu. Tieši šāds dalījums ir atrodams vairumā aplūkoto dokumentu, piemēram, EK paziņojumā „i2010” identificēti trīs galvenie darbības virzieni – kultūras mantojuma pieejamība tiešsaistē, analogo datu pārvēršana ciparu formātā un kultūras materiāla saglabāšana un uzkrāšana (21); šis sadalījums uzskatāmi atspoguļojas EK ieteikumu un Lietuvas Republikas digitalizācijas koncepcijas nosaukumos, kuros minētas visas trīs šīs sfēras; arī Somijas Republikas ziņojums par programmas „Nacionālā digitālā bibliotēka” izpildi sadalīts trīs lielās nodaļās, kurās aplūkots veikums šajās jomās.

4.3.1.1. Digitalizācija

Saprotams, ka centrālā digitalizācijas darbības sfēra ir tieši pati digitalizācija, ar to saprotot kā fizisko materiālu reprodukciju digitālā formā, tā digitālo materiālu komplektēšanu.

Digitalizācija kā viena no galvenajām aktivitātēm minēta faktiski visos starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos. IFLA manifests deklarē, ka viens no

uzdevumiem valstu vadībām ir atbalstīt digitalizāciju. (33) Kā viens no ziņojuma „i2010” galvenajiem darbības virziniem noteikta analogo datu apkopojumu pārvēršana ciparu formātā, lai veicinātu to plašāku lietošanu informācijas sabiedrībā. Šajā dokumentā arī piebilsts, ka iniciatīva attiecas kā uz ciparu formātā pārvērstām kopijām, tā arī uz informāciju, kas sākotnēji radīta ciparu formātā; papildus tam norādīts, ka bez kultūras mantojuma, kam veltīts šis paziņojums, otra svarīgākā joma ir zinātniskā informācija, it īpaši tā informācija, kas radīta ciparu formātā. (21) Savukārt gan abos EK ieteikumos, gan augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā norādīts, ka augsta prioritāte piemērojama tīmekļa rasmošanas pasākumiem. Tas ļauj digitalizācijas konceptā iekļaut arī digitālo materiālu komplektēšanu, lai arī nereti šī aktivitāte tiek aprakstīta nevis digitalizācijas, bet digitālās saglabāšanas kontekstā.

Bieži par digitalizācijas jautājumiem dokumentos tiek runāts no organizacionālā aspekta. Lundas principu dokumentā norādīts, ka dalībvalstis ir investējušas lielus līdzekļus kultūras un zinātnes satura digitalizācijā, aptverot dažādas nozares un satura tipus, taču šīs aktivitātes ir fragmentētas un atkarīgas no politikas dokumentiem un mehānismiem atšķirīgās dalībvalstīs. (59) Paziņojumā „i2010” norādīts, ka tikai neliela daļa Eiropas materiālu krājumu ir pārvēsta ciparu formātā; digitalizēšana tiek veikta visās ES dalībvalstīs, taču šie pasākumi ir sadrumstaloti un to virzība ir samērā lēna. Kā pretmets tiek minēta „Google” digitalizācijas iniciatīva, kuras ietvaros tiek plānots pārvērst ciparu formātā 15 miljonus grāmatu; ja šī iniciatīva tiek īstenota, tad tā būs daudz plašāka par jebkurā ES dalībvalstī īstenotajiem pasākumiem. (21) 2006. gada EK ieteikumā dalībvalstis tiek mudinātas veidot digitālos materiālus no bibliotēkās, arhīvos un muzejos pieejamajiem materiāliem. Arī šajā dokumentā tiek norādīts, ka dalībvalstīs tiek īstenotas daudzas ar digitalizāciju saistītas iniciatīvas, bet šiem pasākumiem ir fragmentārs raksturs, tāpēc dalībvalstu saskaņota rīcība, pārveidojot savu kultūras mantojumu ciparu formātā piešķirtu lielāku konsekvenci materiālu atlasei un palīdzētu izvairīties no šādu darbību pārklāšanās. Kā šīs problēmas risinājums dokumentā tiek identificēti pārskati par esošajām un plānotajām digitalizācijas darbībām un kvantitatīvu mērķu noteikšana. (20) Savukārt EK 2011. gada ieteikums par digitalizāciju sper soli tālāk un jau nosprauž konkrētus kvantitatīvus digitalizācijas mērķus, nosakot, cik digitālo objektu katrai dalībvalstij jāpiegādā portālam "Europeana" līdz 2015. gada beigām. (19)

Bieži dokumentos digitalizācijas process tiek aplūkots arī no finansiālā un juridiskā aspekta. Tā, piemēram, abi EK ieteikumi, (20) (19) augsta līmeņa ekspertu darba grupas noslēguma ziņojums (27) un ziņojums „Jaunā renesanse” (51) vairākkārt uzsver to, ka digitalizācijas procesu veikšanai ļoti nozīmīgi ir piesaistīt privāto finansējumu, veidojot publiskās-privātās partnerības, 2011. gada EK ieteikumā dalībvalstis mudinātas digitalizācijai

izmantot arī ES struktūrfondus. (19) Tiesa, ziņojuma „Jaunā renesanse” autori gan norāda, ka digitalizācija pirmkārt ir publiskā sektora institūciju atbildība, un to nevar uzticēt vienam vai vairākiem tirgus dalībniekiem, lai arī privātais ieguldījums ir atbalstāms. (51) No juridiskā viedokļa ekspertu darba grupas ziņojums mudina dalībvalstis veikt digitalizāciju, respektējot autortiesības, (27) savukārt ziņojums „Jaunā renesanse” aicina radīt skaidru juridisko pamatu automatiskajam rasmošanas procesam. (51)

Arī nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos digitalizācijas veikšana tipiski tiek definēta kā viens no galvenajiem stratēģiskajiem uzdevumiem. Somijas projekta viens no mērķiem ir būtiskāko arhīvu, bibliotēku un muzeju materiālu digitalizācija, un projekta ietvaros ir būtiski palielināts digitalizētā kultūras mantojuma apjoms – no 3,9 miljoniem objektu līdz 19,5 miljoniem objektu, ieguldot 16 miljonus eiro un 400 gadus darba. Tai skaitā ievērojami pieaudzis digitāli dzimušo objektu apjoms, kuru pamatā veido valsts pārvaldes arhīvu materiāli, TV un radio arhīvi, kā arī pētniecības informācija. (42)

Kā viens no Igaunijas digitalizācijas darba plāna stratēģiskajiem virsuzdevumiem noteikts krāt un uzglabāt citās nozarēs, privātajā sektorā un universitātēs radīto kultūras materiālu. Kā rādītājs šī mērķa sekmīgai izpildei noteikts indikators – visās Igaunijas atmiņas institūcijās notiek regulāra un sistemātiska krājumu digitalizācija. Šis mērķis tiek īstenots, izpildot uzdevumu, kas nosaka, ka jānodrošina regulāra un sistemātiska digitalizācijas darba ieviešana visu atmiņas institūciju ikdienas darbā, nodrošinot to, ka atmiņas institūciju budžetā tiek paredzēti līdzekļi pastāvīgas digitalizācijas un ar to saistīto darbību veikšanai vai iegādei pakalpojuma veidā, un mazajām atmiņas institūcijām ir pieejami digitalizācijas un digitālo krājumu pārvaldes pakalpojumi. (34)

Lietuvas digitalizācijas programmas virsuzdevums ir veicināt Lietuvas kultūras mantojuma objektu pārveidošanu ciparu formātā, izvirzot mērķi: pārveidot ciparu formātā unikālus un vērtīgus kultūras mantojuma digitalizācijas objektus un informāciju par tiem, vadoties pēc digitalizētās informācijas integritātes, pieejamības, atklātības un ilgtermiņa saglabāšanas principiem. Šī mērķa izpildei programmā noteikti konkrēti rezultātīvie rādītāji – digitalizēt 30 000 objektu, sasniedzot kopējo apjomu 110 000 digitalizētu objektu. (38)

4.3.1.2. Piekļuve

Vairumā aplūkoto dokumentu tieši piekļuves nodrošināšana digitālajam kultūras mantojumam tiek pozicionāta kā centrālais digitalizācijas uzdevums. Tieši piekļuve ir galvenais pamats sabiedrības ieguvumiem no digitalizācijas – IFLA manifestā norādīts, ka vienlīdzīga piekļuve cilvēces kultūras un zinātnes mantojumam, informācijas resursiem un

komunikācijas līdzekļiem, ir katras personas tiesības, un atbalsta veselību un izglītību, kultūras un ekonomisko attīstību, ļauj ikvienam piedalīties mūžizglītībā un sociālās vides attīstīšanās, veicina mācīšanos un pasaules bagātības un daudzveidības izpratni šai un nākotnes paaudzēm. Tajā norādīts, ka digitālo bibliotēku misija ir sniegt tiešu piekļuvi informācijas resursiem, kā digitālajiem, tā fiziskiem, strukturētā un autoritatīvā veidā, tādējādi savienojot informācijas tehnoloģijas, izglītību un kultūru mūsdienīgā bibliotēkas pakalpojumā. Līdz ar to kā viens no šīs misijas īstenošanas uzdevumiem ir nodrošināt visiem lietotājiem piekļuvi informācijas resursiem, kas uzkrāti bibliotēkās, respektējot intelektuālā īpašuma tiesības. (33)

Arī paziņojumā „i2010” norādīts, ka galvenais iemesls kultūras materiālu pārvēršanai ir to pieejamības lietotājiem tiešsaistes vidē nodrošināšana, kas ir ir priekšnosacījums, lai maksimāli palielinātu priekšrocības, ko no informācijas var gūt visa sabiedrība, zinātnieki un uzņēmumi. (21) Savukārt 2006. gada EK ieteikums norāda, ka kultūras materiālu pieejamība tiešsaistē visas Eiropas iedzīvotājiem dos iespēju piekļūt un izmantot tos izklaidei, mācībām vai darbam, kā arī dos iespēju digitālos materiālus izmantot atkārtoti, piemēram, tūrisma un izglītības nozarēs, kā arī radošajā darbībā. (20)

Visprecīzāk pieejamības nozīme atspoguļota ziņojumā „Jaunā renesanse”, kurā norādīts, ka nav svarīgāka uzdevuma kā nodrošināt piekļuvi digitālajiem materiāliem, tai skaitā nodrošināt plašu piekļuvi digitalizētajiem neaizsargātajiem materiālam un to izmantošanai un sekmēt ar autortiesībām aizsargājamā materiāla digitalizāciju un pieejamību tiešsaistē. Kā uzskata ziņojuma autori, tieši piekļuvei digitālajiem materiāliem jāklūst par visu digitalizācijas iniciatīvu mērauklu un aspektu, no kura jāanalizē jautājumi, kas saistīti ar digitalizāciju. (51)

Gan ziņojums „Jaunā renesanse”, (51) gan EK 2011. gada ieteikums izvirza visnotaļ konkrētas prasības pieejamībai, nosakot, ka neaizsargātiem darbiem, kas digitalizēti par publiskā sektora līdzekļiem, jābūt pēc iespējas plaši pieejamiem un atkalizmantojamiem, un izvirzot šo nosacījumu kā vienu no priekšnoteikumiem finansējuma piešķiršanai, kā arī nosakot, ka ir jāizvairās no uzkrītošu ūdenszīmju vai citu līdzekļu izmantošanas, kas ierobežo neaizsargātā materiāla izmantošanu. Abi šie dokumenti nosaka arī to, ka kultūras iestāžu metadatiem, kas saistīti ar digitalizētajiem objektiem, jābūt plaši pieejamiem atkārtotai izmantošanai bez maksas. (19)

Jaunākajos ES tapušajos dokumentos nozīmīga loma ir ierādīta portālam „Europeana” kā centrālajam resursam, kas nodrošina digitalizētā kultūras materiāla pieejamību. Jau EK 2006. gada ieteikumā dalībvalstis aicinātas mudināt kultūras iestādes, kā arī izdevējus un citus tiesību subjektus, padarīt digitalizētos materiālus pieejamus Eiropas digitālajā bibliotēkā. (20)

EK 2011. gada ieteikumā Eiropas digitālo bibliotēku nomainījis portāls „Europeana”. (19) Vēl vairāk, 2011. gada EK ieteikums un ziņojums „Jaunā renesanse” uzstāda ļoti konkrētus mērķus digitalizācijai un piekļuvei, nosakot, ka dalībvalstīm jānodrošina visu savu neaizsargāto meistardarbu ievietošana portālā „Europeana”, vienīgi ziņojumā „Jaunā renesanse” kā šī uzdevuma izpildes termiņš izvirzīts 2016. gads, (51) bet EK 2011. gada ieteikumā izpildes termiņš saīsināts līdz 2015. gadam. Pie tam EK 2011. gada ieteikumā katrai ES dalībvalstij norādīts arī konkrēts digitālo objektu skaits, kas līdz 2015. gadam tai būtu jāpadara pieejams portālā „Europeana”. (19)

Kultūras materiālu piekļuves nodrošināšana tiešsaistē ir cieši saistīta ar juridiskajiem aspektiem. Tā, piemēram, gan abi EK ieteikumi, (20) (19) gan ziņojums „Jaunā renesanse” (51) un augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojums (27) kā pasākumus, kas veicami piekļuves nodrošināšanai, min tieši pasākumus, kas saistīti ar juridiskajiem aspektiem – primāri ar nosacījumiem nezināmu autoru un komerciālā aprītē neesošu darbu izmantošanai. Šajos dokumentos uzmanība pievērsta arī digitālo reprodukciju tiesiskajam statusam, nosakot, ka par publiskajiem līdzekļiem digitalizētajiem darbiem jābūt pieejamiem sabiedrībai, neaizsargātajiem darbiem jāpaliek neaizsargātiem, un metadatiem jābūt brīvi atkārtoti izmantojamiem.

Specifiska piekļuves prasība, kas nav atspoguļota nevienā citā dokumentā, minēta IFLA manifestā, kurā teikts, ka atmiņas institūcijām ir jānodrošina vienlīdzīgu piekļuvi digitalizētajiem materiāliem personām ar īpašām vajadzībām. (33)

Arī nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos centrāla loma ir piešķirta digitālā kultūras mantojuma pieejamībai. Igaunijā kā viens no digitalizācijas virsuzdevumiem izvirzīts izstrādāt vienotu Igaunijas kultūras mantojuma pakalpojumu telpu, pievēršot uzmanību dažādām lietotāju grupām (t.sk. nodrošinot atbalstu svešvalodā starptautiskiem lietotājiem). Šī virsuzdevuma mērķis ir nodrošināt iedzīvotājiem atvieglotu piekļuvi digitālajam kultūras mantojumam.

Šī mērķa īstenošanai Igaunijas digitalizācijas rīcības plānā definēta virkne konkrētu uzdevumu, tai skaitā:

- definēt pakalpojumus, kas tiek piedāvāti citām atmiņas institūcijām un kultūras mantojuma lietotājiem;
- izstrādāt un ieviest veidu, kā kultūras mantojuma portālos vienoti autentificēt lietotājus;
- vairot lietotāju informētību par digitāli pieejamām kultūras vērtībām:

- definēt digitālā kultūras mantojuma mērķgrupas, nozīmīgākajām lietotāju grupām nodot informāciju par digitālā kultūras mantojuma atrašanās vietu, izmantojot informācijas kanālus, kurus lieto atbilstošās lietotāju grupas;
- izveidot Igaunijas kultūras mantojumam savus profilus sociālajos medijos – „Facebook”, „YouTube”, „Twitter” u.c.;
- līdzās nozaru meklēšanas portāliem izveidot iespēju lietotājiem ievietot saturu un informāciju tīmekļa vietnēs (piem., emuāros, viki vietnēs, forumos u.c.);
- īstenot digitālā kultūras mantojuma lietotāju grupu informatīvās kampaņas un likt pamatus sistemātiskas, koordinētas informēšanas uzsākšanai. (34)

Lietuvas digitalizācijas programmā norādīts, ka tikai neliela daļa no digitalizētā kultūras mantojuma ir pieejama lietotājiem tiešsaistē. Līdz ar to tajā kā viens no centrālajiem uzdevumiem izvirzīts radīt sistēmu, ka nodrošina digitālo materiālu pieejamību tiešsaistē. Digitalizācijas programmā norādīts, ka, lai nodrošinātu Lietuvas kultūras mantojuma izplatīšanu, kultūras mantojuma objektiem jābūt publiski pieejamiem Lietuvas un visas pasaules mērogā, tādēļ nepieciešams uzlabot dažādu atmiņas institūciju sadarbību un izmantot tiešsaistes sniegtās iespējas, lai lietotāji varētu izmantot vienotu digitālā kultūras mantojuma informācijas sistēmu, kurā būtu integrēti visās valsts atmiņas institūcijās glabātie digitalizētie kultūras mantojuma objekti, neņemot vērā to, kurā iestādē konkrētie kultūras mantojuma objekti tiek glabāti. Šī sistēma mērķtiecīgi jāattīsta, iesaistot jaunus partnerus un veicinot tās saskaņošanu ar citu atmiņas institūciju veidotajām un izstrādātajām informācijas sistēmām. Šim uzdevumam izvirzīti arī konkrēti rezultatīvie rādītāji – nodrošināt simtprocentīgu digitalizētā kultūras mantojuma pieejamību tiešsaistē un nodrošināt 50 000 vidējo pieslēgumu skaitu gadā portālam „epaveldas.lt”, kā arī īstenot 20 uz lietotāju vajadzībām orientētus digitalizācijas projektus. (38)

Viens no Somijas „Nacionālās digitālās bibliotēkas” projekta mērķiem ir nodrošināt digitalizēto un digitāli dzimušo kultūras mantojuma objektu pieejamību nākotnes paaudzēm, apvienojot arhīvu, bibliotēku un muzeju infrastruktūras un pakalpojumus, vienlaikus samazinot izmaksas, palielinot sistēmu integrāciju un stiprinot sadarbību. Šī mērķa īstenošanai projektā izvirzīts uzdevums radīt kopīgu publisku saskarni arhīvu, bibliotēku un muzeju digitalizētā kultūras mantojuma materiālu piekļuvei.

Šai publiskajai saskarnei jānodrošina vienotu piekļuvi digitālā kultūras mantojuma objektiem, neatkarīgi no tā, kura organizācija tos piegādājusi. Plānots, ka, izmantojot publisko saskarni, lietotāji varēs meklēt informāciju, izgūt materiālus un izmantot e-pakalpojumus, piemēram, pagarināt grāmatu izsniegumu, pasūtīt un iegādāties materiālu kopijas. Publiskās

saskarnes pamatā ir centrāls informācijas resursu indekss un to jāvar viegli integrēt e-mācību vidēs un sociālajos tīmekļa pakalpojumos. Tās dizaina atslēgas principiem jābūt lietojamībai un sociālā tīmekļa izmantošanai. To uztur un attīsta Somijas Nacionālā bibliotēka, un tās ieviešanas rezultātā lielai daļai Somijas arhīvu, bibliotēku un muzeju vairs nebūs nepieciešamas to individuālās lietotāju saskarnes. Lielākie ieguvumi no vienotas publiskās saskarnes ieviešanas ir efektīvāka tiešsaistes pakalpojumu sniegšana, vienkāršāka un ātrāka piekļuve pakalpojumiem, lielāka sadarbība un dublēšanās novēršana. Paredzēts, ka no 2015. gada, kad sistēma tiks pilnībā ieviesta, tā gadā ietaupīs 25 miljonus eiro. (42)

4.3.1.3. Digitālā saglabāšana

Trešā digitalizācijas sfēra, ka aplūkota visos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos, ir digitālā kultūras mantojuma ilglaicīga saglabāšana. Nereti saglabāšanas koncepts tiek cieši saistīts ar pieejamības konceptu, norādot, ka saglabāšanas mērķis ir pieejamības nodrošināšana nākotnē. IFLA manifestā uzsvērts, ka valstīm jānodrošina digitālo materiālu permanenta pieejamība, norādot, ka būtiski ir gan veikt kultūras mantojuma saglabāšanu digitālā formātā, lai būtu nodrošināta šī mantojuma saglabāšana oriģinālu sabrukuma gadījumā, digitāli dzimušo dokumentu saglabāšanu, kā arī digitalizācijas rezultātu saglabāšanu, līdz ar to visām digitālo bibliotēku iniciatīvām būtu jāiekļauj digitālās arī saglabāšanas plāni. (33)

Paziņojumā „i2010” norādīts, ka dalībvalstīm jāveic digitalizētā kultūras mantojuma saglabāšana un uzkrāšana, lai nodrošinātu nākamām paaudzēm pieeju materiāliem ciparu formātā un novērstu vērtīga satura zaudēšanu, piebilstot, ka darba digitālas kopijas izgatavošana vēl negarantē tās ilgtermiņa saglabāšanos, tāpēc jāveic gan ciparu formātā pārvērstā, gan ciparu formātā radītā materiāla uzturēšana, lai tas būtu pieejams lietošanai, un brīdinot, ka pārvēršana ciparu formātā bez atbilstīgas saglabāšanas stratēģijas var kļūt par ieguldījumu veltīgu izšķiešanu. Šajā dokumentā norādīts, ka šobrīd vēl nav lielas pieredzes ar saglabāšanu ciparu formātā, tiesiskais regulējums vēl ir tikai izstrādes stadijā, resursi nepietiekami un saglabāšanas pasākumu iznākums neskaidrs. Šī problēma ir steidzami jārisina, un tā pārsniedz bibliotēku un arhīvu jomu un attiecas uz visām organizācijām, kas rada informāciju ciparu formātā un ir ieinteresētas nodrošināt tās pieejamību.

Galvenie iemesli, kāpēc digitālais saturs tiek zaudēts, ir aparatūras un datorprogrammu straujā paaudžu maiņa un digitālo atmiņas ierīču ierobežotais kalpošanas laiks. Paziņojumā uzsvērts, ka bibliotēkas un arhīvi ierobežotā mērogā jau sākuši risināt datu saglabāšanas jautājumus, bet šie pasākumi ir sadrumstaloti; dalībvalstīs nav skaidras politikas par saglabāšanu ciparu formātā. Kā risinājums šim riskam paziņojumā tiek identificētas atbilstīgas

saglabāšanas stratēģijas. (21) Šis aicinājums tiek atkārtots arī ziņojumā „Jaunā renesanse”, kurā uzsvērts, ka ir nepieciešama visaptveroša saglabāšanas politika dalībvalstu līmenī, lai aizsargātu ieguldījumu digitālajā kultūras mantojumā, norādot, ka saglabāšanas plānošana izvirza augstas prasības attiecībā uz organizāciju un plānošanu. Tā kā īstemiņa intereses bieži vien ir pretrunā ar ilgtermiņa mērķiem, ir būtiski noskaidrot atbildību dažādās stadijās visā digitālā objekta dzīves cikla laikā. (51)

Pasākumi, kas veicami digitālās saglabāšanas jomā, visbiežāk ir organizatoriska rakstura. EK 2006. gada ieteikums mudina valstis izstrādāt stratēģiju digitālo materiālu ilgtermiņa saglabāšanai un pieejamībai, pilnībā ievērojot autortiesību likumu, aprakstot organizatorisko pieeju, norādot iesaistīto pušu uzdevumus un atbildību, piešķirtos līdzekļus, iekļaujot konkrētus darbības plānus ar izvirzītiem mērķiem un grafiku konkrētu uzdevumu izpildei, kā arī apmainīties ar informāciju par saglabāšanas stratēģijām un darbības plāniem. (20) EK 2011. gada ieteikumā noteikts, ka nepieciešams veikt vajadzīgos pasākumus digitālā formātā radīto materiālu deponēšanai, lai nodrošinātu to saglabāšanu ilgtermiņā, un palielināt digitālā formātā radīto materiālu esošās deponēšanas kārtības efektivitāti. Šajā dokumentā norādīts, ka, par spīti progresam, kas digitālo materiālu saglabāšanas jomā panākts visā Eiropā, vairākās dalībvalstīs nav ieviesta skaidra un visaptveroša politika šajā jomā. Tas apdraud digitalizēto materiālu saglabāšanu, turklāt zudumā var iet arī digitālā formātā radīti materiāli. (19) Savukārt augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā norādīts, ka nepieciešams izstrādāt politiku digitālo pētniecības datu uzkrāšanai, saglabāšanai un piekļuvei. (27)

Saglabāšanas koncepts nereti tiek skatīts no tehniskā aspekta. Lundas principu dokumentā paustas bažas, ka investīcijas tiek veiktas neilgtspējīgās tehnoloģijās un standartos, kas var novest pie tādu resursu radīšanas, kas drīz vairs nebūs izmantojami un prasīs jaunas investīcijas to atjaunošanai. (59) Saglabāšanai piemīt arī finanšu un juridiskie aspekti – ziņojumā „i2010” norādīts, ka šobrīd vēl nav skaidrs, cik patiesībā izmaksā ilgtermiņa saglabāšana ciparu formātā, un pastāv risks, ka pieejas dalībvalstu vidū būs ļoti atšķirīgas un darbības dublēsies. Netiek nodrošināta labās prakses apmaiņa, ir nepieciešams pastiprināt izpēti šajā sfērā un modernizēt darbinieku prasmes, veikt lielāku sadarbību starp valsts un privātā sektora dalībniekiem. Nav atrisināti arī aspekti, kas saistīti ar intelektuālā īpašuma tiesībām, jo saglabāšana ciparu formātā ir atkarīga no kopēšanas un datu migrācijas. Vēl viena problēma ir atšķirīgie obligātā eksemplāra noteikumi dažādās ES dalībvalstīs, kā arī tehniskie aizsardzības pasākumi, kas var apdraudēt obligātā eksemplāra shēmu efektivitāti. (21)

Arī visi aplūkotie nacionālie digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumenti risina uzdevumus, kas saistīti ar digitālo materiālu ilgtermiņa saglabāšanu. Somijas programmas „Nacionālā digitālā bibliotēka” viens no mērķiem ir digitālo kultūras mantojuma materiālu ilgtermiņa saglabāšanas risinājuma attīstīšana. Programmas pārskatā norādīts, ka esošās informācijas pārvaldības sistēmas nav piemērotas, lai nodrošinātu digitālo materiālu ilgtermiņa uzglabāšanu. Līdz ar to Nacionālās digitālās bibliotēkas arhitektūrā ir iepļānota centralizēta digitālo objektu ilgtermiņa uzglabāšanas sistēma, kas kalpos daudzu organizāciju vajadzībām. Šī sistēma nodrošinās drošu objektu pārveidi starp dažādām sistēmu, programmatūras un aparatūras paaudzēm, nodrošinot to, ka digitālā informācija būs pieejama un izmantojama nākotnes lietotājiem. Projekta gaitā tika veikta risku, izmaksu un ieguvumu analīze, kuras rezultāti liecināja, ka kopīga ilgtermiņa uzglabāšanas sistēma ir drošāka un efektīvāka no izmaksu viedokļa kā individuālas vai sektoru sistēmas. Tika identificēti, ka galvenie ieguvumi no šādas sistēmas izveides būs:

- līdzekļu ietaupījumi investīcijām un materiālu pārvaldībai;
- nacionālas nozīmes digitālo materiālu droša saglabāšana;
- atteikšanās no funkcijām, kas savā starpā pārklājas;
- uzlabota procesu un pakalpojumu kvalitāte;
- materiālu izmantošana un atkārtota izmantošana nākotnē.

Pārskatā lēsts, ka ietaupījumi šīs sistēmas ieviešanas fāzē būs 30 miljoni eiro, un 10 miljoni eiro gadā tās izmantošanas fāzē. Plānots, ka sistēma pilnībā tiks ieviesta 2016. gadā.

(42)

Igaunijas digitalizācijas rīcības plānā ir definēts, ka viens no tā mērķiem ir nodrošināt pastāvīgu digitālā kultūras mantojuma uzglabāšanu. Šī mērķa izpildei plānots radīt vienotu risinājumu digitalizētā materiāla ilglaicīgai uzglabāšanai un nodrošināt, ka atmiņas institūcijas var izmantot centralizētu digitālo glabātuvi savu digitālo krājumu uzturēšanai un uzglabāšanai, kā arī citas institūcijas digitālās uzglabāšanas pakalpojumus. Saglabāšanas risinājuma izveidei darba plānā plānotas šādas aktivitātes:

- ilglaicīgas digitālās glabātuves darbības modeļa izstrāde;
- ilglaicīgas digitālās glabātuves funkcionalitātes noteikšana;
- digitālās glabātuves organizatoriskās struktūras un finansēšanas shēmas definēšana;
- vienotu informācijas drošības prasību izstrāde kultūras mantojuma digitālajām glabātuvēm;

- atmiņas institūciju savstarpējo digitālo uzturēšanas un uzglabāšanas pakalpojumu sniegšanas modeļa un kvalitātes prasību izstrāde;
 - vienotu identifikatoru izmantošana visās atmiņas institūciju digitālajās glabātuvēs.
- (34)

Salīdzinoši neliela uzmanība saglabāšanas jautājumiem pievērtsa Lietuvas digitālā kultūras mantojuma koncepcijā un programmā, aprobežojoties vien ar vispārīgām frāzēm, bet neizvirzot konkrētus uzdevumus. Programmā kā viens no mērķiem izvirzīts nodrošināt labvēlīgus apstākļus kultūras mantojuma saglabāšanai un lietošanai ilgtermiņā un izveidot integrētu Lietuvas kultūras mantojuma informācijas sistēmu, kas balstītos uz vienotiem standartiem un informāciju un nodrošinātu digitālās informācijas saglabāšanu un pieejamību ilgtermiņā. (38)

4.3.2. Digitalizācijas rezultāti

Digitalizācijas procesu īstenošana nodrošina konkrētus ieguvumus virknei labuma guvēju – sabiedrībai un valstij kopumā, pašām atmiņas institūcijām, autoriem un tiesību īpašniekiem, radošajām industrijām. Šos ieguvumus var uzskatīt par digitalizācijas rezultātiem, kuru sasniegšanai tiek veikta digitalizācijas plānošana. Visbiežāk stratēģiskajos plānošanas dokumentos raksturoti rezultāti, kas attiecas uz sociālajiem ieguvumiem – piekļuvi kultūras mantojumam un kultūras mantojuma saglabāšanu –, atbalstu ekonomikai un radošumam, kā arī atbalstu izglītībai un zinātnei. Atsevišķos dokumentos pieminēti arī ieguvumi pašām atmiņas institūcijām, taču šis koncepts netiek lietots pietiekami konsekventi, lai to varētu iekļaut konceptuālajā modelī.

4.3.2.1. Sociālie ieguvumi

Dokumentu tekstā reti tiek lietots vārdu salikums „sociālie ieguvumi”. IFLA Digitālo bibliotēku manifestā norādīts, ka viena digitālo bibliotēku funkcijām ir atbalsts sociālās vides attīstīšanai. (33) Paziņojumā „i2010” Eiropas Komisija pauž viedokli, ka kultūras mantojuma digitalizācija nodrošina atbalstu Eiropas iedzīvotāju dzīves kvalitātei. (21) Savukārt ziņojumā „Jaunā renesanse” teikts, ka digitalizācijas viens no uzdevumiem ir uzlabot sociālo struktūru un nostiprināt sociālo kohēziju. (51)

Neskatoties uz to, kontentanalīzes gaitā tika secināts, ka virkni ieguvumu ir iespējams grupēt kā tādus, kuriem piemīt sociāls ieguvums, jeb ieguvums visai sabiedrībai kopumā. Šos ieguvumus ir iespējams klasificēt sīkāk – ieguvumos, kurus rada iespēja sabiedrībai piekļūt un izmantot kultūras mantojumu digitālā veidā, un ieguvumos, kurus rada kultūras mantojuma saglabāšana digitālā formā pati par sevi.

Būtiskākais – un acīmredzamākais – sociālais ieguvums ir iespēja sabiedrībai piekļūt kultūras mantojumam. Jānorāda, ka digitalizācijas ieguvumu kontekstā piekļuve nav gluži tas pats, kas digitalizācijas darbības sfēru kontekstā. Bez šaubām, piekļuves ieguvumus rada digitalizācijas procesi, kas vērsti uz piekļuves nodrošināšanu, taču jāsaprot, ka piekļuves nodrošināšana pati par sevi nav un nevar būt digitalizācijas mērķis – tie ir piekļuves ieguvumi, kurus dēļ tiek veikta digitalizācija. Vēl vairāk, digitālā vide ir tikai viens no kanāliem, kurā kultūra tiek padarīta pieejama, līdz ar to piekļuves ieguvumi principā attiecas ne tikai uz digitālo vidi, bet uz vispārīgajiem ieguvumiem, kurus sabiedrībai sniedz kultūras pieejamība.

Piekļuve informācijai ir viena no cilvēka tiesībām, kas definēta UNESCO Cilvēktiesību deklarācijā, līdz ar to kultūras materiālu izvietošana piekļuvei tiešsaistē atbalsta šo tiesību īstenošanu. Uz to norāda IFLA Digitālo bibliotēku manifests, kurā uzsvērts, ka vienlīdzīga piekļuve cilvēces kultūras un zinātnes mantojumam ir katras personas tiesības. Šajā dokumentā tieši piekļuves aspekts tiek identificēts kā galvenais digitalizācijas ieguvums, nosakot, ka digitālās bibliotēkas misija ir sniegt tiešu piekļuvi gan digitālajiem, gan analogajiem informācijas resursiem strukturētā un autoritatīvā veidā. (33) Paziņojumā „i2010” teikts, ka materiālu, kas atspoguļo Eiropas bagātīgo vēsturi, kultūru un tās valodu daudzveidību, pieejamība tiešsaistē palīdzēs cilvēkiem novērtēt savu un citu Eiropas valstu kultūras mantojumu. (21) 2006. gada EK ieteikums norāda, ka pārveidošana ciparu formātā nodrošina plašāku piekļuvi kultūras materiāliem un dažos gadījumos ir vienīgais veids, kā padarīt šādus materiālus pieejamus nākamajām paaudzēm. (20)

Ziņojumā „Jaunā renesanse” piekļuve ir izvirzīta kā centrālais digitalizācijas apskats, deklarējot, ka attiecībā uz kopīgo kultūras mantojumu nav uzdevuma, kas būtu lielāks, un jautājuma, kas būtu steidzamāks, par šīs un nākamo paaudžu piekļuves nodrošināšanu šim mantojumam. Tajā teikts, ka digitalizācija nodrošinās plašāku un demokrātiskāku piekļuvi kultūrai un zināšanām pēc iespējas lielākam cilvēku skaitam, nediferencējot tos un neradot šķēršļus. Ziņojumā norādīts, ka digitalizācija piešķir pagātnē radītiem mākslas darbiem jaunu elpu, pārvēršot tos par lielisku priekšrocību, ko var izmantot katrs atsevišķais lietotājs, un deklarēts, ka piekļuves nodrošināšanai jāklūst par visu šajā jomā veikto iniciatīvu mērķi. (51)

Nedrīkst aizmirst, ka Eiropas Savienības kontekstā ļoti liela nozīme ir tam, ka no ES politikas viedokļa Eiropas kultūras mantojums veido vienu veselumu, kas izpausts virknē Eiropas valodu. Līdz ar to kā viena no problēmām, kas jārisina, lai uzlabotu piekļuvi digitālajam mantojumam Eiropas mērogā, ziņojumā „Jaunā renesanse” identificēta daudzvalodības problēma, rosinot risināt jautājumus, kas saistīti ar daudzvalodu meklēšanu un

automātisko tulkošanu. (51) Daudzvalodu piekļuves nozīme uzsvēta arī 2006. gada EK ieteikumā, norādot, ka šāda piekļuve padarītu kultūras mantojumu redzamāku un izceltu kultūras materiālu kopīgās īpašības. (20)

Nereti kā viens no ieguvumiem, kas saistīts ar piekļuvi informācijai, dokumentos minēts atbalsts informācijas sabiedrības attīstībai. Uz to ir norādīts Igaunijas digitalizācijas darba plānā, minot, ka kultūras mantojuma digitalizācija ir pirmais solis pretī sabiedrības attīstībai, kas balstīta uz zināšanām. Kultūras mantojuma uzglabāšana digitālā veidā ļauj visiem sabiedrības locekļiem to brīvi izmantot, padarot informāciju sasniedzamāku. (34) Arī ziņojumā „Jaunā renesanse” norādīts, ka digitalizācija ļaus dalīties ar Eiropas bagātīgo un daudzveidīgo kultūras mantojumu un palīdzēt izplatīt zināšanas informācijas sabiedrībā. (51)

Otrs acīmredzamais rezultāts, kuru nodrošina digitalizācija, ir kultūras mantojuma saglabāšana. Arī šajā gadījumā jāizšķir termina „saglabāšana” nozīme, raksturojot digitalizācijas darbības sfēru un digitalizācijas ieguvumus. Ja digitālā saglabāšana ir procesu kopums, kas vērsts uz to, lai digitālie materiāli būtu pieejami arī nākotnē, tad kultūras saglabāšana ir procesu kopums, kas vērsts uz kultūras kā fenomena degradācijas un vērtību izzušanas novēršanu. Līdz ar to digitālā kultūras saglabāšana ir tikai viens no līdzekļiem, ar kura palīdzību palīdzību tiek veikta kultūras saglabāšana.

Attiecībā uz šo digitalizācijas ieguvumu IFLA Digitālo bibliotēku manifestā norādīts, ka digitalizācija kalpo kā atbalsts kultūras attīstībai. (33) Lundas principu dokumentā teikts, ka digitalizācija saglabā un popularizē kultūras dažādību. (59) Ziņojumā „Jaunā renesanse” teikts, ka digitalizācija ir līdzeklis, kā cīnīties par Eiropas kultūras daudzveidību, saglabāt kultūras mantojumu nākotnes paaudzēm, piešķir jaunu elpu pagātnē radītajiem mākslas darbiem un ļauj radīt saikni starp pagātni un tagadni, sasaistīt tradicionālo ar moderno, samierināt jaunatni ar pagātni, paverot ceļu nākotnei. Tajā digitalizācija identificēta kā risinājums, kas aizsargā nenovērtējamās bagātības, ko rada Eiropas kultūra, un mantojumu, kas tiek sargāts un kuru nodot tālāk ir sabiedrības pienākums, nodrošinot, ka šis mantojums, laikam ritot, saglabājas kā dzīva vērtība un tajā dalās pēc iespējas plašāks cilvēku loks. (51)

Uz šo ieguvumu norādīts arī Igaunijas digitalizācijas darba plānā, kurā teikts, ka nacionālā kultūras mantojuma saglabāšana ir igauņu tautas, kā arī Igaunijas valsts pienākums gan attiecībā pret sevi, gan pret pasaules kultūru. Kultūras mantojuma kā viena veseluma mērķtiecīga saglabāšana jāveic ik dienas, arī attiecībā uz to mantojuma daļu, kurai uz doto mirkli nav acīmredzamas aktuālas vai politiskas nozīmes. (34) Lietuvas digitalizācijas programmā minēts, ka Lietuvas atmiņas institūcijas uzkrāj un glabā vērtīgu Lietuvas kultūras mantojumu, kas ir svarīgs pilsoniskuma, tautas pašapziņas un pašcieņas, modernās mākslas,

izglītības un brīvā laika realizēšanas avots. Digitalizējot kultūras mantojuma objektus, atmiņas institūcijas nodrošina tautas kultūras identitātes un savdabības saglabāšanu. (38) Ziņojums „Jaunā renesanse” uzsver, ka sabiedrībai draud briesmas zaudēt daļu no kultūras mantojuma tā vienkāršā iemesla dēļ, ka tam nevar piekļūt ar līdzekļiem un metodēm, kas tiek pašlaik izmantotas. Tajā norādīts, ka kultūras un mantojuma kā sabiedriskas vērtības aizsardzība un veicināšana ir kopīgs pienākums, kas noteikts Līgumā par Eiropas Savienību. Tas nozīmē cīnīties par kultūras daudzveidību un priekšplānā izvirzīt kopīgo kultūras mantojumu, saistot moderno ar tradicionālo, samierinot jaunanti ar pagātni, paverot ceļu nākotnei. (51)

Kultūras saglabāšana, protams, aplūkota arī no pavisam praktiska aspekta – riska, ka nenovēršami izzūd saglabātais kultūras mantojums, novēršanas viedokļa. Paziņojumā "i2010" norādīts, ka atsevišķos gadījumos digitalizācijas galvenais mērķis var būt tieši kultūras mantojuma saglabāšana, it īpaši attiecībā uz audiovizuālajiem materiāliem, minot piemēru, ka gada laikā Eiropas audiovizuālajos arhīvos neatgriezeniski iet bojā 10 00 stundu materiāla. (21) EK 2011. gada ieteikumā norādīts, ka digitālie materiāli ir jāpārvalda un jāuztur, jo citādi datnes var kļūt nesalasāmas, ja to uzglabāšanai izmantotais tehniskais nodrošinājums un programmatūra noveco, materiāli var pazust, ja laika gaitā uzglabāšanas ierīces sabojājas, turklāt tās var būt pārslogotas, ja jāapstrādā milzīgs apjoms jaunas un mainīgas informācijas. (19)

4.3.2.2. Atbalsts ekonomikai un radošumam

Otra nozīmīgākā digitalizācijas ieguvumu grupa ir saistīta ar to atbalstu, ko kultūras mantojuma digitalizācija sniedz ekonomikai un tautsaimniecībai, it īpaši radošajām industrijām. Dokumentos uzsvērts tas, ka kultūras mantojuma digitalizācija nerada tikai izmaksas, gluži otrādi, tā sniedz arī piensumu ekonomikai. IFLA Digitālo bibliotēku manifestā minēts, ka kultūras mantojuma digitalizācija nodrošina atbalstu ekonomikai, tūrismam un radošajām industrijām. (33) Lundas principu dokumentā norādīts, ka Eiropas kultūras un zinātnes zināšanu resursi ir unikāla publiskā vērtība, kas var kalpot kā stingrs pamats digitālā satura industriju attīstībai ilgtspējīgā zināšanu sabiedrībā, un uzsvērts, ka digitalizētie materiāli ir svarīgs resurss tūrismam un mediju industrijām. (59)

Paziņojumā „i2010” uzsvērts, ka digitalizācija ir atbalsts ekonomiskajai izaugsmei un jaunu darbavietu radīšanai. (21) Gan paziņojumā „i2010” (21), gan EK 2006. gada ieteikumā (20) norādīts, ka digitālie resursi var kļūt par informācijas plūsmas virzītājspēku, kalpot kā bagāts izejmateriāls pakalpojumu un produktu izveidei tūrisma un izglītības jomās, un veidot ievērojamu ietekmi uz uzņēmumiem, kas nodarbojas ar jaunu tehnoloģiju izstrādi. EK 2011.

gada ziņojumā minēts, ka IKT nozarēs notiek pāreja uz digitalizāciju, kas maina tradicionālos modeļus, pārveido vērtību ķēdes un pieprasa izmantot jaunus uzņēmējdarbības modeļus. Kultūras resursu digitalizācija un plašāka pieejamība piedāvā milzīgas iespējas ekonomikas jomā, turklāt tas ir būtisks nosacījums Eiropas kultūras un radošo spēju turpmākai attīstībai, kā arī lielākam rūpniecības potenciālam šajā jomā. Tajā norādīts, ka digitalizācija ir būtisks nosacījums Eiropas kultūras un radošo spēju turpmākai attīstībai, un pieminēts, ka digitalizēto kultūras mantojumu var atkārtoti izmantot, veidojot dokumentālās filmas, tūrisma lietojumprogrammas, spēles, animācijas un projektēšanas rīkus. (19)

Ziņojumā „Jaunā renesanse” minēts, ka digitalizācija ir svarīga digitālās ekonomikas sastāvdaļa, kas veicina uzņēmējdarbību un inovāciju, un sniedz komerciālas, ekonomiskas un izaugsmes iespējas, kā arī rada jaunas darba vietas. Tajā norādīts, ka nozīmīgs virziens ir pati digitalizācija, jo daļa digitalizācijas uzdevumu varētu tikt uzticēta privātajiem partneriem. Šo uzdevumu veikšanai būs nepieciešamas iekārtas, tādas, kā uzlaboti skeneri un uzlabots programnodrošinājums. Ja Eiropas uzņēmumi spēs attīstīt visefektīvākās tehnoloģijas un darba paņēmienus, tie būs pirmie ieguvēji no publiskā sektora līgumiem digitalizācijas jomā, rezultātā radot jaunas darba vietas.

Būtisks aspekts, kā uzsvērts ziņojumā „Jaunā renesanse”, ir tas, ka digitālais materiāls veicina jaunu tehnoloģiju un pakalpojumu izstrādi, lai varētu veikt digitalizāciju, digitālā materiāla saglabāšanu un novatorisku mijiedarbību ar kultūras materiālu, kā arī pats par sevi var stimulēt inovāciju un kļūt par pamatu jauniem pakalpojumiem tādās nozarēs kā tūrisms un izglītība. Tajā ieteikts, ka digitalizētajiem materiāliem jābūt pēc iespējas plašāk pieejamiem komercstruktūrām tā tālākai attīstīšanai, stimulējot materiāla izmantošanu jaunu informācijas produktu un pakalpojumu radīšanai. Ziņojumā norādīts, ka vidē, kur strauji aug mobilo lietojumprogrammu tirgus, plaši pieejams kultūras materiāls būs viens no galvenajiem resursiem jaunu pakalpojumu sniegšanā. (51)

Virknē dokumentu atsevišķi no atbalsta ekonomikai izcelts arī ieguldījums, kādu digitalizācija dot radošumam un radošajām industrijām. Tas var izpausties vismaz divos veidos – sniedzot atbalstu radošajām industrijām (tādējādi šis ieguvums pārklājas ar ieguvumu ekonomikai) un sniedzot atbalstu darbu autoriem un tiesību īpašniekiem.

Ziņojumā „Jaunā renesanse” norādīts, ka digitalizācijas uzdevums ir veicināt radošumu, it īpaši to personu, kuriem radošā darbība nav pamata nodarbe, kā arī aizsargāt Eiropas darbu radītāju intereses, nodrošinot to, ka darbu radītāji un visi tie, kas strādā pie šo darbu producēšanas un izplatīšanas, var baudīt sava darba augļus un jaunrades attīstībā nav šķēršļu. Ziņojumā uzsvērts, ka tas, ka kultūras preces ir pieejamas tiešsaistē, nenozīmē, ka

tām vienmēr jābūt pieejamām bez maksas. Digitalizācija nedrīkst būt iegants, lai samazinātu aizsardzību, kas piešķirta autoriem. Līdz ar to, ja uz darbu attiecas autortiesības, tad autoriem un darbu radītājiem viņu talants un pūles tiek atlīdzinātas, pērkot darbu tiešsaistē. (51) Savukārt Igaunijas digitalizācijas darba plānā norādīts nozīmīgs ieguvums, ka kultūras un jaunrades satura digitāla izplatīšana ir lētāka un ātrāka, kā arī autoriem un informācijas satura sniedzējiem ļauj sasniegt jaunas un lielākas mērķgrupas. (34)

4.3.2.3. Atbalsts izglītībai

Kā atsevišķu digitalizācijas ieguvumu ir iespējams izdalīt ieguvumu, kuru digitalizācija rada izglītības un zinātnes procesiem. Tiesa, uzreiz jāpiebilst, ka, atšķirībā no sociālajiem un ekonomiskajiem ieguvumiem, ieguvumi izglītībai analizētajos dokumentos tiek minēti tikai garāmejojot, nereti pat vienā teikumā kopā ar pārējiem ieguvumiem, un konkrētāku aprakstu par to, kā šis ieguvums varētu praktiski izpausties, faktiski nav. Spilgts piemērs ir, piemēram, atskaite par Somijas projekta „Nacionālā digitālā bibliotēka” izpildi, kurā vienā teikumā minēts, ka digitalizācijai un informācijas sabiedrības attīstībai ir nozīmīga ietekme uz kultūru, zinātņi un izglītību. (42)

Arī citos dokumentos šis ieguvums ir minēts, taču ļoti konspektīvi. Lundas principu dokumentā norādīts, ka digitalizētie materiāli ir svarīgs resurss izglītībai. (59) Ziņojumā „Jaunā renesanse” norādīts, ka digitalizācijas uzdevums ir dot ieguldījumu izglītībā, radīt priekšrocības visai izglītības sistēmai un nodrošināt stabilu pamatu izglītības un zināšanu izplatīšanai. (51) Gan 2006. gada, (20) gan 2011. gada EK ieteikumā minēts, ka digitalizēto kultūras mantojumu var izmantot mācībām, darbam un brīviem brīžiem, kā arī atkārtoti izmantot, gatavojot mācību un izglītības saturu. (19)

Igaunijas digitalizācijas darba plānā šim ieguvumam veltīts vairāk vērības. Tajā norādīts, ka digitalizācija sniedz jaunas iespējas mūžizglītībā, un tas, ka izglītības un zinātnes sektors tradicionāli ir bijis viena no atmiņas institūciju pamatmērķgrupām. Attīstoties elektroniskiem darba līdzekļiem un e-mācību metodēm, ir augušas arī šo mērķgrupu gaidas, un atmiņas institūcijām ir jāattīstās tāpat, sniedzot lietotāju vajadzībām atbilstošus risinājumus. Viens no uzdevumiem: veidot sadarbību starp atmiņas institūcijām un izglītības un zinātnes institūcijām. Lai to īstenotu, paredzēts aktīvi realizēt uz augstskolām un skolām mērķētas aktivitātes – seminārus nozares skolotājiem un pasniedzējiem par digitālā kultūras mantojuma izmantošanas iespējām; digitālā kultūras mantojuma izmantošanu, veidojot olimpiāžu jautājumus; aptauju veikšanu izglītības un zinātnes institūcijās, lai noskaidrotu digitālā kultūras mantojuma lietošanas vajadzības. Darba plānā ar praktiskiem piemērs raksturots, kā izglītības sektors iesaistās digitalizācijas procesos, minot, ka Igaunijas Izglītības

un zinātnes ministrija attīsta valodas datu bāzi, arhivē valodas lietojumu interneta vidē, digitalizē Igaunijas vēstures arhīvu un folkloras materiālus un rada vienotu vidi, kurā saglabāt un izmantot Igaunijas humanitāro izdevumu pilnus tekstus. (34)

4.3.2.4. Ieguvumi atmiņas institūcijām un valstij

Dokumentos minēti vēl vairāki digitalizācijas ieguvumi, kas nav pietiekami reprezentatīvi pārstāvēti, lai tos varētu iekļaut konceptuālajā modelī, taču būtu vismaz pieminami pētījuma tekstā. Viens no šādiem ieguvumiem ir ieguvums pašām atmiņas institūcijām, kas pats par sevi ir strīdīgs koncepts, jo principā digitalizācijai vajadzētu sniegt labumu sabiedrībai kopumā, nevis kalpot atmiņas institūciju interešu labā, kuru uzdevums ir nevis īstenot iekšējās vajadzības, bet kalpot sabiedrības interesēs. Neskatoties uz to ieguvums atmiņas institūcijām tiek pieminēts divos dokumentos, norādot, ka digitalizācija ir būtiska, lai atmiņas institūcijas saglabātu savu relevanci informācijas sabiedrībā un turpinātu pildīt savas funkcijas arī digitālajā vidē. Viens no šiem dokumentiem ir EK 2011. gada ieteikums, kurā minēts, ka Eiropas kultūras iestādēm būs vieglāk pildīt savu uzdevumu, nodrošinot piekļuvi Eiropas mantojumam un to aizsargājot digitālā vidē. (19)

Savukārt ļoti daudz uzmanības šim jautājumam pievērsts Igaunijas digitalizācijas darba plānā. Raksturojot digitālās informācijas laikmetu un atmiņas institūciju lomu tajā, tajā norādīts, ka atmiņas institūcijas informācijas sabiedrībā ir ne tikai pasīvi informācijas vācēji, – tās vienlaikus pilda jaunas lomas un jaunus pienākumus, kā labāk kalpot sabiedrībai, esot gan aktīviem digitālās informācijas uzglabātājiem un sargātājiem, gan šīs informācijas izmantošanas organizētājiem. Tieši informācija, kas top un tiek izplatīta digitāli, piešķir atmiņas institūcijām jaunu lomu – vienoties par principiem, kuru digitālo informāciju krāt un uzglabāt un kuru nē, kā to iegūt un aprakstīt, lai tā vislabāk atbilstu lietotāju gaidām; kā informāciju rentabli uzglabāt un padarīt ērti pieejamu visiem interesentiem un lietotājiem.

Tajā norādīts, ka digitālās informācijas īpašības nosaka jaunu funkciju ieviešanu iestādēs, kas uztur kultūras vērtības. Digitalizēšanas mērķis ir kultūras vērtību pieejamības uzlabošana, iepazīstināšana ar krājumiem, atmiņas institūciju popularizēšana, labākas veids apjomīgas informācijas aplūkošanai un analizēšanai, analogo oriģinālu aizsardzība utt. Digitālā kopija ļauj netieši samazināt analogā objekta izmantošanas biežumu, būtiski atvieglo un padara efektīvāku lietotāju apkalpošanu, kā arī ļauj izstrādāt jaunus (e-) pakalpojumus. Tā kā digitālā kultūras mantojuma uzglabāšanas un izmantošanas principi ir vienādi visām atmiņas institūcijām, rodas jaunas sadarbības iespējas, kā arī iespēja izstrādāt centralizētas un ilglaicīgas digitālas uzglabāšanas un vienotas izmantošanas risinājumus. Veiksmīgi koordinēta vienotu risinājumu izstrāde noteiktām nozarēm ļaus ietaupīt izdevumus, kas

nepieciešami digitalizācijas tehnoloģijām, digitālai uzturēšanai un piekļuves nodrošināšanai digitālajam kultūras mantojumam. Digitalizācija ļauj samazināt pakalpojuma sniegšanai nepieciešamo laiku; ātra informācijas sadalīšana un apmaiņa starp dažādām institūcijām padara informācijas lietošanu ļoti vienkāršu. Tādējādi institūcijas, kas piedāvā elektroniskos pakalpojumus, ietaupa attiecībā uz darbinieku laiku un skaitu. Digitālo kopiju izveide atmiņas institūcijām ļauj samazināt to analogo oriģinālu lietošanas biežumu, tādējādi tiek gūts ievērojams izmaksu ietaupījums, kas radies restaurēšanas laikā.

Ir pieaugušas arī lietotāju gaidas attiecībā uz kultūras mantojuma vienotu izmantošanu, neatkarīgi no tā, kur tas tiek uzglabāts. Vienotu standartu un sistēmu ieviešana palielina atmiņas institūciju darba caurskatāmību un pakalpojumu uzticamību. Tieši uzticības saglabāšanas priekšnosacījums ir mūsdienu prasībām atbilstošu e-pakalpojumu un digitālā kultūras mantojuma piedāvāšana lietotājiem. Visbeidzot dokumentā norādīts, ka atmiņas institūcijas ir uz zināšanām balstītas sabiedrības pamats tikai tad, ja tās spēj attīstīties. Vienoti un vienlīdzīgi pieejami elektroniskie pakalpojumi, kas piedāvā digitālo saturu, uzlabos atmiņas institūciju darba un pakalpojumu kvalitāti. Digitālais kultūras mantojums ne vien ļauj atmiņas institūcijām nodrošināt jaunus e-pakalpojumus, bet arī attīstīt jaunus pakalpojumus, izmantojot digitālā kultūras mantojuma digitālo saturu, tai skaitā sadarbojoties ar dažādu nozaru privātuzņēmumiem. (34)

Vēl viena ieguvumu grupa, kas identificēta dažos dokumentos, varētu tikt dēvēta par ieguvumiem valstij. Šis ieguvums primāri saistīts ar valsts tēlu un iekļaušanos starptautiskajā apritē. Tā, piemēram, Igaunijas digitalizācijas darba plānā norādīts, ka viens no digitalizācijas ieguvumiem būs Igaunijas iesaistīšanās Eiropas kultūras mantojuma saglabāšanas procesā, kā arī iespēja padarīt valsti atpazīstamāku un uzlabot tās tēlu. (34) Arī Lietuvas digitalizācijas programmā kā ieguvums norādīta iespēja Lietuvai piedalīties integrētās Eiropas kultūras mantojuma vides izveidē. (38)

4.3.3. Digitalizācijas uzdevumu tipi

Plānojot un īstenojot pasākumus, kas ietilpst kādā no digitalizācijas sfērām un vērsti uz viena vai vairāku digitalizācijas rezultātu sasniegšanu, organizācijām ir jārisina pavisam praktiskas problēmas un jāizvirza tikpat praktiski mērķi un uzdevumi šo problēmu risināšanai, kas var būt finansiāla, organizatoriska, tehniska vai juridiska rakstura. Līdz ar to jebkurš mērķis vai uzdevums, kas tiek izvirzīts digitalizācijas stratēģiskās plānošanas procesā, attiecas uz kādu no digitalizācijas sfērām – digitalizāciju, saglabāšanu vai pieejamību –, ir vērsts uz kāda no digitalizācijas ieguvumiem sasniegšanu, un tas atbilst kādam no šiem četriem digitalizācijas uzdevumu tipiem.

4.3.3.1. Organizacionāla rakstura uzdevumi

Vislielākā uzmanība visos aplūkotajos dokumentos pievērsta digitalizācijas organizatoriskajiem aspektiem. Sprotams, tieši organizacionālie uzdevumi tipiski tiek risināti ar stratēģiskās plānošanas palīdzību, kamēr finansiālie, tehniskie un juridiskie jautājumi nereti tiek risināti jau stratēģiju īstenošanas gaitā, operacionālajā līmenī. Visvairāk uzmanības analizētajos dokumentos pievērsts jautājumiem, kas attiecas uz digitalizācijas plānošanu un koordinēšanu, sadarbību starp institūcijām; virkne jautājumu attiecas uz darbinieku prasmēm, tehnisko sadarbību un standartiem, kas gan varētu tikt attiecināti uz tehnisko sfēru, lai gan tikpat labi pēc savas būtības ir arī organizatoriski risinājumi jautājumi.

Būtiskākais organizatoriskas dabas jautājums, kas risināms, plānojot digitalizāciju nacionālā līmenī, bez šaubām, ir šādas plānošanas esamība kā tāda. IFLA Digitālo bibliotēku manifestā norādīts, ka daudzas valstis jau ir izveidojušas nacionālās digitalizācijas programmas, un nav šaubu, ka daudzas vēl to izdarīs, kā par to valstis vienojušās pasaules informācijas sabiedrības samitā. IFLA manifestā norāda, ka tā atbalstīs šos centienus un mudinās veidot kā starptautiskas un nacionālas, tā atsevišķu bibliotēku un partnerību iniciatīvas. Tāpēc IFLA aicina valstu valdības, starpvaldību organizācijas un sponsorus atzīt digitālo bibliotēku stratēģisko nozīmi un aktīvi atbalstīt to attīstību, aicina nodrošināt integrētu bibliotēku un arhīvu plānošanu, un norāda, ka nacionālās e-stratēģijas var kalpot kā stingrs pamats šai plānošanai. IFLA norāda, ka digitālo bibliotēku stratēģiskajiem plāniem vajadzētu aplūkot izglītota personāla, adekvātu ēku un infrastruktūras, plānošanas, finansēšanas un mērķu izvirzīšanas jautājumus. (33)

Paziņojumā „i2010” kā viena no digitalizācijas problēmām minēts tas, ka dalībvalstīs nav skaidras politikas par saglabāšanu ciparu formātā. (21) Šīs pašas bažas tiek atkārtotas arī EK 2006. gada ieteikumā, norādot, ka dalībvalstīm nav skaidras un vispusīgas politikas attiecībā uz digitālā satura saglabāšanu nākamajām paaudzēm, (20) un EK 2011. gada ieteikumā, kurā teikts, ka vairākās dalībvalstīs nav ieviesta skaidra un visaptveroša politika šajā jomā. (19) Uzreiz jāpiebilst, ka visos šajos dokumentos tas tiek teikts digitālās saglabāšanas kontekstā, taču uzmanīgu dara tas, ka šī problēma minēta kā 2001. gada, tā 2011. gada dokumentos, kas liecina, ka tā acīmredzot ir pietiekami sarežģīta, ja jau virkne Eiropas valstu to nav atrisinājušas 10 gadu laikā.

Plānošanas neesamība vai nepietiekama digitalizācijas procesu plānošana rada virkni problēmu, no kurām centrālās ir centienu fragmentārums un centienu duplicēšanās. Lundas principu dokumentā minēts, ka digitalizācijas aktivitātes ir fragmentētas un atkarīgas no politikas dokumentiem un mehānismiem atšķirīgās dalībvalstīs, un norādīts, ka vienota

skatījuma uz to, kas jau ir digitalizēts un kā digitalizācija tiek plānota, neesamība var novest pie resursu, pūļu un investīciju duplicēšanās. (59) Paziņojumā „i2010” uzsvērts, ka pasākumi ir sadrumstaloti un to virzība ir samērā lēna, un nav novērsta darbu atkārtota digitalizācija, kas risināma vienīgi veicot pastāvīgu darbu koordināciju valsts un Eiropas līmenī. (21) Arī EK 2006. gada ieteikumā minēts, ka digitalizācijas pasākumiem ir fragmentārs raksturs. (20) 2011. gada EK ieteikumā šāda problēma nav minēta, taču tas satur virkni ieteikumu, kas ir veltīti tam, lai uzlabotu digitalizācijas plānošanu, kas liecina par to, ka problēma acīmredzot nav pilnībā atrisināta. (19)

Līdz ar to šajos dokumentos liela uzmanība pievērsta jautājumiem, kas attiecas uz digitalizācijas rezultatīvo rādītāju plānošanu un atskaitīšanos par paveikto. Nepieciešamība izstrādāt un popularizēt savietojamus digitalizācijas kvantitatīvos rādītājus identificēta jau Lundas principu dokumentā. (59) Acīmredzot šī problēma arī nav nemaz tik vienkārši atrisināma, jo gan EK 2006. gada, (20) gan 2011. gada ieteikumā dalībvalstis aicinātas veikt digitalizācijas plānošanu un atskaitīties par paveikto, tai skaitā par digitalizācijā ieguldīto finansējumu. 2011. gada EK ieteikumā piebilsts, ka dalībvalstīm izvirzītos digitalizācijas mērķus būtu vieglāk īstenot, ja tiktu sagatavoti pārskati par esošajiem un plānotajiem digitalizācijas pasākumiem un noteikti kvantitatīvi mērķi. (19)

Kā jau minēts, ļoti bieži plānošanas nozīme tiek minēta, aplūkojot tieši digitālās saglabāšanas jautājumus. EK 2006. gada ieteikumā norādīts, ka dalībvalstīm nepieciešams izstrādāt stratēģijas digitālā mantojuma saglabāšanai, (20) un šis aicinājums atkārtots arī 2011. gada ieteikumā, norādot, ka dalībvalstīm nepieciešams stiprināt digitālā materiāla ilgtermiņa saglabāšanas jomā izstrādātās valsts stratēģijas un atjaunināt rīcības plānus par šo stratēģiju īstenošanu. (19)

Lielā mērā plānošana ir nepieciešama tāpēc, lai realizētu koordināciju, pēc iespējas efektīvāk izmantotu pieejamos resursus un novērstu centienu dublēšanos. Lundas principu dokumenta galvenais uzdevums ir risināt tieši digitalizācijas programmu, kas ir viens no uzdevumiem, kas definēts „eEurope 2002” rīcības plānā. Lundas principu dokumentā norādīts, ka šī jautājuma risināšanai nepieciešams izveidot pastāvīgas digitalizācijas koordinācijas darba grupas digitalizācijas procesu koordinācijai nacionālā un Eiropas līmenī. Tajā dalībvalstis aicinātas izveidot nacionālus digitalizācijas projektus vai digitālo saturu apkopojošus resursus, izmantojot kopīgus standartus un tehnoloģijas, kas nodrošina šo resursu kvalitāti, lietojamību un ilgtermiņa piekļuvi. (59) Neskatoties uz to, ka šādi aicinājumi izskanējuši jau 2001. gadā, arī 2009. gadā tapušajā augsta līmeņa ekspertu darba grupas

ziņojumā izteikts aicinājums koordinēt saglabāšanas iniciatīvas reģionālā, nacionālā un Eiropas līmenī, lai novērstu centienu dublēšanu. (27)

Šis uzdevums vēl asākā formā formulēts ziņojumā „Jaunā renesanse”, kurā teikts, ka digitalizācijas pienākumu izpildi nedrīkst atstāt katras kultūras iestādes ziņā, bet digitalizācija jāorganizē un stratēģiski jāplāno valsts līmenī, lai to pēc iespējas vairāk optimizētu un veicinātu sinerģiju un labas prakses apmaiņu. Tāpēc ir jāprasa, lai katra dalībvalsts izstrādā stratēģisko plānu un sniedz informāciju par to Eiropas līmenī. Ziņojumā identificēta arī centienu dublēšanās problēma, norādot, ka, lai pieejamos budžetus izmantotu visoptimālākajā veidā, pirmām kārtām jāizvairās no viena un tā paša objekta vairākkārtējas digitalizācijas. (51)

Arī EK 2011. gada ieteikumā dalībvalstis aicinātas apsvērt iespējas, kā optimizēt digitalizācijas jaudas izmantojumu un panākt apjomradītus ietaupījumus, kas varētu nozīmēt kultūras iestāžu digitalizācijas centienu apvienošanu un pārrobežu sadarbību, kā arī digitalizācijas kompetences centru izveidi Eiropā. Šajā ieteikumā izteikts aicinājums izveidot valstu agregatorus, kas saturu no dažādiem domēniem apkopo portālā „Europeana”, vai uzlabot to darbību, kā arī sekmēt pārrobežu agregatorus konkrētās nozarēs vai konkrētās tēmās. (19)

Papildus digitalizācijas procesu koordinācijai analizētajos dokumentos nereti tiek minēta arī sadarbība valstu un institūciju līmenī, tai skaitā attiecībā uz labākās prakses apmaiņu. Nodrošināt labākās prakses un prasmju apmaiņu aicina gan IFLA manifests, (33) gan Lundas principu dokuments. (59) IFLA manifestā bibliotēkas tiek aicinātas sadarboties ar citām kultūras un zinātnes atmiņas institūcijām. (33) Gan 2006. gada, (20) gan 2011. gada EK ieteikums aicina dalībvalstis apmainīties ar informāciju par stratēģijām un rīcības plāniem digitālās saglabāšanas sfērā, kā arī saskaņot digitāli dzimušo dokumentu deponēšanas praksi. 2011. gada EK ieteikumā norādīts, ka dalībvalstu saskaņota rīcība, digitalizējot savu kultūras mantojumu, ļautu atbilstīgāk atlasīt materiālus un izvairīties no darbību pārklāšanās. (19)

Uz sadarbību institūciju starpā aicināts ziņojumā „Jaunā renesanse”, kurā dalībvalstis aicinātas veicināt uzņēmēju partnerattiecības ar kultūras iestādēm, zināšanu partnerības starp kultūras iestādēm, augstskolām un uzņēmumiem, kā arī stratēģiskas partnerības Eiropas un starptautiskā līmenī jaunu tehnoloģiju un lietojumprogrammu jomā saistībā ar kultūras mantojumu. (51) IFLA digitālo bibliotēku manifestā valstis aicinātas arī veikt konsultācijas ar visām iesaistītajām pusēm, tai skaitā tiesību īpašniekiem un iedzīvotājiem, kuru mantojums tiek digitalizēts, taču šāds uzdevums, vismaz attiecībā uz iedzīvotājiem, kuru mantojums tiek digitalizēts, citos dokumentos netiek pieminēts. (33)

Sadarbība nereti izpaužas arī kopīgu standartu un protokolu izmantošanā, kas nodrošina sistēmu un datu sadarbību. Uz šo sadarbības aspektu norādīts IFLA manifestā, aicinot digitālo bibliotēku iniciatīvas nodrošināt sistēmu tehnisko sadarbību, kas balstīta uz atvērtiem standartiem. (33) Standartiem uzmanība pievērsta arī EK ieteikumos – 2006. gadā dalībvalstis aicinātas ievērot vienotus standartus, (20) toties 2011. gadā dalībvalstis aicinātas nodrošināt sadarbību ar „Europeana”, aicinot tās izmantot kopīgos digitalizācijas standartus, kurus definējis portāls „Europeana” sadarbībā ar kultūras iestādēm, lai panāktu digitalizēto materiālu savstarpēju izmantojamību Eiropas līmenī. (19)

Visbeidzot atsevišķos dokumentos pieminēts arī tāds būtisks uzdevums digitālo bibliotēku pārvaldībā kā nodrošināt to ilgtspēju. Gan IFLA digitālo bibliotēku manifests, (33) gan ziņojums „Jaunā renesanse” aplūko saglabāšanas pasākumu ilgtspējas jautājumu, norādot, ka valstīm jānodrošina digitalizēto resursu ilgtspēju. Ziņojumā „Jaunā renesanse” ilgtspējas jautājums aplūkots arī „Europeana” kontekstā, norādot, ka dalībvalstīm jānodrošina digitālo bibliotēku portālu ilgtspēja, jo īpaši to agregatoru ilgtspēja, kas apkopo saturu pa valstīm un/vai jomām un sagatavo materiālu portālam „Europeana”. (51) Zināmā mērā ilgtspējas uzdevumi gan ir attiecināmi uz finansēšanas jautājumiem, taču tikpat labi tos var attiecināt arī uz organizacionālo sfēru, jo ilgtspējīgs finansējums, nenoliedzami, ir plānošanas jautājums.

Zināmā mērā uz organizacionālo sfēru ir attiecināmi arī jautājumi, kas saistīti ar prasmēm, jo arī prasmju un kompetenču attīstīšana ir atkarīga no to plānošanas. No starptautiskajiem dokumentiem jautājums par nepietiekamām prasmēm digitalizācijas jomā gan tiek pieminēts tikai paziņojumā „i2010”, kurā norādīts, ka nepieciešamas organizatoriskas izmaiņas atmiņas institūcijās, tai skaitā personāla prasmju aktualizēšana, nepieciešams modernizēt darbinieku prasmes, kā arī norādīts, ka netiek nodrošināta labās prakses apmaiņa. (21) Tas, ka šī problēma nav minēta jaunākos dokumentos, vedina domāt, ka šī problēma šobrīd vairs netiek uzskatīta par aktuālu, taču šo pieņēmumu apgāž fakts, ka jautājums par prasmēm tomēr tiek apskatīts nacionālajā stratēģijās.

Arī nacionālajās stratēģijās organizacionālajiem jautājumiem tiek pievērsta ļoti liela vērība, it īpaši koordinācijas jautājumam. Lietuvas digitalizācijas koncepcijā norādīts, ka ir sarežģīti novērtēt esošo Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas stāvokli, jo dati par digitalizācijas iniciatīvām un to rezultātiem netiek ievākti sistemātiski, kā arī nav noteikta kultūras mantojuma digitalizācijas kontroles kārtība, kas ļautu vērtēt Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas politikas mērķu un uzdevumu īstenošanu un kopējo digitalizācijas progresu Lietuvā. Kultūras mantojuma digitalizācija Lietuvā norisinās fragmentēti,

digitalizācijas projekti ir atsevišķi, tiem ir īslaicīgi mērķi, un pēc projekta beigām ne vienmēr tiek nodrošināta digitalizēto kultūras mantojuma objektu saglabāšana un pieejamība. Lietuvas atmiņas institūcijas digitalizējamās kultūras mantojuma objektus parasti izvēlas ņemot vērā savu fondu saturu un stāvokli, savstarpēji nesadarbojoties un neņemot vērā citu iestāžu un institūciju īstenotos projektus, tādēļ bieži darbības tiek dublētas un resursi netiek izmantoti efektīvi.

Lai risinātu šīs problēmas kā viens no programmas centrālajiem uzdevumiem izvirzīts digitalizācijas centru izveide, kas ļautu koordinēt kultūras mantojuma digitalizāciju valsts mērogā. Šo kompetences centru funkcijas būtu citu atmiņas institūciju iesaistīšana digitalizācijas pasākumos, metodiskās palīdzības sniegšana, sadarbības digitalizācijas jomā veicināšana valsts un starptautiskajā mērogā, Lietuvas atmiņas institūcijās digitalizēto kultūras mantojuma objektu integrēšana kopējā digitālajā Eiropas kultūras mantojuma vidē, digitalizācijas objektu saskaņota atlase un iekļaušana digitalizācijai paredzēto kultūras objektu sarakstā, digitalizācijas jomas tirgus un lietotāju ilgtermiņa vajadzību pētījumu veikšana, digitalizācijas pasākumu valstī regulāra analīze un digitalizācijas jomas informācijas izplatīšana valsts un starptautiskajā līmenī. Šie digitalizācijas centri darbotos kā digitalizēto objektu glabātuves, nodrošinātu portāla „epaveldas.lt” funkcionēšanu un nepārtrauktību, integrētu tajā visu nozaru atmiņas institūcijās izveidoto digitālo saturu, kā arī nodrošinātu to, lai atmiņas institūcijās tiktu piemērots kultūras ministra apstiprināts vienots digitālā satura izveidošanas, glabāšanas un piekļuves standarts.

Programmā norādīts arī uz nepieciešamību attīstīt personāla prasmes. Dokumentā teikts, ka jaunu digitalizēto kultūras mantojuma objektu formu rašanās, kā arī informāciju tehnoloģiju un datortehnikas pielietošana atmiņas institūciju darbībā, ietekmē to darbinieku profesionālo iemaņu attīstību. Strauji pieaug vajadzība pēc speciālistiem, kuru kvalifikācija būtu atbilstoša jaunajam darba raksturam, palielinās arī nepieciešamība pēc darbinieku menedžmenta un tehnoloģiju kompetencēm. Daudzās atmiņas institūcijās jūtams digitalizācijas speciālistu trūkums, trūkst nepieciešamās informācijas, digitalizācijas apmācību, speciālistu palīdzības un zinātnisko darbu par kultūras mantojuma digitalizāciju. Tādēļ nepieciešams organizēt digitalizācijas nozares darbinieku apmācības programmas, kuras palīdzētu iegūt un attīstīt nepieciešamās iemaņas, iepazīstinātu digitalizācijas nozares darbiniekus ar labāko praksi, kā arī paaugstinātu pašu atmiņas institūciju izpratnes līmeni par digitalizāciju.

Attiecīgi dokumentā izvirzīti šādi digitalizācijas programmas mērķi, kas attiecas uz organizacionālo sfēru:

- veicināt atmiņas institūciju digitalizācijas speciālistu kompetences paaugstināšanu;
 - standartizēt kultūras mantojuma digitalizācijas, saglabāšanas un piekļuves procesus;
 - sagatavot 6 metodiskos informācijas līdzekļus par kultūras mantojuma digitalizāciju;
 - veikt 5 pētījumus par Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas stāvokli un tā izmaiņām;
 - nodrošināt 90% digitālā satura izveidošanas, saglabāšanas un piekļuves standartu savietojamības līmeni;
 - izstrādāt un pielāgot 3 (kopā 15) digitālā satura izveidošanas, saglabāšanas un pieejamības standartus, Lietuvas personvārdu, apvidvārdu un vietvārdu klasifikatorus.
- (38)

Somijas „Nacionālās digitālās bibliotēkas” viens no projekta projekta mērķiem ir radīt vienotu struktūru arhīvu, bibliotēku, muzeju un citu organizāciju, kas iesaistītas kultūras mantojuma saglabāšanā, saturam un pakalpojumiem. Kā būtisks projekta blakus produkts ir identificēta pieaugoša sadarbība starp atmiņas institūcijām, gan starp sektoriem, gan starp institūcijām sektoru ietvaros. Sadarbību veicina iespēja vieglāk un efektīvāk izmantot kopīgus pakalpojumus, sistēmām, aprakstīšanas noteikumiem un citiem procesiem kļūstot unificētākiem. Svarīga projekta sastāvdaļa, kas veicina sadarbību, ir kompetenču attīstība. Tās nodrošināšanai projektā tika izmantots intensīvs komandu darbs, savstarpēja apmācīšana, aktīva prasmju attīstīšana un starptautiskā sadarbība. (42)

Igaunijas digitalizācijas darba plāna viens no mērķiem ir koordinēta sadarbība digitālā kultūras mantojuma veidošanas, uzglabāšanas un lietošanas jomā. Dokumentā atzīts, ka par mērķi izvirzītā koordinēšanas tīkla izveide, kas informētu Igaunijas atmiņas institūcijas par savstarpējo attīstību un paceltu Igaunijas idejas līdz Eiropas līmenim, vēl pilnvērtīgi nedarbojas. Līdz ar to kā viens no darba plāna ietvaros īstenojamajiem uzdevumiem ir izvirzīts uzlabot digitalizācijas koordinēšanas modeli, lai digitalizācijas kompetence nonāktu arī līdz mazākām atmiņas institūcijām, uzlabot atmiņas institūciju IT kompetenci ar mācībām un tālākizglītību, nodrošināt līdzšinējo investīciju un darbību turpinājumu, izmantojot koordinētu digitalizācijas un digitālās uzglabāšanas programmu.

Lai īstenotu digitalizācijas koordināciju, jau 2004. gada jūnijā Igaunijā izveidota Kultūras mantojuma digitalizācijas padome, kuras uzdevums ir vadīt Igaunijas kultūras mantojuma digitalizācijas darbus un plānot ar digitālā kultūras mantojuma pārvaldīšanu, izmantošanu un uzglabāšanu saistītās darbības. Padome darbojas kā Kultūras ministrijas konsultatīvs orgāns, kas realizē kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģijas principus valsts ietvaros un ir licis pamatus institūciju informācijas tīkla izveidei digitālā kultūras mantojuma

jomā, kā arī veido un realizē kultūras mantojuma digitalizācijas attīstības plānu. Savukārt digitalizācijas koordināciju, tāpat kā Lietuvā, reāli īsteno digitalizācijas kompetences centri, kuru uzdevumi ir izstrādāt norādījumus, kvalitātes prasības un standartus digitalizācijas jomā, izstrādāt sagatavot vienotu valsts kultūras mantojuma digitalizācijas politiku un kvalitātes prasību norādījumus, piedāvāt regulāras apmācības kultūras mantojuma jomā un sniegt digitālās uzglabāšanas konsultāciju pakalpojumus. (34)

4.3.3.2. Finansiāla rakstura uzdevumi

Digitalizācijas finansēšana nenoliedzami ir viens no būtiskākajiem uzdevumiem, kas jārisina digitalizācijas nodrošināšanai. To, ka viens no galvenajiem valstu uzdevumiem digitalizācijas atbalstā ir digitalizācijas finansēšana, norāda IFLA digitālo bibliotēku manifesti. (33) Ļoti ass attiecībā uz finansēšanas jautājumu risināšanu ir ziņojums „Jaunā renesance”, kurā norādīts, ka kultūras mantojuma digitalizācija ir publisko institūciju atbildība, un to nedrīkst uzticēt privātajam sektoram, kas ne vienmēr rīkojas sabiedrības interesēs un rūpējas par centienu ilgtspēju, līdz ar to par finansējumu primāri ir atbildīga valsts, piebilstot, ka attiecībā uz kultūras mantojumu nedz digitalizācijas uzdevuma apmērs, nedz pašreizējā finanšu krīze nevar būt iegansts, lai nerīkotos, tāpēc dalībvalstis tiek aicinātas palielināt savus digitalizācijai paredzētos budžetus un mazināt plaisu starp kultūras kolekciju digitalizācijai vajadzīgajiem ieguldījumiem un pašreizējo finansējuma līmeni. (51) Tikpat strikts šajā ziņā ir EK 2011. gada ieteikums, kurā teikts, ka par dalībvalstīs esošo kolekciju digitalizāciju pirmām kārtām ir atbildīgas valstu valdības un reģionu pašvaldības, tāpēc finansējums jādara pieejams no dalībvalstu budžetiem. (19) Gan ziņojumā „Jaunā renesanse”, (51) gan 2011. gada EK ieteikumā dalībvalstīm noteikts, ka publiskais finansējums digitalizācijas projektiem būtu piešķirams tikai ar nosacījumu, ka digitalizētais materiāls pēc tam būs pieejams portālā „Europeana”. (19)

Paziņojumā „i2010” norādīts, ka digitalizācijai ir nepieciešami ieguldījumi, kas pārsniedz to iestāžu līdzekļus, kuru pārziņa ir attiecīgā informācija; (21) līdzīgs secinājums veikts arī ziņojumā „Jaunā renesanse”. (51) Kā viens no iespējamiem risinājumiem finansējuma problēmām šajos dokumentos tiek saskatīta sadarbība starp privāto un publisko sektoru. Jau paziņojumā „i2010” minēts, ka maz tiek izmantotas partnerattiecības ar privāto sektoru un privātā sektora finansējums, un nepieciešama lielāka sadarbība starp valsts un privātā sektora dalībniekiem. (21) Ievērojama loma šim aspektam piešķirta augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā, kurā sniegtas detalizētas vadlīnijas tam, uz kādiem principiem būtu jāorganizē šī sadarbība. (27) Uz šo iespēju norādīts arī EK 2011. gada ieteikumā, kurā teikts, ka dalībvalstīm jāsekmē kultūras iestāžu un privātā sektora partnerības,

lai radītu jaunus kultūras materiālu digitalizācijas finansēšanas veidus un stimulētu materiālu inovatīvu izmantošanu, pievienojot ieteikumam pielikumu, kurā postulētas vadlīnijas šīm sadarbībām. (19) Ziņojumā „Jaunā renesanse” norādīts, ka ilgtermiņā dalībvalstis varētu motivēt privāto līdzekļu ieguldīšanu digitalizācijā, piemērojot nodokļu atlaides. (51) Kā vēl viens digitalizācijas finansēšanas avots dalībvalstīm vairākos dokumentos tiek ieteikti ES struktūrfondi.

Ziņojumā „Jaunā renesanse” norādīts, ka jāveicina privāto partneru iesaistīšanās digitalizācijas procesos, vienlaikus norādot, ka publiskajam sektoram jāuzņemas galvenā atbildība par digitalizācijas finansēšanu un dalībvalstīm vajadzēs ievērojami palielināt savus ieguldījumus digitalizācijā, piebilstot, ka finanšu krīze nevar būt par iemeslu bezdarbībai šajā jomā. Tajā teikts, ka privātais finansējums digitalizācijas jomā ir tikai papildinājums publiskā sektora ieguldījumiem, un to nedrīkst uzskatīt par publiskā finansējuma aizstājēju, kā arī norādīts, ka digitalizācija principā ir jāfinansē valsts vai reģiona, nevis Eiropas līmenī. Dokumentā piedāvāts no Eiropas līdzekļiem finansēt portālu „Europeana”, skatot digitalizāciju un „Europeana” portālu kā vienotu veselumu, kurā dalībvalstis atbildīgas par digitalizācijas finansēšanu un valstu agregatoru izveidi, savukārt ES par „Europeana” uzturēšanu. (51)

Igaunijas digitalizācijas darba plānā norādīts, ka jāņem vērā, ka digitalizācija ir dārgs un darbietilpīgs process. Digitalizācijai nepieciešamā tehniskā aprīkojuma iegāde un darbinieku apmācība ir tikai daļa no kopējā procesa, kas papildus sevī ietver arī digitalizējamā materiāla izvēli, autora un citu intelektuālā īpašuma tiesību noskaidrošanu, digitalizāciju, aprakstīšanu un metadatu sagatavošanu, kvalitātes kontroli, lietotāju piekļuves nodrošināšanu digitalizētajam materiālam. Ievērojamas izmaksas prasa arī digitālā materiāla uzglabāšana, kas iedalās iedalās sākotnējām investīcijām nepieciešamās informācijas tehnoloģiju bāzes un darba līdzekļu iegādē un izmaksās, kas nepieciešamas nepārtrauktai digitālā arhīva pārvaldei. Tā kā tieši sākotnējās investīcijas, kas nepieciešamas digitālā arhīva izveidošanai, potenciāli ir ļoti lielas, atmiņas institūcijām ir lietderīgi sadarboties, iegādājoties nepieciešamo infrastruktūru un iekārtas, un savstarpēji sadalīt izdevumus, kas saistīti ar digitālā arhīva uzturēšanu. Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka kultūras vērtību digitalizācija un to uzglabāšana digitālā veidā neaizstāj nepieciešamību saglabāt un uzglabāt analogos objektus. Līdz ar to kā viens mērķiem Igaunijas digitalizācijas darba plānā izvirzīts mērķis piesaistīt digitālā satura radīšanai nepieciešamo papildu finansējumu un atbalstu. Tai pat laikā darba plānā arī noteikts, ka digitalizācijai tiek piešķirti arī Igaunijas valsts līdzekļi – kopumā 12-13 miljoni eiro 6 gadu periodā. (34)

Lietuvas digitalizācijas programmā norādīts, ka iniciatīvas rada ilgtermiņa saistības, kas regulāri prasa lielas investīcijas. Īstenotajām kultūras mantojuma digitalizācijas iniciatīvām nav regulāra finansējuma, tādēļ jāizveido atmiņas institūciju stratēģiskās darbības un finansiālā atbalsta garants, nodrošinot digitalizācijas pasākumu ilgtspēju. Lietuvā ar lēmumu par šīs programmas apstiprināšanu tiek noteikts, ka tā tiek finansēta ar ES struktūrpalīdzības līdzekļiem, kā arī no līdzekļiem, ko piešķir institūcijas, kas atbildīgas par programmas izpildi, asignācijām un citiem LR tiesību aktos noteiktajā kārtībā saņemtajiem līdzekļiem. (38)

4.3.3.3. Juridiska rakstura uzdevumi

Ne mazāk nozīmīgi ir stratēģiskās plānošanas ietvaros definētie uzdevumi, kas attiecas uz juridisko sfēru. Lielākoties šī tipa uzdevumi attiecas uz jautājumiem, kas saistīti ar digitālo materiālu piekļuvi, taču virkne uzdevumu attiecas arī uz digitālo saglabāšanu. Vairumā gadījumu juridiskie jautājumi ir saistīti ar autortiesību sfēru. Tā kā juridisko jautājumu risināšana ir nacionālo likumdevēju kompetencē, šie jautājumi ir neatņemama nacionālo stratēģiju, kā arī starptautisko rekomendējošo dokumentu, kas attiecas uz digitalizācijas sfēru, sastāvdaļa. Uz šo aspektu norādīts arī IFLA Digitālo bibliotēku manifestā, aicinot valstis nodrošināt nepieciešamo likumdošanas atbalstu digitalizācijai. (33)

Jau Lundas principu dokumentā identificēts tas, ka attiecībā uz digitalizāciju iesaistītajām pusēm ir atšķirīgas intereses no intelektuālo īpašuma tiesību viedokļa, un šīs intereses ir jāidentificē un jāsabalansē. (59) Paziņojumā „i2010” norādīts, ka tiešsaistes bibliotēka, kas piedāvā darbus, kas nav pieskaitāmi publiskā domēna materiāliem, nav iespējama bez būtiskiem grozījumiem autortiesību likumdošanā, vai arī bez vienošanās ar autoriem. Dokumentā minētas arī tas, ka eksistē problēmas, kas saistītas ar viennozīmīgu bibliotēku izņēmuma autortiesību likumā interpretāciju dažādās valstīs, tiesību īpašnieku noskaidrošanu, kā arī digitālo kopiju saglabāšanas aspektiem. (21) EK 2006. gada ieteikumā dalībvalstis aicinātas novērst šķēršļus, kas ierobežo digitalizēto materiālu piekļuvi. (20) Savukārt augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā norādīts uz nepieciešamību īstenot digitalizāciju, respektējot autortiesības. (27) Šo nostādni vēl precīzāk pauž ziņojums „Jaunā renesanse”, kurā norādīts, ka gadījumos, ja tiek izmantoti ar autortiesībām aizsargāti darbi, tiesību īpašniekiem ir jāsaņem atlīdzība par darbu izmantošanu, pat ja tie ir tā dēvētie bāreņdarbi vai darbi, kas netiek komerciāli izmantoti. (51) Jaunākajos dokumentos – augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā, (27) ziņojumā „Jaunā renesanse”, (51) EK 2011. gada ieteikumā (19) – pausta vēl viena vispārīga rakstura atziņa par to, ka digitalizācijas procesam pašam par sevi nevajadzētu radīt jaunas tiesības, un digitalizētajiem neaizsargātajiem darbiem

ir jāpaliek neaizsargātiem, savukārt par sabiedrības naudu digitalizētiem darbiem vienmēr jābūt pieejamiem.

Viens no centrālajiem juridiskajiem jautājumiem, kas skarti šajos dokumentos, skar tā dēvētos bāreņdarbus, proti, darbus, kuru tiesību īpašnieki nav noskaidrojami vai atrodami, un darbus, kas vairs neatrodas komerciālā aprītē. Paziņojumā „i2010” norādīts, ka izmaksas, lai noteiktu darba tiesisko statusu, var būt pat augstākas par pašas digitalizācijas izmaksām, tāpēc ir nepieciešams regulējums, kas šo procesu vienkāršo. (21) Augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā liela uzmanība veltīta tieši šim jautājumam, rekomendējot dalībvalstīm izstrādāt mehānismus, ar kuru palīdzību var nodrošināt šo darbu izmantošanu komerciāliem un nekomerciāliem mērķiem, vajadzības gadījumā nodrošinot tiesību īpašniekiem atlīdzību. (27) EK 2006. gada ieteikumā dalībvalstis mudinātas radīt mehānismus, ar kuru palīdzību var tikt izmantoti darbi, kuru tiesību īpašnieki nav noskaidrojami. (20) Acīmredzot dalībvalstis nav bijušas īpaši naskas šī ieteikuma izpildē, pie tam nacionāli risinājumi šajā jautājumā nespēj nodrošināt to pārrobežu darbību, tāpēc 2010. gadā Eiropas Komisija nāca klajā ar priekšlikumu regulai par bāreņdarbiem. (24) Līdz ar to EK 2011. gada ieteikumā dalībvalstis jau aicinātas īstenot direktīvas par nenosakāmu tiesību īpašnieku darbiem noteikumus, tiklīdz tā tiks pieņemta. (19) Ziņojumā „Jaunā renesance” attiecībā uz bāreņdarbiem izvirzīts ļoti ambiciozs mērķis, proti, nodrošināt to, lai nākotnē vairs neparādītos jauni bāreņdarbi, kas, kā atzīst ziņojuma autori, nozīmē to, ka WIPO ietvaros ir jāuzsāk diskusija par izmaiņām Bernes konvencijā, lai tā kļūtu piemērota pielietošanai digitālajā laikmetā, nosakot, ka priekšnosacījums tiesību izmantošanai būtu darba reģistrēšana. (51)

Līdzīgi dalībvalstis tiek aicinātas radīt mehānismus, ar kuru palīdzību var tikt izmantoti darbi, kas neatrodas komerciālā aprītē. Taču, atšķirībā no bāreņdarbu problēmas, šī problēma netiek risināta Eiropas līmenī, ja atskaita Eiropas līmeņa izdevēju, autoru un bibliotēku profesionālo organizāciju saprašanās memorandu šajā jautājumā, kas var tikt izmantots nacionālo risinājumu veidošanai. (41) Līdz ar to šo problēmu dalībvalstis aicinātas risināt gan ziņojumā „Jaunā renesance”, (51) gan EK 2011. gada ieteikumā. (19) Ziņojumā „Jaunā renesance” arī ieteikts, ka komerciālā aprītē neesošo darbu digitalizācija primāri būtu jāveic pašiem tiesību īpašniekiem, un tam nedrīkstētu izmantot tiešu publisko finansējumu, stimulējot procesu ar, piemēram, nodokļu atlaidēm. (51)

Papildus tam gan EK 2006. gada, (20) gan 2011. gada ieteikumā dalībvalstis aicinātas veidot datu bāzes par darbiem, kuru tiesību īpašnieki nav noskaidrojami, un darbiem, kas netiek komerciāli izmantoti, sniegt informāciju šajās datu bāzēs un veicināt to pieejamību, kā arī uz to bāzes veidot tiesību pārvaldības centrus. (19) Daudz uzmanības šim jautājumam

veltīts augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā, kurā ziņots par izstrādāto parauga vienošanos par šādu darbu izmantošanu, kā arī rekomendēts izveidot augstāk minētās datu bāzes, kā prototipu minot infrastruktūru un zināšanas, kas tiek veidotas projekta ARROW ietvaros. (27)

Attiecībā uz digitālo saglabāšanu divas visbiežāk minētās juridiskās problēmas, kas risināmas dalībvalstīm, attiecas uz nepieciešamību vairākkārtīgi veikt darbu digitālu kopēšanu, lai nodrošinātu to saglabāšanu, un nepieciešamību saglabāt kultūras mantojumu, kas tiek publicēts vispasaules tīmeklī. Daudzkārtējas kopēšanas jautājums aplūkots gan paziņojumā „i2010”, kurā norādīts, ka jebkura saglabāšana digitālā formātā ir atkarīga no kopēšanas un datu migrācijas, (21) gan EK 2006. gada (20) un 2011. gada ieteikumos, (19) gan augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā, (27) gan ziņojumā „Jaunā renesanse”, kurā norādīts, ka par saglabāšanu atbildīgajām kultūras mantojuma iestādēm jāļauj veidot arhīva kopijas un veikt datņu konversiju arhivēšanas vajadzībām. (51)

Virknē dokumentu minēti arī tīmekļa resursu saglabāšanas juridiskie aspekti – ziņojumā „Jaunā renesanse” norādīts, ka jārada skaidrs juridisks pamats automātiskajam rasmošanas procesam, (51) savukārt 2006. gada (20) un 2011. gada EK ieteikumos dalībvalstīm uzdots paredzēt tiesību aktos noteikumu, kas ļauj pilnvarotām iestādēm, pilnībā ievērojot Kopienas un starptautiskos tiesību aktus par intelektuālā īpašuma tiesībām, veikt tīmekļa satura saglabāšanu, izmantojot tehnoloģijas materiālu vākšanai internetā, piemēram, tīmekļa rasmošanu. (19) Augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā minēts, ka tīmekļa rasmošana ir prioritārs uzdevums, kuru esošais autortiesību ietvars ļauj veikt, taču ir jāprecizē jautājumi par materiālu kopēšanu un migrāciju, kā arī obligāto eksemplāru. (27)

Nereti aplūkotajos dokumentos skarts arī obligātā eksemplāra vai deponēšanas jautājums. Viens no uzdevumiem, kas dalībvalstīm jārisina, saskaņā ar augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumu (27) un 2011. gada EK ieteikumu, ir nodrošināt to, ka tiesību subjekti obligāto eksemplāru bibliotēkās darbus iesniedz, neveicot tehniskus aizsardzības pasākumus, vai arī nodrošina iespēju šo aizsardzību atspējot, nododot bibliotēku rīcībā līdzekļus, kas nodrošina to, ka tehniskie aizsardzības pasākumi netraucē veikt saglabāšanai vajadzīgos pasākumus. EK 2011. gada ieteikumā minēta arī nepieciešamība paredzēt dalībvalstu likumdošanā tiesību normu, kas ļautu obligāti deponējamus digitālos darbus no vienas obligāto eksemplāru bibliotēkas pārsūtīt uz citām obligāto eksemplāru bibliotēkām. (19)

Atsevišķs jautājumu loks saistīts ar digitalizēto materiālu juridisko statusu. Augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā norādīts, ka publiskā domēna darbiem pēc to digitalizēšanas būtu jāpaliek publiskajā domēnā, tāpat jānodrošina tas, lai darbi, kas

digitalizēti par sabiedrības līdzekļiem, būtu pēc iespējas plaši pieejami. Kā būtiskākā problēma norādīts tas, ka atsevišķas institūcijas šos principus neievēro, tāpēc būtu nepieciešams Eiropas līmenī harmonizēt izpratni par to, kāda ir nepieciešamā radošuma pakāpe, lai uz darbu varētu tikt attiecinātas autortiesības. (27)

Neskatoties uz to, nacionālajos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentos juridiska rakstura uzdevumi pieminēti maz un pārsvarā vispārīgās frāzēs. Tā, piemēram, Igaunijas digitalizācijas darba plānā minēts, ka ir nepieciešams regulēt autortiesību un personas datu aizsardzības jautājumus digitālā kultūras mantojuma kontekstā. (34) Savukārt Lietuvas digitalizācijas programmā pieminēts, ka, lai Lietuvas kultūras mantojums kļūtu publiski pieejams Lietuvas un Eiropas iedzīvotājiem, ir jāņem vērā intelektuālā īpašuma tiesiskās aizsardzības bāze. Ir jāmeklē risinājumi, kas sniegtu izdevīgākus nosacījumus, lai tiešsaistē varētu piedāvāt pēc iespējas lielāku skaitu un atšķirīgāka satura digitālā kultūras mantojuma objektu. (38)

4.3.3.4. Tehniska rakstura uzdevumi

Pēdējā digitalizācijas stratēģiskās plānošanās dokumentos skartā jautājumu grupa saistīta ar digitalizācijas tehniskajiem aspektiem. Uzreiz jāpiebilst, ka starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos tehniski jautājumi pieminēti maz, jo tas tomēr ir vairāk operatīvs, nevis stratēģisks jautājums. Vairāki tehnisko jautājumu pieminējumi ir vecākos dokumentos, piemēram, Lundas principu dokumentā paustas bažas, ka investīcijas tiek veiktas neilgtspējīgās tehnoloģijās un standartos, piekļuvi resursiem apgrūtina vienotu pieeju un tehnisko standartu neesamība, kā arī daudzvalodu piekļuves sistēmu un atbalsta trūkums, kas gan ir daļēji tehnisks, daļēji organizatorisks jautājums. Ja tehniska rakstura jautājumiem pieskaita arī sadarbības jautājumus, tad tiem Lundas principu dokumentā veltīta samērā liela uzmanība, aicinot valstis izstrādāt tehniskos sadarbības standartus, metadatu, reģistru un shēmu standartus, atbalstīt tehnisko infrastruktūru un risināt saglabāšanas jautājumus. (59)

Paziņojumā „i2010” norādīts, nepieciešams uzlabot datu pārvēršanas metodes, lai šis process gan attiecībā uz audiovizuālajiem materiāliem, gan grāmatām kļūtu rentablāks un lētāks. Dokumentā dalībvalstis rosinātas attīstīt jaudīgākas digitalizācijas iekārtas un kvalitatīvākas teksta atpazīšanas programmas valodām, kas nav angļu, kā arī atbalstīt augstas kapacitātes infrastruktūras izveidi. Īpaša uzmanība dokumentā pievērsta digitālās saglabāšanas tehniskajiem aspektiem, norādot, ka līdz šim veikta ierobežota izpēte par saglabāšanu ciparu formātā, un ir jāpadziļina izpratne par to, kā saglabāt lielu apjomu izplatītas strauji mainīgas informācijas, veicot pētījumus tādās jomās kā automatiskās analīzes instrumenti un indeksācija. Lai risinātu šos uzdevumus, paziņojumā norādīts, ka EK jau ir

piešķirusi ievērojamus līdzekļus, lai pētītu jaunas tehnoloģijas kultūras satura meklēšanai, izguvei un saglabāšanai ciparu formātā, un tiek ierosināts, ka tehnoloģiskais progress šajā jomā var tikt veicināts, izmantojot kompetences centru tīklu. (21) Ziņojumā „Jaunā renesanse” norādīts, ka arī uzņēmumiem, kas ir tehnoloģisko pārmaiņu virzītāji, ir jāapzinās sava vieta saistībā ar darbu morālās novecošanas problēmu un jāstrādā kopā ar kultūras mantojuma iestādēm, kas ir atbildīgas par saglabāšanu. Īpaši ziņojumā uzsvērts fakts, ka digitālā mantojuma saglabāšanas problēmai nav „galīga” risinājuma, un ir pastāvīgi jāseko līdzi pārmaiņām tehnoloģiju jomā un jāuzlabo saglabāšanas risinājumi, lai digitālos datus saglabātu ilgā laika posmā. (51)

EK 2006. gada ieteikumā dalībvalstīm uzdots veidot un uzturēt digitalizācijas tehnoloģijas. (20) Ziņojumā „Jaunā renesanse” identificēta jauna inovatīva tehniska sfēra, kas būtu attīstāma, aicinot izpētīt mākoņdatošanas iespējas, norādot, ka tā un līdzīgi risinājumi var nākotnē ievērojami samazināt saglabāšanas izmaksas, neskatoties uz to, ka arī šajā gadījumā saglabājas ievērojamas finansiālas un drošības problēmas. Šajā kontekstā ziņojumā pievērsta uzmanība arī jautājumam par digitālo komercsaturu, kas darbojas tikai kopā ar īpašniekprogrammatūru, radot ievērojamas problēmas arhīvu glabāšanas iestādēm. (51)

Viens ļoti konkrēts daļēji tehnisks, daļēji organizatorisks uzdevums, kas dots ES dalībvalstīm gan augsta līmeņa ekspertu darba grupas ziņojumā, (27) gan ziņojumā „Jaunā renesanse”, (51) gan EK 2011. gada ieteikumā, ir kopīgiem spēkiem veidot un atbalstīt Eiropas digitālo bibliotēku „Europeana”. (19) Attiecībā uz „Europeana” infrastruktūru ziņojumā „Jaunā renesanse” aicināts apsvērt iespēju izveidot portālam pašam savu repozitāriju un arhīvu, kurā uzglabāt neaizsargāto materiālu, un attīstīt „Europeana” arī kā digitālā mantojuma depozītvietni, kurā glabātos visa ES digitalizētā vai digitālā formātā radītā materiāla digitāla kopija. (51)

Vēl viena problēma, kas identificēta, piemēram, ziņojumā „Jaunā renesanse” (51) un EK 2011. gada ieteikumos, ir nepieciešamība nodrošināt, lai visi digitālie objekti Eiropas digitālajās bibliotēkās būtu pastāvīgi identificējami, kas ļauj izvairīties no saitēm, kas nekur neved. (19) Ziņojumā „Jaunā renesanse” uzsvērts, ka šobrīd pastāvīgos identifikatorus izmanto tikai ierobežots skaits kultūras iestāžu, kas rada risku materiāla ilgtermiņa saglabāšanai un izmantošanai. Ziņojumā ieteikts atbalstīt drošas atrises pakalpojumus un pēc iespējas saistīt tos ar portālu „Europeana”. (51)

Krietni lielāka uzmanība tehniskas dabas jautājumiem tiek pievērsta nacionālajos digitalizācijas plānošanas dokumentos. Tas arī ir saprotams, jo infrastruktūras attīstība ir būtiska tieši nacionālā līmenī. Igaunijas digitalizācijas darba plānā ir izvirzīts mērķis

palielināt digitalizācijas kompetences centru un citu atmiņas institūciju digitalizācijas iekārtu jaudu un drošumu un pilnveidot esošos risinājumus, lai tie atbilstu starptautiskiem standartiem. Viens no sagaidāmajiem plāna izpildes rezultātiem ir atmiņas institūcijas, kas ir apgādātas ar regulāra digitalizācijas darba veikšanai nepieciešamajiem resursiem. Dokumentā aicināts izstrādāt drošības prasības un nodrošināt informācijas drošības principu ievērošanu, organizējot digitālā kultūras mantojuma pārvaldi un uzglabāšanu. (34)

Lietuvas digitalizācijas programmā tehniskajiem jautājumiem piešķirta ļoti liela vērība. Dokumentā secināts, ka Lietuvā vairākums atmiņas institūciju izveidoto digitālā satura glabāšanas un piekļuves sistēmu nav standartizētas, bieži vien tajās tiek izmantoti savstarpēji neatbilstoši standarti, tādēļ vienota digitālā satura pieejamība un meklēšana tiešsaistē ir diezgan sarežģīta. Tāpēc, lai veiksmīgāk saskaņotu atmiņas institūciju īstenotos digitalizācijas projektus un iniciatīvas, nodrošinātu digitālā kultūras mantojuma objektu glabātuvju sadarbību valsts mērogā un integrāciju kopējā Eiropas digitālā kultūras mantojuma informācijas sistēmā, ir identificēta nepieciešamība noteikt un apstiprināt vienotus atmiņas institūciju digitalizācijas standartus.

Kā viens no galvenajiem Lietuvas digitalizācijas programmas mērķiem izvirzīts izveidot vienotu, integrētu kultūras mantojuma digitalizācijas sistēmu, kas balstītos uz vienotiem standartiem un informāciju un nodrošinātu digitālo kultūras mantojuma objektu saglabāšanu, pieejamību ilgtermiņā un integrāciju kopējā Eiropas kultūras mantojuma digitālajā vidē. Šī mērķa izpildes ietvaros tiek plānots ieviest integrētu muzeju sistēmu LIMIS, attīstīt digitālo kultūras mantojuma piekļuves portālu „epaveldas.lt”, izveidot atmiņas institūciju digitalizētā kultūras mantojuma ilgtermiņa glabāšanas bankas un attīstīt elektroniskos pakalpojumus, kā arī izveidot Lietuvas dokumentālā kino arhīvu, digitālu audio grāmatu datubāzi neredzīgajiem un Lietuvas radio arhīva virtuālu bibliotēku. (38)

Somijas „Nacionālās digitālās bibliotēkas” projektā viens no uzdevumiem ir nodrošināt sistēmu sadarbību. Sadarbības nodrošināšanas būtisks instruments ir uzņēmuma arhitektūra, kurā aprakstītas dažādu sistēmu un organizāciju lomas un atbildības. Lai nodrošinātu visas sistēmas pārvaldību, tika izstrādāts standartu un protokolu portfelis, kurā definēti metadatu formāti, identifikatori, datņu formāti un informācijas izguves un datu pārraides protokoli. Tas nodrošina ne tikai atmiņas institūciju savietojamību, bet visas sistēmas savietojamību ar pētniecības informācijas infrastruktūru un valsts pārvaldes datu pārvaldības rīkiem. Uzņēmuma arhitektūrā ietilpst arī sistēmas biznesa arhitektūra, kas raksturo sistēmas sniegtos pakalpojumus, gan gala lietotājiem caur publisko saskarni, gan sistēmas ietvaros (permanētie identifikatori, autorības, standarti, kompetenču attīstība), gan

izmantojot ārējus pakalpojumu sniedzējus (lietotāju autentifikācija, elektroniskie maksājumi, ontoloģijas), datu arhitektūra, kas raksturo dažādu materiālu tipu datu plūsmas, lietojumu arhitektūra, kas raksturo esošās sistēmas, kas iekļaujas Nacionālajā digitālajā bibliotēkā, un tehniskā arhitektūra, kas fokusējas uz informācijas pārraides un prezentācijas standartiem. Papildus tam uzņēmuma arhitektūras ietvaros izstrādāta parauga arhitektūra publiskajai saskarnei un ilgtermiņa uzglabāšanas sistēmai, kas balstīta OAIS modelī. (42)

REZULTĀTI UN DISKUSIJA

Pētījuma ietvaros veikta septiņu starptautisku rekomendējošu dokumentu kultūras mantojuma digitalizācijas jomā un trīs nacionālo digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu analīze ar mērķi identificēt būtiskākās prasības mērķiem un uzdevumiem, kas definēti nacionālo digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu ietvaros. Pētījuma veikšanai izmantota induktīvās kontentanalīzes metode, kuras mērķis ir analizējamajos dokumentos identificēt galvenos konceptus, klasificēt tos, un, tos sagrupējot, izveidot nacionālās digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu konceptuālo modeli.

Klasificējot identificētos konceptus, uz kuriem attiecas dokumentu teksts, tika secināts, ka dokumentos aprakstītās problēmas un to risinājumi nav klasificējami viennozīmīgi, tā, lai tie piederētu tikai vienai modeļa klasei. Tika secināts, ka visi atslēgvārdi vienlaikus attiecas uz trim dažādām klasēm, attiecīgi visus konceptus ir iespējams grupēt pēc trīs dažādām pazīmēm. Līdz ar to šīs trīs klases tika identificētas kā konceptuālā modeļa pamats.

Pirmā modeļa klase ir digitalizācijas darbības sfēra, kas ļauj uzdevumus grupēt atkarībā no tā, uz kuras digitalizācijas procesu sfēras īstenošanu tie ir vērsti. Analīzes rezultātā tika identificētas trīs digitalizācijas sfēras – digitalizācija, vai analogo dokumentu digitālu reprezentāciju veidošana, digitālo materiālu saglabāšana, un piekļuves sniegšana digitālajiem materiāliem. Otrā klase ir digitalizācijas ieguvumi, kas raksturo tos ieguvumus sabiedrībai, kas tiek gūti īstenoto digitalizācijas procesu rezultātā. Analīzes gaitā tika identificētas trīs galvenās ieguvumu grupas – sociālie ieguvumi, kas saistīti ar sabiedrības piekļuvi kultūras mantojumam un kultūras mantojuma saglabāšanu, ieguvumi, kas stimulē ekonomiku un atbalsta radošumu, kā arī ieguvumi, kas atbalsta zinātnes un izglītības procesus. Trešā klase ir uzdevuma tips, un tā sadala uzdevumus atkarībā no tā, kāds ir šī uzdevuma raksturs. Analīzes gaitā tika identificēti četri būtiskākie uzdevumu tipi – organizacionālais, tehniskais, juridiskais un finansiālais.

Saskaņā ar izstrādāto konceptuālo modeli visi mērķi un uzdevumi, kas iekļauti nacionālajās digitalizācijas stratēģijās, vienlaikus attiecas uz visām trim šīm konceptuālajām klasēm, proti, katrs mērķis un uzdevums attiecas uz kādu no digitalizācijas darbības sfērām, ir vērsts uz kāda digitalizācijas ieguvuma sasniegšanu un atbilst vienam no uzdevumu tipiem. No otras puses izstrādātais modelis paredz, ka visas tā sastāvdaļas ir obligātas, proti, kvalitatīvi izstrādātam digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentam ir jāietver visas šīs klases un apakšklases, proti, jāaptver visas trīs digitalizācijas sfēras, jāapraksta, kā ar

stratēģijas palīdzību tiks sasniegti visi trīs identificētie digitalizācijas ieguvumi, kā arī jāaplūko organizatoriskie, juridiskie, finansiālie un tehniskie risinājumi, ar kuru palīdzību stratēģija tiks ieviesta dzīvē.

Pētījuma rezultāti raisa virkni jautājumu, no kuriem būtiskākais ir – vai izstrādātais modelis ir korekts. Visu digitalizācijas īstenošanas procesu dalījums digitalizācijā, saglabāšanā un pieejamībā ir stingri nostiprināts visos aplūkotajos dokumentos, kā arī praksē un pētījumos, kas veikti par digitalizācijas tēmu, tai skaitā DELOS modelī un OAIS modelī, kuros digitālā bibliotēka definēta kā organizacionāla un tehniska sistēma. Arī uzdevumu dalījums finansiālos, tehniskos, juridiskos un organizacionālos fiksēts virknē aplūkoto dokumentu, taču ir mazāk neapšaubāms kā digitalizācijas sfēru dalījums. Savukārt digitalizācijas ieguvumu kategorizācija ir visdiskutējamākais šī pētījuma aspekts, jo tieši šādā veidā tas nav fiksēts nevienā dokumentā, bet ir pilnībā izveidots kontentanalīzes procesā. Līdz ar to vietā ir jautājumi par to, vai tiešām visus ieguvumus iespējams sagrupēt šajās trīs kategorijās, un vai tām nebūtu jābūt detalizētākām.

Otrs būtiskākais jautājums, kas jāuzdod attiecībā uz šo pētījumu, ir tas, vai tiešām izstrādātais konceptuālais modelis var sekmīgi kalpot kā pamats jauniem kultūras mantojuma nacionālās stratēģiskās plānošanas dokumentiem. Šis jautājums vissekmīgāk būtu pārbaudāms empīriskā ceļā. Saistīts ir jautājums par to, vai šis modelis ir piemērots tikai nacionālajiem digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentiem, vai arī to var izmantot arī institucionālu, nozaru vai starptautisku digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu veidošanai.

SECINĀJUMI

Uzsākot pētījumu, vispirms tika definēts pētījuma problēma, pētījuma temats, pētījuma objekts un priekšmets, identificēti pētījuma mērķi un uzdevumi, izstrādāta pētījuma koncepcija un izvirzīta pētījuma hipotēze.

Pēc tam tika identificēti galvenie termini, kas attiecas uz pētījuma tematu, un veikta šo terminu definīciju salīdzināšana un pētījuma tematam piemērotāko definīciju izvēle. Nākamajā pētījuma solī tika analizēta pētījuma teorētiskā bāze, izvērtējot pētījumā izmantotās filozofiskās teorijas – sociālā konstrukcionisma – un vidējā līmeņa teorijas – domēna analīzes – plusus un mīnus un to potenciālo ietekmi uz pētījumu un tā rezultātiem. Pēc tam tika veikta šajā jomā veikto pētījumu identificēšana, kuras rezultātā tika secināts, ka pētījumu, kas būtu veltīti šim tematam, nav, ir tikai atsevišķi pētījumi, kas veltīti vienas konkrētas valsts, institūcijas vai projekta digitalizācijas stratēģiskās plānošanas analīzei.

Pētījumā otrajā fāzē tika identificēti dokumenti, kas tiks analizēti empīriskā pētījumā gaitā. Šiem dokumentiem bija jāatbilst noteiktām prasībām – tie attiecas uz digitalizācijas stratēģisko plānošanu nacionālā līmenī un tajos ir definēti digitalizācijas mērķi un uzdevumi. Rezultātā tika izvēlēti desmit dokumenti – septiņi starptautiski dokumenti, kuros izteiktas rekomendācijas attiecībā uz digitalizācijas stratēģisko plānošanu nacionālā līmenī, un trīs dokumenti, kas attiecas uz digitalizācijas stratēģisko plānošanu kādā valstī. Šo dokumentu analīzei un rezultāta iegūšanai tikai izvēlēta kontentanalīzes metode.

Veicot dokumentu analīzi, tika secināts, ka dokumenti pēc savas formas un satura ir visai atšķirīgi, un ne visi dokumenti satur salīdzināmus mērķus un uzdevumus – piemēram, dažos dokumentos definēti ārkārtīgi specifiski un konkrēti uzdevumi, savukārt citos definēti tikai vispārīgi mērķi. Līdz ar to nebija iespējams veikt deduktīvo kontentanalīzi, kuras gaitā dokumentos atrodamie atslēgvārdi tiek klasificēti un grupēti analīzes matricā. Tāpēc dokumentu analīzei tika izvēlēta induktīvās kontentanalīzes metode, kas paredz dokumenta teksta anotēšanu ar atslēgvārdiem un tai sekojošu šo atslēgvārdu grupēšanu konceptuālā modelī.

Veicot šādu analīzi tika secināts, ka no dokumentu teksta ir iespējams izdalīt konceptus, kas attiecas uz digitalizācijas jomu, konceptus, kas raksturo digitalizācijas ieguvumus, un konceptus, kas attiecas risināmās problēmas vai izvirzītā uzdevuma raksturu, kā arī to apakškonceptus. Uz identificēto konceptu bāzes tika izveidots digitalizācijas stratēģiskās plānošanas konceptuāls modelis.

Pētījumā noslēgumā tika izdarīti secinājumi par pētījuma gaitu un rezultātiem, to atbilstību pētījuma hipotēzei, kā arī par pētījuma pielietojamību un nākotnes pētījumu virzieniem.

Galvenās atziņas, kas tika gūtas pētījuma laikā, ir šādas:

- Vispārpieņemtās definīcijas digitalizācijas jomā nav izmantojamas, pētot digitalizācijas stratēģiskās plānošanas jautājumus, jo tās ir pārāk šauras, piemērotas tikai digitalizācijas praktisko jautājumu pētniecībai. Līdz ar to ir nepieciešams izstrādāt jaunu digitalizācijas terminu definīciju kopu, kas ir piemērota digitalizācijas augsta līmeņu procesu analīzei.
- Ar deduktīvās kontentanalīzes metodi analizētajos dokumentos nav iespējams identificēt kopīgus digitalizācijas mērķus un uzdevumus, jo analizētie dokumenti ir pārāk atšķirīgi pēc sava satura un formas.
- Ar induktīvās kontentanalīzes metodi ir iespējams identificēt centrālos konceptus, kas skarti vairumā analizēto dokumentu, līdz ar to ar šīs metodes palīdzību ir iespējams izstrādāt konceptuālu modeli, kas apraksta digitalizācijas stratēģiskās plānošanas domēnu.
- Izveidotais konceptuālais modelis apraksta digitalizācijas stratēģisko plānošanu nacionālā līmenī, un to veido trīs pamata konceptu klases – digitalizācijas sfēras, digitalizācijas ieguvumi un uzdevumu tipi. Šo modeli var izmantot gan lai analizētu stratēģiskās plānošanas dokumentus digitalizācijas jomā, gan lai izstrādātu jaunus.

Uzsākot pētījumu tika izvirzīta hipotēze, ka gan starptautiskajos rekomendējošajos dokumentos, kas izvirza mērķus nacionālajiem digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentiem, gan nacionālajās digitalizācijas stratēģijās definētie digitalizācijas mērķi un uzdevumi būs saturiski līdzīgi un atkārtosies vairumā dokumentu. Tas ļautu secināt, ka dokumentos identificētie mērķi un uzdevumi, atbilstoši sociālā konstrukcionisma teorijai, nav unikāli katrai valstij, bet ir līdzīgi visās pasaules valstīs, un ir ekstraktējami, atbilstoši domēna analīzes teorijai. Tas savukārt ļautu izveidot būtiskāko kopīgo digitalizācijas mērķu un uzdevumu sarakstu, kas varētu tikt izmantots jaunu nacionālo digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu izstrādē.

Pētījuma rezultātā hipotēze tika apstiprināta tikai daļēji. Pētījumā gaitā tika secināts, ka ar izvēlētās metodes palīdzību nav iespējams ekstraktēt no dokumentiem universālus, vairumā dokumentu identificētus digitalizācijas mērķus un uzdevumus. Toties tika secināts, ka analīzes rezultātā ir iespējams identificēt galvenos digitalizācijas konceptus, kas skarti analizētajos dokumentos, un, izmantojot šos konceptus, izveidot konceptuālu modeli, kas

raksturo digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentus. Līdz ar to daļēji ir sasniegts arī pētījuma mērķis, jo izstrādāto modeli ir iespējams izmantot, veidojot jaunus nacionālos digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentus.

Pētījuma potenciālā praktiskā nozīme ir augsta, jo tā rezultāts ir konceptuāls modelis, kas var tikt izmantots, veidojot jaunas nacionālās digitalizācijas stratēģijas, kā arī analizējot stratēģiskās plānošanas dokumentus digitalizācijas jomā. Īpaši būtiski tas ir, ņemot vērā situāciju Latvijā, proti, to faktu, ka Latvijā nav izstrādāta nacionāla līmeņa kultūras mantojuma digitalizācijas stratēģija un attiecīgi kultūras mantojuma digitalizācija nacionālā līmenī netiek plānota.

Uz šī pētījuma bāzes ir iespējams attīstīt vairākus jaunus pētījumus, kas validē šī pētījuma rezultātus un paplašina tā sfēru. Viens iespējama pētījumu virziens ir izstrādātā konceptuālā modeļa validācija attiecībā uz institucionālajiem digitalizācijas plānošanas dokumentiem, pārbaudot to, vai modelis ir izmantojams arī institucionālo digitalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumentu izstrādei, un ja nav, tad kādas ir tās specifiskās prasības, kas raksturīgas institucionālā līmeņa dokumentiem. Otrs pētījumu virziens ir veikt detalizētāku digitalizācijas stratēģiskās plānošanas uzdevumu klasifikāciju, analizējot, piemēram, specifiskos uzdevumus, kas attiecas uz digitāli dzimušo dokumentu komplektēšanu, vai organizacionālā tipa uzdevumus. Ne mazāk nozīmīgs pētījumu virziens būtu digitalizācijas terminoloģijas pārskatīšana, jo, kā parādīts pētījuma pirmajā daļā, esošās vispārpieņemtās digitalizācijas terminu definīcijas ir pielāgotas pētījumiem par praktisko digitalizācijas uzdevumu veikšanu, taču ir vāji piemērotas, lai analizētu digitalizācijas procesus augstā līmenī, tai skaitā stratēģiskās plānošanas līmenī.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. A working definition of digital library [1998]. *Digital Library Federation* [tiešsaiste]. [skat. 2011. gada 27. februārī]. Pieejams: <http://www.diglib.org/about/dldefinition.htm>.
2. Abd Manaf, Zuraidah. *Establishing the national digital cultural heritage repository in Malaysia*. *Library Review*, vol. 57, 2008, p. 537-548.
3. Aluka Glossary. *Aluka* [tiešsaiste]. 2009. gada 11. augusts. [skat. 2011. gada 6. martā]. Pieejams: <http://www.aluka.org/page/help/tipsTechniques/glossary.jsp>.
4. Arhīvu likums. *Likumi.lv* [tiešsaiste]. 2010. gada 2. februāris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205971>
5. Arwel Jones, R. *A marathon not a sprint: Lessons learnt from the first decade of digitisation at the National Library of Wales*. Program: electronic library and information systems, vol. 42, iss. 2, 2008, p. 97-114.
6. Arms, W.Y. *Digital Library*. Cambridge: MIT Press, 2000.
7. Berger, Peter, Luckmann, Thomas. *The Social Construction of Reality*. Anchor Books, 1966.
8. Bibliotēku likums. *Likumi.lv* [tiešsaiste]. 1998. gada 25. maijs. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=48567>.
9. Candela, L., u.c. The DELOS Digital Library Reference Model - Foundations for Digital Libraries. Version 0.98. *DELOS: Network of Excellence on Digital Libraries* [tiešsaiste]. 2008. gada februāris. [skat. 2011. gada 27. februārī]. Pieejams: http://www.delos.info/files/pdf/ReferenceModel/DELOS_DLReferenceModel_0.98.pdf.
10. Cervone, H. F. *Developing business case for a digital library project*. OCLC Systems & Services: International digital library perspectives, vol. 24, iss. 1, 2008, p. 18-21.
11. Cervone, H. F. *Strategic analysis for digital library development*. OCLC Systems & Services: International digital library perspectives, vol. 25, iss. 1, 2009, p. 16-19.
12. Ciparotāja rokasgrāmata, versija 3.3. *Latvijas Nacionālā bibliotēka* [tiešsaiste]. 2008. gada 22. aprīlis. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.lnb.lv/lv/digitala-biblioteka/partneriem/Ciparotaja-rokasgramata-3-3.pdf>.
13. Collier, Mel. *International Symposium on Research, Development & Practice in Digital Libraries*. 1997.
14. Cultural heritage. *Wikipedia* [tiešsaiste]. 2011. gada 13. marts. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Cultural_heritage.

15. Dahlstrom, Mats, Hansson, Joakim, Kjellmann, Ulrika. "As we may digitize" - *Institutions and Documents Reconfigured*. LIBER Quarterly, vol. 21, iss. 3/4, 2012, p. 455.-474.
16. Dempsey, Lorcan. *Scientific, Industrial, and Cultural Heritage: a shared approach: a research framework for digital libraries, museums and archives*. Ariadne, vol. 22, 2000.
17. Digital library. *LISWiki* [tiešsaiste]. 2010. gada 15. decembris. [skat. 2011. gada 27. februārī]. Pieejams: http://liswiki.org/wiki/Digital_library.
18. Digitization. *LISWiki* [tiešsaiste]. 2011. gada 10. jūnijs. [skat. 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: <http://liswiki.org/wiki/Digitization>.
19. Eiropas Komisija. Eiropas Komisijas ieteikums par kultūras materiālu digitalizāciju, pieejamību tiešsaistē un digitālu saglabāšanu. *European Commission* [tiešsaiste]. 2011. gada 27. oktobris. [skat. 2012. gada 4. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/recom28nov_all_versions/lv.pdf.
20. Eiropas Komisija. Eiropas Komisijas ieteikums par kultūras materiālu pārveidošanu ciparu formātā, pieejamību tiešsaistē un saglabāšanu ciparu formātā. *EUR-Lex* [tiešsaiste]. 2006. gada 24. augusts. [skat. 2012. gada 4. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:LV:PDF>.
21. Eiropas Komisija. Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai i2010: digitālās bibliotēkas. *EUR-Lex* [tiešsaiste]. 2005. gada 30. septembris. [skat. 2012. gada 4. maijā]. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0465:FIN:LV:PDF>.
22. Elo, Satu, Kyngas, Helvi. *The qualitative content analysis process*. Journal of Advanced Nursing, vol. 62, iss. 1, 2007, p. 107–115.
23. European Commission. eEurope 2002: An Information Society for All. Action Plan. *European Commission* [tiešsaiste]. 2000. gada 14. jūnijs. [skat. 2012. gada 28. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/information_society/europe/2002/documents/archiv_eEurope2002/actionplan_en.pdf.
24. European Commission. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain permitted uses of orphan works. *European Commission* [tiešsaiste]. 2011. gada 24. maijs. [skat. 2012. gada 28. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/orphan-works/proposal_en.pdf.
25. Glossary. *PICTURE* [tiešsaiste]. 2005. gada 2. februāris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: http://www.picture-project.com/glossaire_list.php3?id_rubrique=17.

26. Glossary. *Victorian Coastal Council* [tiešsaiste]. 2008. gada 10. decembris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.vcc.vic.gov.au/2008vcs/glossary.htm>.
27. High Level Expert Group on Digital Libraries. Final Report "Digital Libraries: Recommendations and Challenges for the Future". *European Commission* [tiešsaiste]. 2009. gada decembris. [skat. 2012. gada 4. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/hlg_final_report09.pdf.
28. Hjørland, Birger. Domain analysis. *Royal School of Library and Information Science* [tiešsaiste]. 2007. gada 2. aprīlis. [skat. 2012. gada 26. maijā]. Pieejams: <http://www.iva.dk/bh/core%20concepts%20in%20lis/articles%20a-z/Domain%20analysis.htm>.
29. Hjørland, Birger. *Domain analysis in information science. Eleven approaches - traditional as well as innovative*. *Journal of Documentation*, vol. 58, iss. 4, 2002, lpp. 422-462.
30. Hjørland, Birger. Memory institution. *Royal School of Library and Information Science* [tiešsaiste]. 2007. gada 16. janvāris. [skat. 2012. gada 30. aprīlī]. Pieejams: http://www.iva.dk/bh/core%20concepts%20in%20lis/articles%20a-z/memory_institutions.htm.
31. Hjørland, Birger un Albrechtsen, Hanne. *Toward A New Horizon in Information Science: Domain Analysis*. *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 46, iss. 6, 1995, lpp. 400-425.
32. Hurst-Wahl, Jill. Digitization (definition). *Hurst Associates* [tiešsaiste]. 2007. gada 31. decembris. [skat. 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: <http://hurstassociates.blogspot.com/2007/12/digitization-definition.html>.
33. IFLA. IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries. *IFLA* [tiešsaiste]. 2010. gada decembris. [skat. 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: <http://www.ifla.org/files/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto.pdf>.
34. Igaunijas Republikas Kultūras ministrija. *Nozares attīstības plāns "Digitālais kultūras mantojums 2011-2016"*. Tallina: 2011.
35. Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. *Likumi.lv* [tiešsaiste]. 1972. gada 16. novembris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=42382>.
36. Lamb, R. B. *Competitive strategic management*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1984.
37. Leiner, Barry M. The Scope of the Digital Library. *D-Lib Magazine* [tiešsaiste]. 1998. gada 15. oktobris. [skat. 2011. gada 27. februārī]. Pieejams: <http://www.dlib.org/metrics/public/papers/dig-lib-scope.html>.

38. Lietuvas Republikas valdība. *Lietuvas kultūras mantojuma digitalizācijas, digitālās saglabāšanas un piekļuves programma*. 2009. gada 20. maijs.
39. Manžuch, Zinaida, Huvila, Isto, Aparac-Jelusic, Tatjana. *Digitization of Cultural Heritage*. European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education. Red. Kajberg, Lief, Lorrington, Lief. Copenhagen: The Royal School of Library and Information Science, 2005.
40. McDonald, Mark P. A different definition of digitization is based on value and revenue not atoms and bits. *Gartner* [tiešsaiste]. 2011. gada 20. oktobris. [skat. 2012. gada 22. aprīlī]. Pieejams: http://blogs.gartner.com/mark_mcdonald/2011/10/20/a-different-definition-of-digitization-is-based-on-value-and-revenue-not-atoms-and-bits/.
41. Memorandum of Understanding. Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works. *European Commission* [tiešsaiste]. 2011. gada 20. septembris. [skat. 2012. gada 28. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-info/20110920-mou_en.pdf
42. Ministry of Education and Culture. The National Digital Library - collaborating and interoperating. *Ministry of Education and Culture* [tiešsaiste]. 2011. gads. [skat. 2012. gada 27. maijā]. Pieejams: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKM26.pdf?lang=en>.
43. MOA2 Digital Object Document Type Definition Tutorial. *The Making of America II* [tiešsaiste]. 2001. gada 10. oktobris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://sunsite.berkeley.edu/moa2/papers/dtdtutorial2.htm>
44. Muzeju likums. *Likumi.lv* [tiešsaiste]. 2005. gada 15. decembris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124955>.
45. Nacionālā programma "Kultūra". Apakšprogramma "Kultūras mantojums". *Likumi.lv* [tiešsaiste]. 2000. gada 8. februāris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=1351>.
46. Nag, R., Hambrick, D.C., Chen, M.J. *What is strategic management, really? Inductive derivation of a consensus definition of the field*. Strategic Management Journal, vol. 28, iss. 9, 2007, p. 935-955.
47. NISO Framework Working Group. A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections, 3rd ed. *NISO* [tiešsaiste]. 2007. gada decembris. [skat. 2012. gada 27. maijā]. Pieejams: <http://www.niso.org/publications/rp/framework3.pdf>.
48. Overview: The Fedora Digital Object Model. *Fedora System* [tiešsaiste]. 2007. gada 1. augusts. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://fedora-commons.org/download/2.2.1/userdocs/digitalobjects/objectModel.html>.

49. Par Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai. *Likumi.lv* [tiešsaiste]. 2006. gada 16. marts. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=130436>.
50. Par kultūras pieminekļu aizsardzību. *Likumi.lv* [tiešsaiste]. 1992. gada 12. februāris. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=72551>.
51. Pārdomu grupa. Jaunā renesanse. *European Commission* [tiešsaiste]. 2011. gada 10. janvāris. [skat. 2012. gada 4. maijā]. Pieejams: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/executivesummary/final_renaissance_lv.pdf.
52. Pessach, Guy. *[Networked] Memory Institutions: Social Remembering, Privatization and its Discontents*. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, vol. 26, iss. 1, 2007, p. 71-149.
53. Pollock, Neil. *Cognitivism vs Social Constructionism*. *Neil Pollock* [tiešsaiste]. 2002. gada aprīlis. [skat. 2012. gada 26. maijā]. Pieejams: http://npollock.id.au/info_science/viewpoints.html.
54. Poole, N. *The Cost of Digitising Europe's Cultural Heritage*. *Collections Link* [tiešsaiste]. 2010. gada novembris. [skat. 2012. gada 21. janvārī]. Pieejams: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/annexes/digiti_report.pdf.
55. Reitz, Joan M. *ODLIS: Online Dictionary for Library and Information Science* [tiešsaiste]. 2010. gads. [skat. 2011. gada 5. martā]. Pieejams: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_v.aspx#virtuallibrary.
56. Saidis, Kostas, Delis, Alex. *Type-consistent Digital Objects*. *D-Lib Magazine*, *May/June 2007* [tiešsaiste]. 2007. gads. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://www.dlib.org/dlib/may07/saidis/05saidis.html>.
57. Seamans, Nan, McMillan, Gail. *Definition of "Digital Library"*. *Digital Library and Archives* [tiešsaiste]. 1998. gada 5. jūnijs. [skat. 2011. gada 27. februārī]. Pieejams: <http://scholar.lib.vt.edu/DLI2/defineDL.html>.
58. Talja, Sanna, Tuominen, Kimmo, Savolainen, Reijo. *"Isms" in information science: constructivism, collectivism and constructionism*. *Journal of Documentation*, vol. 61, iss. 1, 2005, p. 79-101.
59. *The Lund Principles: Conclusions of experts meeting, Lund, Sweden, 4 April 2001*. *CORDIS* [tiešsaiste]. 2001. gada 4. aprīlis. [skat. 2012. gada 4. maijā]. Pieejams: ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/ist/docs/digicult/lund_principles-en.pdf.
60. *Tiešsaistes terminu banka: arhīvi, bibliotēkas, muzeji* [tiešsaiste]. 2006. gads. [skat. 2011. gada 13. martā]. Pieejams: <http://koknese.lnb.lv/mab/mab.htm>.

Maģistra darbs „Nacionālo digitalizācijas stratēģiju mērķi un uzdevumi” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Uldis Zariņš

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore, Dr. philol. Baiba Mūze _____ 28.05.2012

Recenzente: docente, Dr. philol. Baiba Holma

Darbs iesniegts Informācijas un bibliotēku studiju nodaļā 28.05.2012.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījumu komisijas sēdē

_____. prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: _____